

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ, ФІНАНСІВ ТА АУДИТУ**

КАФЕДРА АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ

АТАМАНЧУК Віктор Васильович

ОБЛІК ТА КОНТРОЛЬ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеня

«Магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»

Науковий керівник:

кандидат економічних наук,

доцент, завідувач кафедри

аналізу та аудиту

Мулик Тетяна Олексіївна

ВІННИЦЯ – 2023

АНОТАЦІЯ

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методично-організаційних та практичних аспектів обліку та аудиту зобов'язань підприємства, спрямованих на забезпечення керівників інформацією для управління на мікро- та макрорівнях.

Об'єктом дослідження є процеси розрахунків за зобов'язаннями, чинна система їх обліку на сільськогосподарських підприємствах, зокрема ТОВ «Козинецьке» с. Козинці Гайсинського району Вінницької області.

Мета дипломної роботи полягає у поглибленні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та аудиту зобов'язань підприємства. Для досягнення поставленої мети визначені та реалізовані наступні завдання: розкрити економічну сутність та зміст зобов'язань, а також їх класифікації як об'єкта обліку та аудиту; дослідити сучасний стан обліку та аудиту зобов'язань; розробити практичні пропозиції з удосконалення обліку та аудиту поточних зобов'язань підприємства через удосконалення документування як елементу методу бухгалтерського обліку та розробку алгоритмів проведення аудиту.

За результатами дослідження розроблено та впроваджено рекомендації щодо вдосконалення діючої організації і методики обліку та аудиту зобов'язань підприємства з урахуванням національних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Одержані результати можуть бути використані в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: облік, аудит, зобов'язання, строк позовної давності, оцінка, пасиви, звітність.

Магістерська робота містить 139 сторінок, 33 таблиці, 36 рисунків, список використаних джерел включає 118 джерел.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВ	8
1.1. Економічна сутність поточних зобов'язань як об'єкта обліку та контролю	8
1.2. Забезпечення та умовні зобов'язання в міжнародній і національній системах обліку	23
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА	31
2.1. Облікова політика щодо зобов'язань в управлінні витратами підприємства	31
2.2. Облік поточних зобов'язань підприємства	42
2.3. Особливості обліку соціальних зобов'язань підприємства	60
2.4. Аудиторська оцінка стану поточних зобов'язань підприємства	69
2.5. Організація і методика аудиту поточних зобов'язань	81
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА	100
3.1. Удосконалення документування як елементу методу бухгалтерського обліку	100
3.2. Удосконалення аудиту зобов'язань підприємств	114
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	125
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	128
ДОДАТКИ	139

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах фінансової кризи, що утворилась в економіці України, гостро постає питання своєчасності проведення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності. Порушення строків погашення зобов'язань призводить до їх накопичення та знецінення грошових коштів для кредиторів. Це негативно впливає на фінансовий стан підприємств.

Вирішення зазначеної проблеми можливе за умов ефективного управління довгостроковими та поточними зобов'язаннями. Прийняття управлінських рішень здійснюється на підставі інформації про поточні зобов'язання, що формується у системі бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим виникає необхідність вдосконалення теоретичних і методичних аспектів визнання, класифікації, документування, оцінки та відображення поточних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку, а також методики аналізу поточних зобов'язань та визначення їх впливу на платоспроможність підприємства в сучасних умовах господарювання.

Дослідженню цих проблем присвятили свої роботи вітчизняні вчені, такі як С.Л. Береза, Ф.Ф. Бутинець, О.О.Василик, А.М.Герасимович, І.О.Власова, О.Н. Волкова, С.Ф.Голов, Н.М.Давиденко, Д.А. Єндовицький, В.П. Завгородній, В.М. Івахненко, В.М. Костюченко, М.М. Коцупатрий, М.В. Кужельний, А.М. Кузьмінський, І.Д. Лазаришина, Н.М. Малюга, Є.В. Мних, О.А.Петрик, О.М. Петрук, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, Л.В. Чижевська, М.Г.Чумаченко та ін.

Проблемам обліку та контролю короткострокових зобов'язань підприємства присвятили свої праці науковці Вінницького національного аграрного університету Здирко Н.Г., Мулик Т. О., Подолянчук О. А., Правдюк Н. Л., Томчук О. Ф., Федоришина Л. І. та інші.

Проведене дослідження наукових праць провідних вчених-економістів та практики господарської діяльності свідчить про те, що окремі теоретичні положення щодо трактування поточних зобов'язань є дискусійними, а низка важливих аспектів класифікації, визнання, оцінки, методики їх обліку та аналізу потребують уточнення та подальшого вдосконалення.

Отже, необхідність теоретичного обґрунтування й розробки системи інформаційного забезпечення управління поточними зобов'язаннями підприємства зумовили вибір теми дослідження та її актуальність.

Мета і задачі дослідження. Мета дипломної роботи полягає у поглибленні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та аудиту поточних зобов'язань підприємства. Для досягнення поставленої мети визначені та реалізовані наступні завдання:

- розкрити економічну сутність та зміст зобов'язань, а також їх класифікації як об'єкта обліку та аудиту;
- дослідити сучасний стан обліку та аудиту зобов'язань;
- розробити практичні пропозиції з удосконалення обліку та аудиту зобов'язань підприємства через удосконалення документування як елементу методу бухгалтерського обліку та розробку алгоритмів проведення аудиту.

Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методично-організаційних та практичних аспектів обліку та контролю короткострокових зобов'язань підприємства, спрямованих на забезпечення керівників інформацією для управління на мікро- та макрорівнях.

Об'єктом дослідження є процеси розрахунків за зобов'язаннями, чинна система їх обліку на сільськогосподарських підприємствах, зокрема ТОВ «Козинецьке» с. Козинці Гайсинського району Вінницької області.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених у роботі завдань використано такі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: теоретичного узагальнення, групування, класифікації й порівняння – під час розгляду теоретичних основ обліку та контролю поточних зобов'язань підприємств у сучасних умовах господарювання; індукції, дедукції, спостереження, зіставлення, аналізу та системного підходу – для вивчення проблемних аспектів організації і методики обліку та контролю; формалізації та моделювання – для побудови бухгалтерського обліку поточних зобов'язань підприємств. Табличний та графічний прийом використовувалися для відповідної ілюстрації одержаних результатів.

Інформаційною базою дослідження стали: первинна документація, регіс-

три обліку, фінансова звітність підприємства, нормативно-правові акти, статистичні матеріали Держкомстату України. У процесі дослідження використано дані бухгалтерського обліку та звітності ТОВ «Козинецьке» с. Козинці Гайсинського району Вінницької області.

Практичне значення одержаних результатів. На базі теоретичного дослідження та вивчення практичної діяльності сільськогосподарських підприємств, розроблено та впроваджено рекомендації щодо вдосконалення діючої організації та методики обліку і контролю поточних зобов'язань у базовому ТОВ «Козинецьке» с. Козинці Гайсинського району Вінницької області.

Особистий внесок здобувача. Основні положення, пропозиції та висновки, викладені у магістерській дипломній роботі є результатом самостійного наукового дослідження, комплексом теоретичних і практичних питань, пов'язаних з обліком та контролем поточних зобов'язань підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці методичних підходів і практичних рекомендацій щодо удосконалення обліку та контролю поточних зобов'язань на сільськогосподарському підприємстві.

Магістерська дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 139 сторінок. Магістерська дипломна робота містить 33 таблиці та 36 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність поточних зобов'язань як об'єкта обліку та контролю

Розглянемо тлумачення зобов'язань в нормативно-законодавчих документах. Сьогодні основними нормативними документами, які регулюють зобов'язання в Україні, є Господарський та Цивільний кодекси. Методологічні засади формування інформації щодо зобов'язань в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності визначені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», П(С)БО 11 «Зобов'язання», П(С)БО 26 «Виплати працівникам», МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» та ін. Тракткування поняття «зобов'язання» в законодавчо-нормативних документах наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «зобов'язання» в законодавчо-нормативних документах

№ п/п	Джерело	Визначення
1	Господарський кодекс України	У ст. 173 Господарського кодексу України господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку
2	Цивільний кодекс України	Статтею 509 визначено, зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку. Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
3	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Зобов'язання - заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди
4	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	Заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди
5	НПСБО 11 «Зобов'язання»	Поточні зобов'язання - зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу

Джерело: узагальнено автором

До основних нормативно-правових документів, які регулюють зобов'язання підприємства відносяться Господарський кодекс України та Цивільний кодекс України. Інформація про зобов'язання розкривається в:

- НП(С)БО 1 (характеристика зобов'язань та принципів їх відображення у фінансовій звітності);
- НП(С)БО 2 (порядок відображення внутрішньогрупового сальдо зобов'язань за внутрішньогосподарськими операціями між материнською та дочірніми компаніями у консолідованій звітності);
- НП(С)БО 6 (орієнтовний перелік подій, після яких може відбутися коригування оцінки зобов'язань);
- НП(С)БО 11 (визначення, класифікація, оцінка, порядок відображення зобов'язань у звітності);
- НП(С)БО 12 (визначення теперішньої вартості довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки);
- НП(С)БО 13 (зобов'язання як об'єкт хеджування та умови перетворення фінансових інструментів у фінансові зобов'язання);
- НП(С)БО 14 (порядок оцінки мінімальних орендних платежів з обліку зобов'язань за фінансовою та оперативною орендою);
- НП(С)БО 17 (умови та порядок визнання НП(С)БО 18 (порядок формування та визнання зобов'язань за будівельними контрактами);
- НП(С)БО 21 (вплив змін валютних курсів щодо зобов'язань в іноземній

валюті);

- НП(С)БО 26 (формування зобов'язань, пов'язаних з виплатами працівникам);

- НП(С)БО 34 (особливості погашення зобов'язань платежами на основі акцій).

Для більш глибокого дослідження потрібно провести оцінку положень чинних законодавчих та нормативно - правових актів, накопичених результатів наукових праць щодо визначення.

Таблиця 1.2

Підходи до трактування терміну «зобов'язання»

Підходи до трактування терміну «зобов'язання»	Господарський кодекс України	НП(С)БО 1	Цивільний кодекс України	МСБО 37	Я.Д. Крупка, З.В. Задо- рож- ний, П.Н. Денчук	Л.К. Сук, П.Л Сук	Абрамчук М.Ю., Гуменна Ю.Г., Тюгюник І.В., Руба- нов П.М.	О.В. Манойленко	Н.П. Михайлишин
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.	+								
Заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди		+			+	+	+	+	

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.			+						
існуюче зобов'язання суб'єкта господарювання, яке виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, призведе до вибуття ресурсів суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди.				+					
зобов'язання - це джерело формування фінансових ресурсів для фінансування операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства									+

Джерело: узагальнено автором

Позичковий капітал, що використовується підприємством, характеризує у сукупності об'єм його кредиторської заборгованості (загальну суму боргу). Ці фінансові зобов'язання у сучасній господарській практиці диференціюються таким чином:

1. Довгострокові фінансові зобов'язання. До них належать усі форми функціонуючого на підприємстві позичкового капіталу з терміном його використання більше одного року. Основними формами цих зобов'язань є довгострокові кредити банків і довгострокові кредитні кошти (заборгованість за податковим кредитом; заборгованість за емітованими облігаціями; заборгованість за фінансову допомогу, яка була надана на зворотній основі тощо), термін погашення яких ще не настав або непогашені в установленний термін.

2. Короткострокові фінансові зобов'язання. До них належать усі форми залученого позичкового капіталу з терміном його використання до одного року. Основними формами цих зобов'язань є короткострокові кредити банків і короткострокові позичкові кошти (як передбачені до погашення в наступному

періоді, так і не погашені у встановлений термін), різні форми кредиторської заборгованості підприємства (за товарами, роботами і послугами; за виданими векселями; за отриманими авансами; за розрахунками з бюджетом і позабюджетними фондами; оплатою праці; з дочірніми підприємствами; з іншими кредиторами) та інші короткострокові фінансові зобов'язання (рис. 1.1).

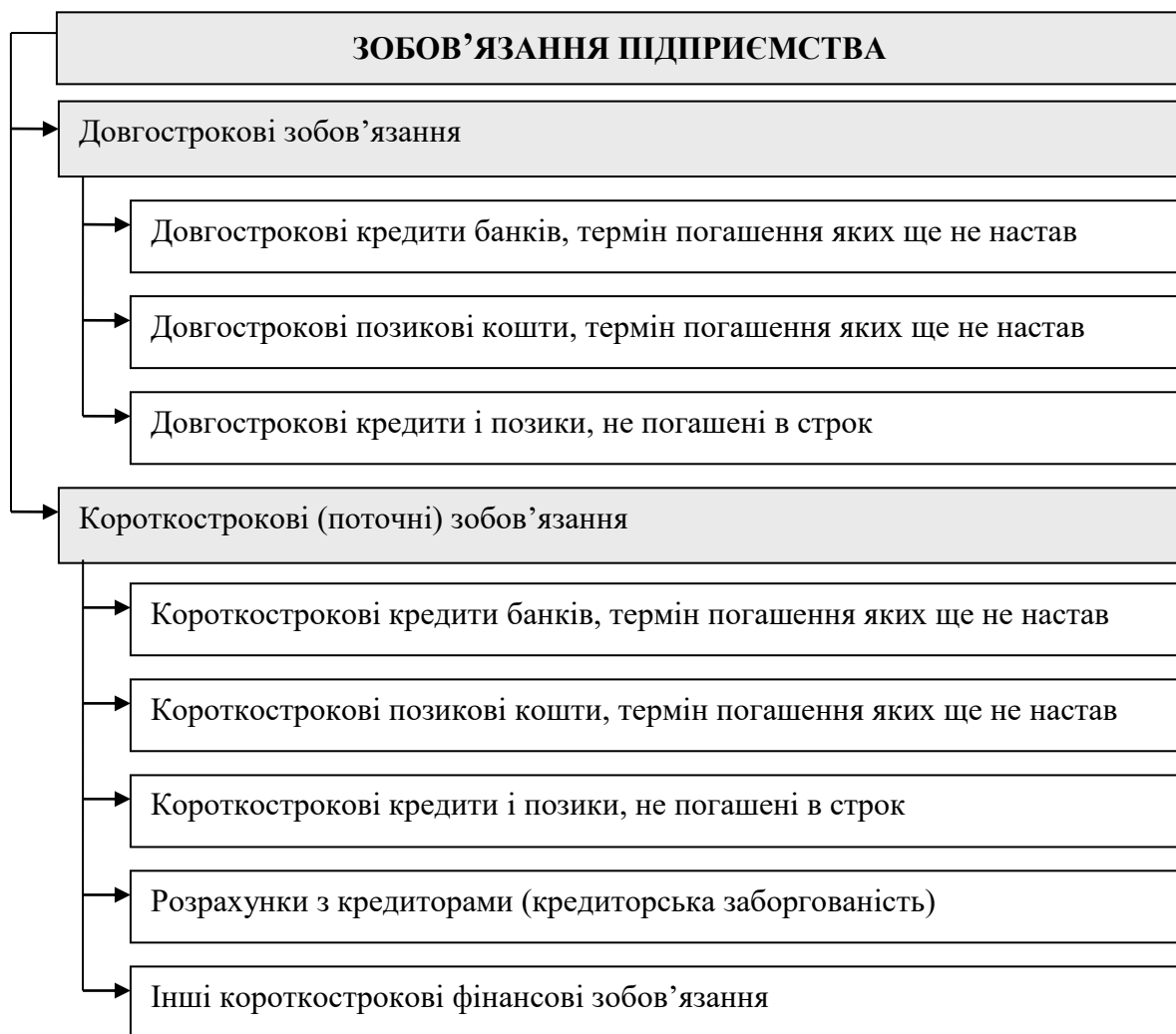

Рис. 1.1. Форми фінансових зобов'язань підприємства

У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» при роз'ясненні поняття зобов'язань використовується такий термін як «минула подія», але трактування цього терміна у П(С)БО відсутнє. Визначення змісту першої та другої події за господарськими операціями наведено у таблиці 1.3.

Зобов'язання, що відображаються в балансі підприємства, є дійсно наслідками минулих подій, оскільки він складається після закінчення звітного пе-

ріоду, тобто тоді, коли всі події періоду вже відбулися. Наслідками минулих подій так само можна вважати й отримані виробничі запаси, придбані товари, одержані від покупців грошові кошти в касі та на рахунку в банку. Але метою бухгалтерського обліку є не тільки отримання кінцевих результатів, що виникли в результаті минулих подій, а й сам процес їх виникнення, тобто оборот активів, капіталу, зобов'язань, а саме засіб досягнення мети.

Таблиця 1.3

Зміст подій за господарськими операціями, пов'язаними із виникненням та погашенням зобов'язань

Господарська операція	Перша подія, що призводить до виникнення зобов'язань	Друга подія, що здійснюється з метою погашення зобов'язань
Одержання кредиту	Надходження на рахунок в банку грошових коштів	Погашення кредиту через переказ грошових коштів із рахунку в банку на рахунок банку-кредитора
Придбання запасів, приймання робіт, послуг	Надходження запасів, одержання робіт, послуг від постачальника (підрядника)	Оплата постачальнику (підряднику) вартості одержаних запасів, робіт, послуг
Продаж товарів, робіт, послуг	Одержання передоплати або авансу від покупців	Відвантаження товарів, робіт, послуг покупцям
Виробництво продукції, обслуговування та управління підприємством	Нарахування заробітної плати, внесків на пенсійне та соціальне страхування, податків, що списуються на витрати	Виплата заробітної плати, сплата внесків на пенсійне та соціальне страхування, сплата відповідних податків до бюджету
Відвантаження товарів, продукції, виконання робіт, послуг або одержання авансу від покупців	Нарахування податків, що підлягають сплаті до бюджету при одержанні доходу (ПДВ, акцизний збір)	Сплата податків, що підлягають нарахуванню до бюджету при одержанні доходу (ПДВ, акцизний збір)
Одержання прибутку	Нарахування податку на прибуток	Сплата податку на прибуток

Джерело: узагальнено автором

Не погоджуємось щодо недоречності присутності у визначенні поняття «зобов'язання» висліву «зменшення ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди». Погашення зобов'язання може здійснюватися шляхом:

- сплати кредиторів грошових коштів;
- відвантаження готової продукції, товарів або надання послуг у рахунок одержаного авансу від покупця або у порядку заліку заборгованості;

– переведення зобов'язань у корпоративні права, які належать кредитору (елементи капіталу) тощо.

Отже, у кожному випадку погашення зобов'язання пов'язане з вибуттям ресурсів підприємства. Іноді погашення одного зобов'язання призводить до виникнення іншого зобов'язання. Наприклад, видача векселя постачальнику на суму кредиторської заборгованості. У даному випадку одне зобов'язання (кредиторська заборгованість перед постачальником) замінюється іншим (зобов'язанням за векселем виданим). Однак остаточне погашення зобов'язання пов'язане із вибуттям у майбутньому ресурсів (активів) підприємств, тобто із зменшенням майбутніх вигід.

З метою бухгалтерського обліку в НП(С)БО 11 зобов'язання згруповані в чотири групи: довгострокові; поточні; непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів. У свою чергу, згідно додатку 1 до НП(С)БО 1 [10] у балансі (Звіті про фінансовий стан) виокремлюють три групи зобов'язань: довгострокові зобов'язання і забезпечення; поточні зобов'язання і забезпечення; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття. В М(С)БО 37 розрізняють юридичне, конструктивне та умовне зобов'язання (рис. 1.2).

Дослідження різних спеціальних джерел показали, що питання стосовно класифікацій зобов'язань мають у науковій літературі з бухгалтерського обліку дискусійний характер. Сучасними вченими використовуються різні класифікаційні ознаки, за кожною з яких виділяються різні види зобов'язань. Так, Л.К., Сук, П.Л Сук, М. Ю. Абрамчук, Ю. Г. Гуменна, І. В. Тютюнник, П. М. Рубанов зобов'язання поділяються на п'ять груп: довгострокові; поточні; забезпечення; непередбачені зобов'язання, доходи майбутніх періодів.

Дискусійність ряду положень про групування різних видів зобов'язань обумовлюють необхідність здійснення детальнішого опрацювання цього питання. Пропонуємо ввести такі ознаки, які дозволять розмежувати види зобов'язань, до яких принципово відрізняються підходи до їх визнання, оцінки та відображення в обліку та звітності. Щодо визнання зобов'язань необхідно ви-

ділити групи таких зобов'язань, для яких є (або немає) нормативно - правових документів з бухгалтерського обліку, які їх регламентують, крім цього, такі, які можуть по-різному відображатися в різних звітних періодах.

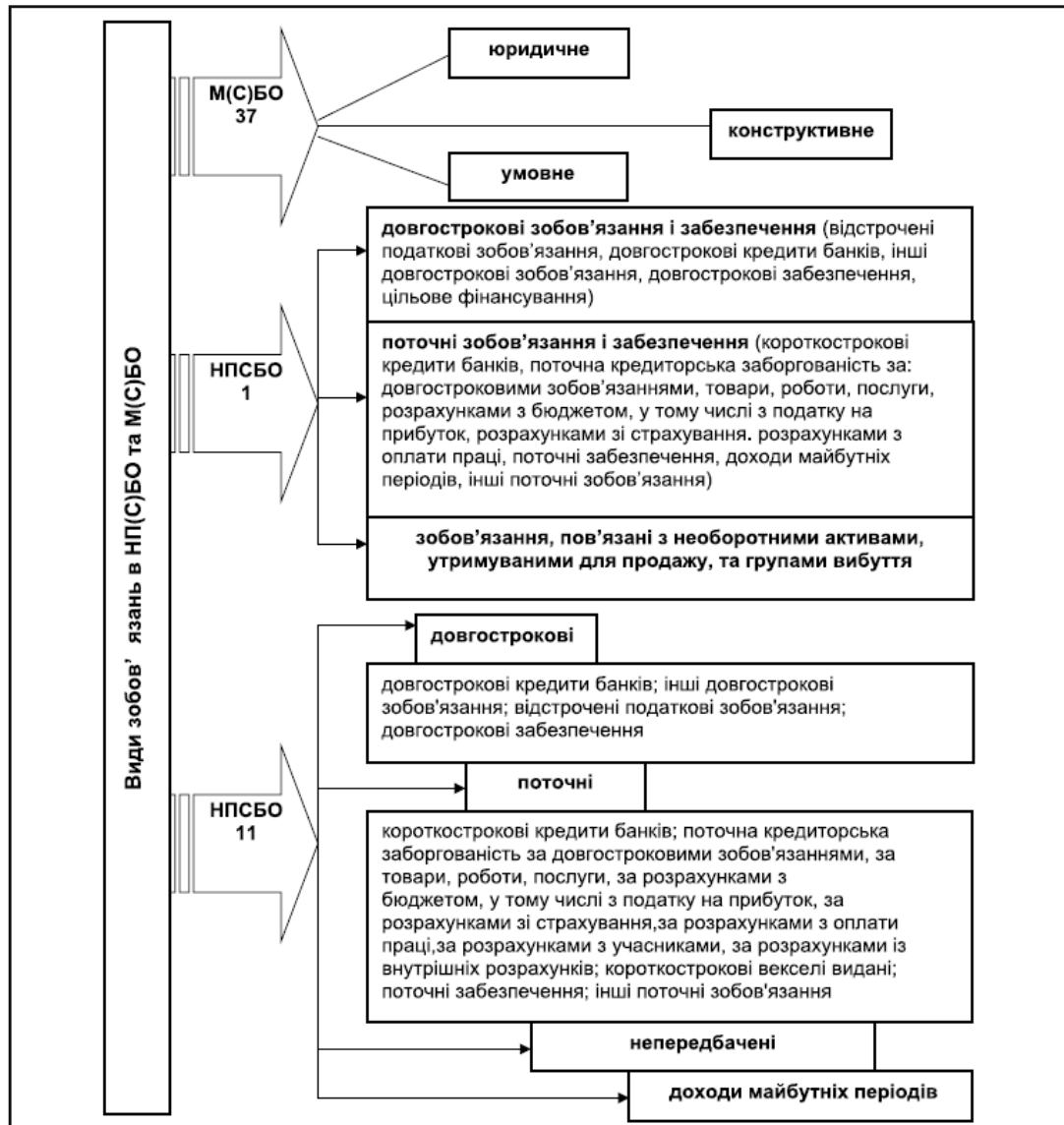

Рис. 1.2. Види зобов'язань в НП(С)БО та М(С)БО

Джерело: узагальнено автором

О.В. Манойленко групує зобов'язання відповідно до НП(С)БО 11 на довгострокові; поточні; непередбачені зобов'язання та доходи майбутніх періодів.

Н.П. Михайлишин окрім групування зобов'язань відповідно до НП(С)БО 11 та Господарського кодексу України наводить такі класифікаційні ознаки:

- відповідно до підстав, з яких виникають господарські зобов'язання (до-

говірні і без договірні);

- можливість оцінки (реальні та потенційні (умовні));
- складність (прості і складні);
- визначеність предмета виконання (одно-об'єктні і альтернативні);
- валюта (зобов'язання, виражені в гривнях і в іноземній валюті);
- співвідношення прав і обов'язків суб'єктів (односторонні і взаємні);
- визначеність в часі (обмежені в часі і безстрокові);
- факт погашення (термінові, прострочені та погашені);
- зміст (заборгованість, яка виникла у зв'язку з поставкою товарів, орендою, видачею авансів, зберіганням і страхуванням вантажів, наданням посередницьких послуг і т.д.;
- спосіб забезпечення виконання зобов'язань.

Щодо підходів до оцінки зобов'язань є необхідним згрупувати зобов'язання за ознаками точності оцінки, можливості або неможливості переоцінки та валюти платежу. Класифікаційною ознакою групування зобов'язань щодо відображення їх у звітності може бути в залежності від обов'язковості відокремлення від інших видів зобов'язань.

До основного нормативно - правового документа, який встановлює призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку зобов'язань відноситься Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (далі Інструкція про застосування Плану рахунків). Для обліку даних та узагальнення інформації про довгострокові та поточні зобов'язання призначені рахунки класів 5 «Довгострокові зобов'язання» та 6 «Поточні зобов'язання».

В вищезазначеній Інструкції від першої (30.11.1999 рік) до поточної редакції неодноразово відбувалися зміни, внесені Наказами Міністерства фінансів України в 5 та 6 класах, де відображаються довгострокові та поточні зобов'язання. В 6 класі за цей період відбувалися зміни в кількості субрахунків (табл. 1.4).

Дані табл. 1.4. свідчать, що за період з 30.11.1999 - 29.07.2022 рр. в Ін-

струкції про застосування Плану рахунків 6 клас доповнено 6 субрахунками та 1 виключено, тобто рахунки для обліку поточних зобов'язань постійно удосконалюються. Доречно звернути увагу на нововведення у травні 2022 року. В Інструкції про застосування Плану рахунків були внесені зміни в 6 класі Наказом Міністерства фінансів України № 148 стосовно рахунку 67. Зокрема, рахунок 67 тепер має назву «Розрахунки з учасниками та кошти клієнтів» і має такі субрахунки:

- 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»;
- 672 «Розрахунки за іншими виплатами»;
- 673 «Кошти клієнтів - юридичних осіб надавачів фінансових послуг»;
- 674 «Кошти клієнтів - фізичних осіб надавачів фінансових послуг»;
- 675 «Зобов'язання надавачів фінансових послуг за випущеними електронним грошима».

Таблиця 1.4

**Зміни в кількості субрахунків в Б класі
за період з 30.11.1999 -29.07.2022 рр.**

Клас	Зміни, внес	ені Наказами Міністерства фінансів України в 6 класі за період з 19 -29.07.2022 рр. в Інструкцію про застосування Плану рахунків			
	0030.11.199 09.12.2002 № 1012	20.10.2005 № 717	05.03.2008 № 353	31.05.2011 № ББ4	26.05.2022 № 148
Клас 6	Доповнено рахунок 63 субрахунком 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ»	Доповнено рахунок 66 субрахунком 663 «Розрахунки за іншими виплатами»	Доповнено рахунок 68 субрахунком 680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримуваними для продажу»	Виключено субрахунок 653 «За страхуванням на випадок безробіття»	Доповнено субрахунками «Кошти клієнтів - юридичних осіб надавачів фінансових послуг» «Кошти клієнтів - фізичних осіб надавачів фінансових послуг» 675 «Зобов'язання надавачів фінансових послуг за випущеними електронним грошима»

У результаті проведеного дослідження встановлено детальну класифікацію зобов'язань, яка дає допомогає внутрішнім та зовнішнім користувачам отримувати різнобічну інформацію про зобов'язання з метою їх оптимізації. Одночасно слід розширювати критерії класифікації зобов'язань, що дозволить краще визначити та дослідити самі поняття. Найпоширеніші проблеми, що виникають при обліку зобов'язань на сучасних підприємствах: недосконалість чинного законодавства та неузгодженість окремих нормативно - правових актів між собою. Пропозиції з удосконалення обліку конкретних видів зобов'язань наведені в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Пропозиції з удосконалення обліку конкретних видів зобов'язань

Автор	Пропозиції з удосконалення обліку зобов'язань
Пропозиції : Побережець О.В. Кравченко В.І.	удосконалення обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками. Аналітичні рахунки для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками: субрахунок 631: аналітичний рахунок 631.1 «Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін оплати якої ще не настав»; аналітичний рахунок 631.2 «Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»; аналітичний рахунок 631.3 «Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками» субрахунок 632: аналітичний рахунок 632.1 «Заборгованість перед іноземними постачальниками, термін оплати якої ще не настав»; аналітичний рахунок 632.2 «Відстрочена заборгованість перед іноземними постачальниками»; аналітичний рахунок 632.3 «Прострочена заборгованість перед іноземними постачальниками»
Пропозиції з удосконалення обліку розрахунків за податками і платежами	
Кононенко Л.В., Г.Б. Назарова	Обґрунтовано, що одним з найбільш перспективних напрямів оптимізації організації обліку розрахунків за податками і платежами є використання технології «блокчейна»
Пропозиції з удосконалення обліку зобов'язань	
О.О. Любар	Представлено напрями вирішення проблем у бухгалтерському обліку зобов'язань, які полягають в удосконаленні дономенклатурного забезпечення, розробці методики оцінки окремих компонентів зобов'язань та побудові системи рахунків бухгалтерського обліку на підставі економіко-правової сутності зобов'язань та джерел їх виникнення

Дослідження сучасних реалій з питань обліку зобов'язань показує, що їх тематику можна поділити на такі групи: теоретичні аспекти, пов'язані з обліком

зобов'язань; питання обліку зобов'язань конкретних видів; проблеми оцінки зобов'язань; питання обліку зобов'язань, що виникають при конкретних операціях; проблеми розкриття інформації про зобов'язання у звітності.

Основний порядок класифікації зобов'язань розкрито в П(С)БО 11 «Зобов'язання», де вони поділені на чотири групи: довгострокові, поточні зобов'язання, забезпечення наступних витрат і платежів та доходи майбутніх періодів (рис. 1.5).

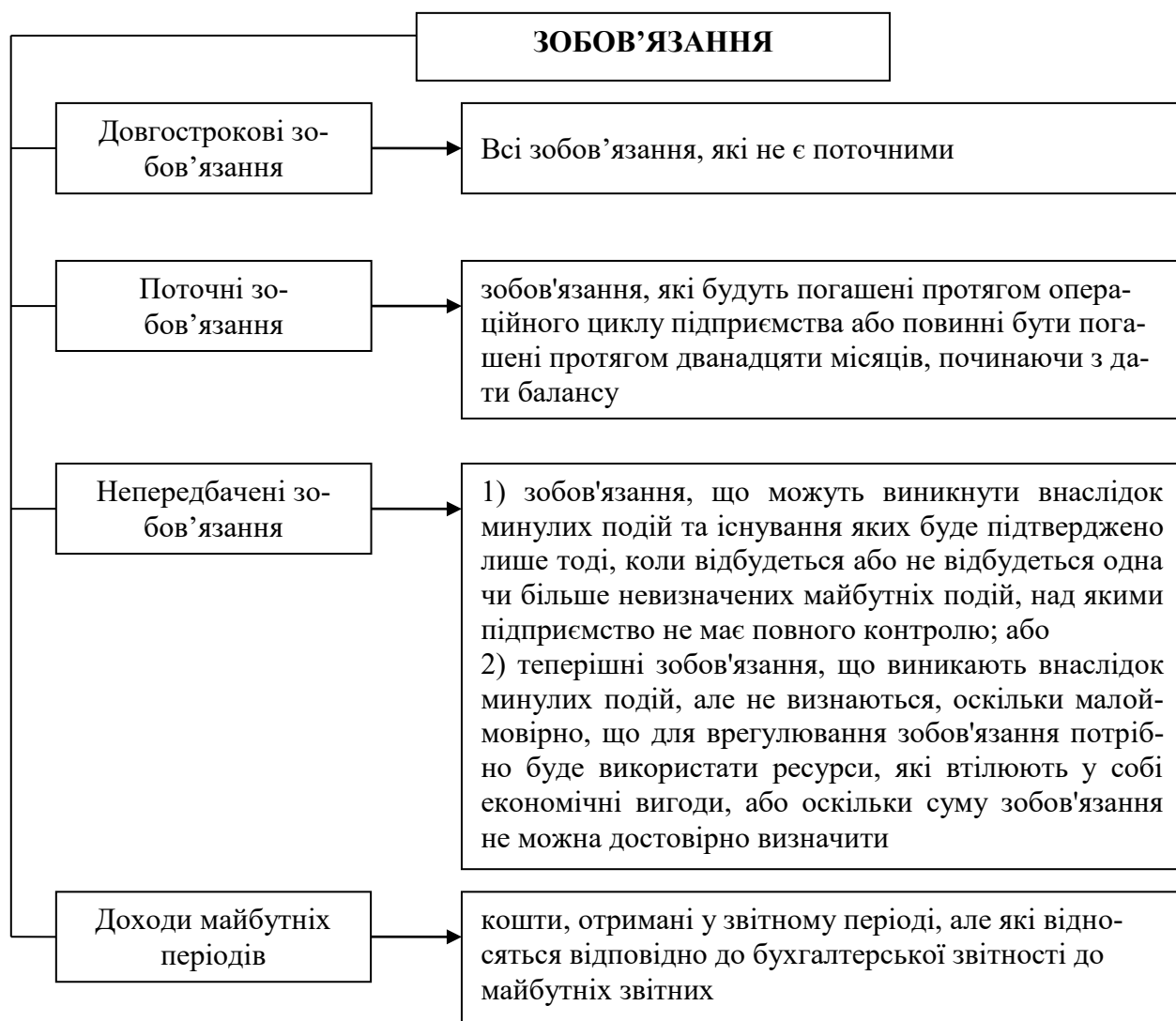

Рис. 1.5. Класифікація зобов'язань згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Джерело: узагальнено автором

В свою чергу, довгострокові і поточні зобов'язання мають внутрішню, більш детальну класифікацію.

До довгострокових зобов'язань належать:

- довгострокові кредити банків;
- інші довгострокові фінансові зобов'язання;
- відстрочені податкові зобов'язання;
- інші довгострокові зобов'язання.

До поточних зобов'язань належать:

- короткострокові кредити банків;
- поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями;
- короткострокові векселі видані; кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги;
- поточна заборгованість за розрахунками (з отриманих авансів, з бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування, з оплати праці, з учасниками, з внутрішніх розрахунків);
- поточні забезпечення;
- інші поточні зобов'язання.

Особливими зобов'язаннями є ті категорії, які є дуже важливими з точки зору оцінки впливу потенційних наслідків певних подій на перспективи розвитку підприємства. До них відносяться, в першу чергу, непередбачені зобов'язання. Як особливу категорію можна виділити і забезпечення: оскільки зобов'язання визнаються за фактично здійсненою операцією, а для визначення забезпечень треба застосовувати попередню оцінку, в деяких країнах забезпечення взагалі не виділяють як різновид зобов'язань.

Розглянемо класифікацію зобов'язань на рівні законодавства та бухгалтерського обліку.

У ст. 173 Господарського кодексу України господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених Кодексом, у силу якого один суб'єкт (боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (кредитор) має право вимагати від

зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Така класифікація зобов'язань дасть змогу глибше зрозуміти їхню суть, а також допоможе бухгалтерам і керівникам отримувати різнобічну інформацію про заборгованість з метою ефективного ведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Таблиця 1.4

Класифікація поточних зобов'язань

Критерії класифікації	Вид зобов'язання
1) Співвідношення прав і обов'язків суб'єктів	- Односторонні - Взаємні
2) Час виникнення	- Теперішні - Майбутні
3) Спосіб погашення	- Монетарні - Немонетарні
4) Вартість	- Відсоткові - Безвідсоткові
5) Вид діяльності	- Операційні - Фінансові - Ті, що виникли внаслідок іншого виду діяльності
6) Можливість оцінки	- Фактичні - Оціночні
7) Складність погашення	- Прості - Складні

Джерело: узагальнено автором

Провівши аналіз і узагальнивши вищенаведені варіанти класифікації поточних зобов'язань, пропонуємо систематизувати різні її види з використанням наступних класифікаційних ознак (табл. 1.5).

Таким чином, запропонована класифікація враховує вісім основних ознак, за якими можна згрупувати поточні зобов'язання. Але, враховуючи те, що, згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», фінансова звітність забезпечує інформаційні потреби користувачів щодо оцінки здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання, вважаємо за доцільне таку інформацію надавати розшифрованою показників балансу за розділом пасиву «Поточні зобов'язання» і відображати як окремий розділ у Примітках до річної фінансової звітності.

Крім того, враховуючи вищевикладене, залежно від інформаційного інтересу користувачів інформації про поточні зобов'язання за вищенаведеними ознаками класифікації, інформація може подаватись і в розгорнутому вигляді окремо у пояснювальній записці до річного звіту.

Таблиця 1.5

Класифікаційні ознаки поточних зобов'язань

Ознаки	Поточні зобов'язання
Характер виникнення	Зобов'язання, що виникли в результаті операційної діяльності Зобов'язання, що виникли в результаті іншої діяльності (фінансова, інвестиційна, інша діяльність)
Економічний зміст	Товарна заборгованість: за продукцію і товари; за послуги; за роботи . Нетоварна заборгованість: з оплати праці; за податками і зборами; за фінансовими операціями тощо.
Контрагенти	Банки й інші кредитно-фінансові установи Постачальники і підрядчики за товари, роботи, послуги Інші контрагенти: працівники; бюджет; позабюджетні фонди; учасники, власники; внутрішні розрахунки; інші.
Валюта зобов'язань	Національна Іноземна
Забезпеченість	Незабезпечені Забезпечені: вексель; застава; договір страхування; гарантія.
Дотримання строків погашення	Поточні зобов'язання, за якими термін оплати не настав Відстрочені поточні зобов'язання Прострочені поточні зобов'язання Поточні зобов'язання, за якими закінчився строк позовної давності
Ймовірність погашення	Сумнівні поточні зобов'язання Безнадійні поточні зобов'язання
Відображення в балансі	Реальні (балансові) Консенсуальні (позабалансові)

Класифікація поточних зобов'язань мало чим відрізняється у вітчизняному обліку від класифікації зарубіжних країн. Різниця більше спостерігається у назві видів поточної заборгованості та конкретизації видів зобов'язань.

1.2. Забезпечення та умовні зобов'язання в міжнародній і національній системах обліку

Згідно з українським законодавством суб'єкти, що господарюють при веденні обліку й складанні звітності можуть використовувати міжнародні або національні стандарти бухгалтерського обліку. У міжнародній практиці порядок визнання, методи оцінки та розкриття у фінансовій звітності інформації про забезпечення та умовні зобов'язання висвітлено в МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». Облік умовних зобов'язань та забезпечень за національними стандартами регулюють НП(С)БО 11 «Зобов'язання», НП(С)БО 26 «Виплати працівникам». Проте, українські стандарти у порівнянні з міжнародними значно звужують розкриття інформації про такі зобов'язання.

Визначення категорій «забезпечення» та «умовні зобов'язання» наведені у нормативно-правових актах (табл. 1.6) дозволяє дійти висновку, що характерною ознакою для них є фактор невизначеності (ймовірності) щодо здійснення фактів господарського життя (їх умовність).

Таблиця 1.6

Тлумачення термінів «забезпечення», «умовні зобов'язання»

Нормативний документ	Визначення термінів	
	Умовне (непередбачене) зобов'язання	Забезпечення
МСБО 37	Умовне зобов'язання - це: а) можливе зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій і існування якого підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться одна чи кілька невизначених майбутніх подій, не повністю контрольованих суб'єктом господарювання, або б) існуюче зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки: і) немає ймовірності, що вибуття ресурсів, котрі втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення зобов'язання, або ii) суму зобов'язання не можна оцінити достатньо достовірно	зобов'язання з невизначеним строком або сумою
НП(С)БО 11	Непередбачене зобов'язання - це: 1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або 2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки мало ймовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.	зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу

Продовження таблиці 1.6

1	2	3
НП(С)БОДС 128	Умовне зобов'язання - це: 1) можливе зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій та існування якого підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться одна чи декілька невизначених майбутніх подій, над якими суб'єкт державного сектору не має повного контролю; або 2) теперішнє зобов'язання, яке виникає внаслідок минулих подій, але не визнане, оскільки малоімовірно, що для погашення зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди або потенціал корисності, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно оцінити	-

Джерело: узагальнено автором

В Україні дотепер відсутнє законодавче закріплення переліку невизначених (умовних) фактів господарського життя. Проте це не означає, що такі факти не існують або не зустрічаються у практиці. До умовних фактів господарського життя в економічній літературі відносять:

- судові справи, незавершені на звітну дату та наслідки рішення яких невизначені та будуть прийняті у наступних періодах;
- гарантії, поруки та інші види забезпечення зобов'язань на користь третіх осіб, видані до звітної дати та строки виконання яких ще не настали;
- компенсації, які суб'єкт господарювання повинен отримати через дії інших організацій або осіб розмір якої є предметом судових розглядів;
- гарантійні зобов'язання видані суб'єктом господарювання по відношенню проданих ним у звітному періоді продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг;
- зобов'язання по відношенню охорони навколишнього середовища;
- продаж або припинення будь-якого напряму діяльності суб'єкта господарювання, закриття його підрозділів або переміщення в інший географічний регіон та інші аналогічні факти.

У працях вітчизняних та закордонних учених умовні факти господарського життя, також називають фактами з невизначеними наслідками. Слід зазначити, у більшості ці категорії трактують як ідентичні. При цьому, потребує конкретизації поняття «невизначеності», що розкриває суть даних фактів. Ха-

рактерні ознаки даної категорії визначають українські вчені М. Корінько та Г. Тітаренко (рис. 1.6).

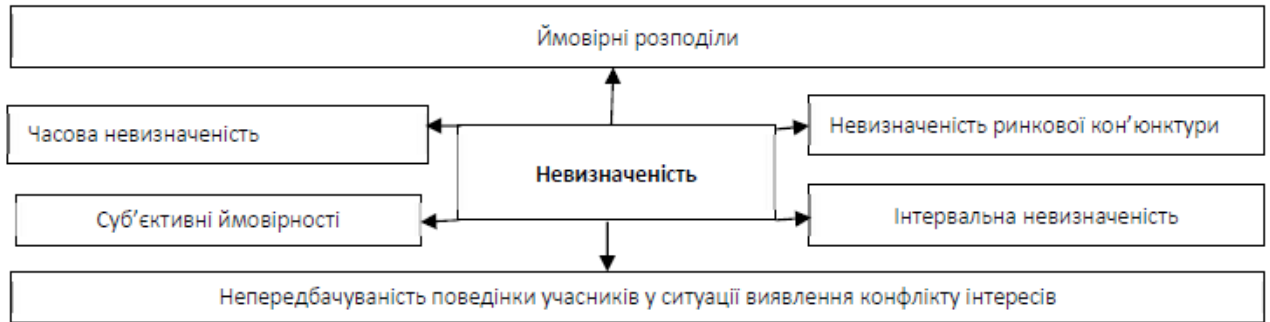

Рис. 1.6. Сутність категорії невизначеність

Джерело: узагальнено автором

Категорія «факти господарського життя з невизначеними наслідками» характеризується ознаками:

- 1) розподіл випадкової величини є точно відомий, але невідомо, яке конкретно значення набуде випадкова величина (ймовірний розподіл);
- 2) розподіл випадкової величини є невідомим, але відомі вірогідності окремих подій, визначені експертним шляхом (суб'єктивні вірогідності) або відомо, що вона може приймати будь-яке значення у визначеному інтервалі (інтервальна невизначеність);
- 3) часова невизначеність (обумовлена тим, що неможливо з точністю до одиниці передбачити значення того чи іншого фактора в майбутньому).

Отже, поняття «умовний факт господарського життя» характеризується наявністю наступних складових: невизначеність наслідків настання зазначеного факту господарського життя; залежність від настання певних умов та обставин. В системі бухгалтерського обліку умовні факти господарського життя не є об'єктами обліку, але їх наслідки (умовні зобов'язання, забезпечення) відображаються якщо існує висока ймовірність їх виникнення.

Зображення в обліку фактів господарського життя напряду залежність від їх наслідків. Часові проміжки між фактами господарського життя з визначеними наслідками й умовними фактами господарського життя можуть як збі-

гатися, так і не сходитися. Результати діяльності суб'єктів, що господарюють розкривають у фінансовій звітності, що своєю чергою, призводить до збільшення або зменшення активів, власного капіталу, зобов'язань. Зображення зобов'язань, забезпечень і умовних зобов'язань має свої особливості.

Слід зазначити, що економічний зміст категорій «забезпечення», «зобов'язання» та «умовні зобов'язання» має тісний взаємозв'язок.

Забезпечення є «зобов'язанням з невизначеним строком або сумою. Всі забезпечення є умовними, тобто такі, що не визнаються, бо їх існування буде підтверджене тільки після настання або не настання невизначених майбутніх подій, або тих, які не повністю контрольованих суб'єктом господарювання. Також, термін «умовне зобов'язання» застосовується до зобов'язань, які не відповідають критеріям визнання».

Аналізуючи суть категорії «зобов'язання» слід розглядати її з економічної та юридичної точок зору.

Господарський та Цивільний кодекси України, які характеризують юридичний бік поняття «зобов'язання» визначають його як «взаємовідносини, що виникають між суб'єктом господарювання та іншими учасниками відносин у сфері господарювання, коли зобов'язана сторона має вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку».

Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості. При цьому основними видами господарських зобов'язань є майново-господарські зобов'язання та організаційно-господарські зобов'язання. Тобто, сутність зобов'язань розкривають права і обов'язки сторін, що підтверджується договором.

Згідно з МСБО 37 термін «зобов'язання» визначають як «наявне зобов'язання суб'єкта господарювання, яке виникає в результаті минулих подій і по-

гашення якої, за очікуванням, призведе до вибуття ресурсів суб'єкта, що господарює, котрі втілюють у собі економічні вигоди».

Тобто, з економічної точки зору, зобов'язання розглядають як кредиторську заборгованість, погашення якої призведе до вибуття ресурсів, і це значно звужує суть поняття. Отже, не всі зобов'язання, які виникають у цивільному та господарському праві, відображаються в обліку.

Слід зазначити, що згідно з міжнародними стандартами виникнення зобов'язання можливе не тільки з договорів або законів, але й у результаті добровільного прийняття на себе зобов'язань з метою підтримання добрих ділових стосунків з партнерами або намагання вчинити за справедливістю. Тобто ці додаткові положення МСБО 37 дозволяють значно розширити перелік зобов'язань, які можна зобразити у фінансовій звітності. Зокрема, передбачається розподіл зобов'язань (obligations) на юридичні (legal) і конструктивні (constructive), відповідно передумовою виникнення таких зобов'язань є подія, що створює такі зобов'язання, та відповідно призводить до того, що суб'єкт господарювання не має реальної альтернативи невиконання зобов'язання.

Юридичне зобов'язання виникає внаслідок контракту, законодавства або іншої дії закону. Таке зобов'язання має юридичне обґрунтування.

Конструктивне зобов'язання виникає згідно з минулою практикою, опублікованими політиками чи достатньо конкретною поточною заявою, що створює обґрунтовані очікування в інших сторін, щодо виконання таких зобов'язань. Тобто, про існування конструктивного зобов'язання суб'єкт господарювання заявляє самостійно. Наприклад, визнання у заяві зобов'язань у рамках соціально відповідальної концепції бізнесу чи екологічної політики суб'єкта господарювання; повідомлення про додаткове постачання активів в окремих випадках та інші.

При оцінці юридичного та конструктивного зобов'язання слід враховувати, що величина можливого відтоку ресурсів, що складають економічні вигоди, може бути визначена з високим ступенем надійності, але настання події, від якої залежить виконання зобов'язання є малоімовірною.

Наприклад, участь суб'єкта господарювання як відповідача у судовому процесі з визначеною сумою позову може розглядатись як величина відтоку ресурсів визначена з високим ступенем надійності. Проте ґрунтуючись на думці експертів про низьку ймовірність програшу в суді настання події, від якої залежить виконання зобов'язання (наприклад оплата позову), є малоймовірно. Ця ситуація повинна розглядатися як умовне зобов'язання.

Отже, якщо у суб'єкта господарювання виникає можливе зобов'язання, існування якого підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться певна невизначена майбутня подія не повністю контрольована підприємством; чи наявне зобов'язання, яке не визнають, оскільки, не має ймовірності, що буде вибуття ресурсів; чи суму зобов'язання неможливо оцінити з достатньою вірогідністю, слід визнавати умовне зобов'язання.

У фінансовій звітності необхідно розкрити інформацію про величину умовного зобов'язання. При проведенні оцінки умовного зобов'язання необхідно брати до уваги суму зустрічної вимоги або суму вимог до третіх осіб. Це роблять у випадках, коли право вимоги виникає як результат відповідного умовного факту.

Умовне зобов'язання необхідно оцінювати в грошовому вираженні. Для цього складають необхідний розрахунок і забезпечують його підтвердження (наприклад, аудиторами або експертами). При оцінці умовних зобов'язань підприємство повинно дотримуватися вимог обачності.

Способи грошової оцінки умовних зобов'язань:

- в якості оцінки приймається середньозважена величина;
- в якості оцінки підприємство приймає середнє арифметичне з найбільшого і найменшого значень інтервалу;
- оцінка відповідного інтервалу значень. Спочатку визначають середні арифметичні величини з найбільшого і найменшого значень кожного інтервалу, а потім проводять оцінку. Отриману середньозважену величину приймають в якості оцінки умовного зобов'язання.

Інформація про умовні зобов'язання на кінець звітного періоду розкрива-

ється у примітках до фінансової звітності в наступному порядку:

- короткий опис характеру умовного зобов'язання;
- розрахункова оцінка його впливу на фінансові показники;
- вказівка на ознаки невизначеності щодо величини та сум можливого вибуття ресурсів;
- можливість будь-якого відшкодування.

При виникненні внаслідок минулих подій наявних зобов'язань (юридичних чи конструктивних), за умови вибуття ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди та можливості вірогідно оцінити суму зобов'язань, слід визнавати забезпечення.

Тобто, МСБО 37 передбачено, що забезпечення як теперішні зобов'язання підлягають розкриттю у звітності, та умовні зобов'язання, підлягають розкриттю у примітках до звітності.

Визнання умовних зобов'язань та забезпечень представлено на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Визнання умовних зобов'язань та забезпечень

Джерело: узагальнено автором

При зображенні зобов'язань потрібно враховувати ймовірність подій. Зокрема, згідно з МСБО 37 подія є ймовірною, якщо беручи до ваги всі наявні свідчення, є скоріше можливим, аніж неможливим те, що наявне зобов'язання є на кінець звітного періоду. Наприклад, якщо ймовірність програшу справи невисока, зобов'язання вважають умовним. Якщо ж ймовірність перевищує 50 %, то потрібно провести оцінку й визнати в складі зобов'язань певну суму як забезпечення для покриття майбутніх витрат. Критерії визнання ймовірності по-

дій наведено на рис. 1.8.

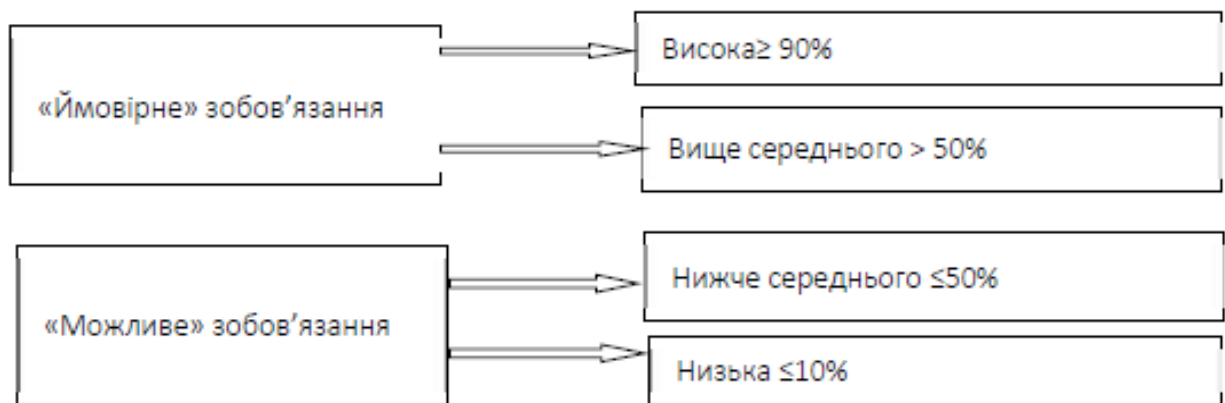

Рис. 1.8. Критерії ймовірності

Джерело: узагальнено автором

Подібну, але більш деталізовану методику поділу зобов'язань на умовні та забезпечення пропонує В. С. Терещенко. Зокрема, якщо ризик здійснення платежу є дуже високим (95-100%) слід обов'язково формувати забезпечення; якщо ризик високий (50-95%), – нарахування забезпечення має рекомендаційний характер; за умови, що ймовірність платежу є середньою (5-50%), суб'єкту, що господарює слід самостійно прийняти рішення про доцільність формування забезпечення; якщо орієнтована величина ризику є низькою (1-5%), то забезпечення майбутніх витрат і платежів формувати не треба, однак на позабалансових рахунках необхідно показувати виникнення непередбаченого зобов'язання; за умови якщо ймовірність платежу є меншою за 1%, то такі наслідки умовної події в системі бухгалтерського обліку не відображаються [10].

Певною мірою спільними є вимоги щодо умов визнання забезпечень та умовних зобов'язань згідно НП(С)БО 11 і МСБО 37. Проте, як зазначають науковці й практики у галузі обліку, національні стандарти значно відстають від міжнародних стандартів фінансової звітності щодо інформативності розкриття фінансових даних. Інструментами розв'язання проблем може стати гармонізація положень національних і міжнародних стандартів, з метою актуалізації НП(С)БО. Іншим напрямом розв'язання проблеми може стати визнання в якості національних міжнародних стандартів обліку та фінансової звітності.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК І КОНТРОЛЬ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Облікова політика щодо зобов'язань в управлінні витратами підприємства

Облікова політика - сукупність принципів, методів і процедур, використовуваних підприємством для складання і подачі фінансової звітності.

Облікова політика є специфічним елементом створення та регулювання цілісної системи обліку і звітності на підприємстві. Існують нормативно визначені вимоги до обов'язкових елементів облікової політики, які викладені у Методичних рекомендаціях щодо облікової політики підприємства.

Керівництву слід вибирати і застосовувати облікову політику підприємства так, щоб фінансові звіти відповідали всім вимогам вказаних рекомендацій, чинним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку, іншому законодавству, яке регулює бухгалтерський облік.

Головна мета облікової політики підприємства – формування методичної складової інформаційного забезпечення фінансового обліку для складання та подання фінансової звітності для зовнішніх користувачів. Саме методична складова більшою мірою визначає величину показників фінансової звітності за статтями. Одночасно, завдання облікової політики не обмежуються межами фінансового обліку для складання фінансової звітності. Кожному підприємству властиві особливості, тому при формуванні облікової політики необхідно врахувати характеристики його діяльності, потреби внутрішніх користувачів для прийняття управлінських рішень.

Оптимально сформована облікова політика включає до себе не тільки методичну, а й організаційну складову, управлінські та податкові аспекти обліку. Загальні засади організації та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві визначає спеціальний організаційно-розпорядчий документ (наказ, розпорядження, положення). Прийнята на підприємстві облікова політика може бути

розкрита як окремим наказом, так і як елемент загального організаційно-розпорядчого документа.

Розпорядчий документ оформлюється та затверджується відповідно до встановлених вимог діловодства. Якість сформованої облікової політики визначається за такими критеріями, як економічна доцільність, повнота, неупередженість облікової політики, несуперечливість законодавчій бази, раціональність методів обліку, відповідність цілям підприємства та автоматизації обліку.

Саме за таким підходом розглянемо формування облікової політики стосовно кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги.

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги є зобов'язаннями підприємства у розрахунках з постачальниками і підрядниками. Постачальники та підрядники – це підприємства, які постачають (відвантажують) товарно-матеріальні цінності, виконують роботи, надають послуги покупцям (підприємствам-споживачам).

За загальним визначенням зобов'язання – громадсько-правові відносини між сторонами (особами), які оформлені договором або випливають з дійсного законодавства, у зв'язку з чим одна сторона зобов'язана здійснити на користь іншої певні дії.

Слід розрізнити момент визнання зобов'язання як юридично-правової категорії та зобов'язання як об'єкта бухгалтерського обліку. Юридично-правові аспекти виникнення зобов'язань у розрахунках з постачальними регулює Господарський кодекс України. Порядок класифікації та обліку кредиторської заборгованості розрахунків з постачальниками та підрядниками визначається П(С)БО 11 «Зобов'язання».

У процесі постачання юридично-правове зобов'язання у підприємства виникає під час укладання Договору на постачання товарно-матеріальних цінностей. Кредиторські зобов'язання перед постачальником (підрядником) виникають у разі укладення договору на умовах відстрочки платежу (товарного або комерційного кредиту). Згідно з укладеним Договором, постачальник має передати майно покупцю та може вимагати від нього здійснення його обов'язку

щодо виконання зобов'язань у вигляді сплати (або компенсації у іншій формі) за отримане майно.

В обліку зобов'язання визнаються, якщо наявні дві обов'язкові ознаки:

- оцінка їх може бути достовірно визначена;
- існує ймовірність зменшення економічних вигод внаслідок його погашення.

З метою визначення елементів облікової політики підприємства велике значення має класифікація зобов'язань за способом погашення, часом виникнення, терміном погашення, можливістю оцінки.

Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання», з метою бухгалтерського обліку зобов'язання поділяються на довгострокові, поточні, забезпечення, непередбачені зобов'язання, доходи майбутніх періодів.

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги відноситься до короткострокових зобов'язань.

Слід зазначити, що відповідно до Методичних рекомендацій, розкриття методів обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги не є обов'язковим елементом облікової політики підприємства. Це зумовлено тим, що для обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги не існує альтернативних методів. Відповідно до принципу обачності (обережності, консерватизму), підприємству необхідно застосовувати в бухгалтерському обліку методи оцінки, які мають запобігати заниженню оцінки зобов'язань. Виходячи з вказаного принципу, облік кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги здійснюється лише одним методом - за вартістю, що зафіксована у первинних документах на дату її визнання. Відповідно до П(С)БО 11 «Зобов'язання» кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, як і всі поточні зобов'язання, відображається в балансі за сумою погашення.

Разом з тим, методична складова обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги не обмежується її оцінкою на дату визнання. Методична база організації та ведення обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги на підприємстві складається також з документування, інвента-

ризації тощо.

Також важливим елементом організації обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги є відокремлення обліку за функціональними ділянками (фінансовий, управлінський, податковий) та забезпечення належного внутрішнього контролю. І хоча більшість з цих елементів не впливає безпосередньо на величину показників фінансової звітності, вони, на нашу думку, повинні знайти відображення при формуванні облікової політики на підприємстві щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги з метою прийняття управлінських рішень.

Основними завданнями організації бухгалтерського обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги є:

- забезпечення своєчасної та повної реєстрації даних у документах та облікових регістрах; чітке документування розрахунків;
- достовірне відображення інформації щодо зобов'язань у формах фінансової звітності;
- створення дієвої системи внутрішнього контролю зобов'язань;
- забезпечення процесу обліку зобов'язань кваліфікованими обліковцями та засобами автоматизації обліку;
- встановлення наказом по підприємству переліку посадових осіб, які відповідатимуть за правильність розрахунків, своєчасність їх документального оформлення;
- визначення порядку синтетичного та аналітичного обліку;
- своєчасна перевірка розрахунків та попередження прострочення кредиторської заборгованості;
- розробка графіків платежів;
- розробка картотек реквізитів, систематизація інформації про кредиторів;
- вибір, впровадження методів, способів, прийомів збору й обробки інформації за операціями із виконання зобов'язань, які необхідні для оперативного управління, поточного і наступного планування, контролю та аналізу.

Особливу увагу при організації та веденні обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги необхідно приділити класифікації постачальників та підрядників для цілей управління.

Облік кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги ведеться на рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками». Це рахунок має три субрахунки другого порядку:

631 – «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»; 632 – «Розрахунки з іноземними постачальниками», 633 – «Розрахунки з учасниками ПФГ».

Виходячи з типових субрахунків, управлінська класифікація субрахунків має відбуватися за валютою здійснення розрахунків, господарськими (географічними) сегментами, групами постачальників залежно від базисних умов постачання або за видами поставок для удосконалення логістики і управління запасами. Розглянемо докладніше формування облікової політики підприємства щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги відповідно до вказаної класифікації.

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги є монетарною статтею, тому мають бути враховані вимоги П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Облік має бути побудованим таким чином, щоб розрахунки, які проводяться у різних валютах, були відокремлені один від одного. Типовий план рахунків передбачає окремі субрахунки для відображення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги в національній валюті (рахунок 631 – «Розрахунки з вітчизняними постачальниками») та кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги в іноземній валюті.

Отже, залежно від виду валюти, до рахунку 632 мають бути відкриті субрахунки третього порядку.

Наприклад, 6321 «Розрахунки з іноземними постачальниками в доларах США», 6322 «Розрахунки з іноземними постачальниками в євро».

Облікова політика щодо формування звітності за господарськими (географічними) сегментами – це частина облікової політики підприємства, що охоплює сукупність принципів, методів і процедур, які забезпечують формування

показників звітності, та полягає у визначенні єдиного методологічного підходу щодо ідентифікації, реєстрації та групування інформації про звітні сегменти з метою її відображення у фінансовій звітності суб'єкта господарювання.

Облік та надання фінансової звітності з урахуванням господарських сегментів має відбуватися згідно з вимогами П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами» [19]. Зобов'язаннями звітного сегмента визнають заборгованість господарського або географічного сегмента підприємства, що виникла внаслідок виконання ним своєї звичайної діяльності і безпосередньо стосується цього сегмента. Зобов'язання, що виникли на рівні підприємства і стосуються кількох його звітних сегментів, розподіляються, якщо витрати на обслуговування боргу також розподіляються на такі звітні сегменти.

Інформація для складання звітності щодо показників господарських (географічних) сегментів формується на основі внутрішньої управлінської звітності, отже, облік кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги, роботи має бути побудовано таким чином, щоб врахувати господарську структуру підприємства за господарськими сегментами, розподіл показників між окремими напрямками діяльності, за видами поставок тощо.

До елементів облікової політики підприємства щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги варто віднести і методи оцінки зобов'язань в операціях пов'язаних сторін. Це важливо, виходячи з двох облікових завдань:

- обґрунтування суми податкового кредиту з податку на додану вартість, який виникає в наслідок придбання товарів, робіт, послуг;
- обґрунтування величини витрат, що враховуються при обчисленні об'єкта оподаткування.

Пов'язаними сторонами вважаються: підприємства, які перебувають під контролем або суттєвим впливом інших осіб, та особи, які прямо або опосередковано здійснюють контроль над підприємством або суттєво впливають на його діяльність [20]. Перелік пов'язаних сторін визначається підприємством, враховуючи сутність відносин, а не лише юридичну форму відповідно до принци-

пу превалювання економічної суті над юридичною формою.

Відповідно до П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін», оцінка зобов'язань в операціях пов'язаних сторін може здійснюватися з використанням таких методів: порівнюваної неконтрольованої ціни; ціни перепродажу; «витрати плюс»; балансової вартості. За методом порівнюваної неконтрольованої ціни застосовується ціна, яка визначається за ціною на аналогічну готову продукцію (товари, роботи, послуги), що реалізується не пов'язаному з продавцем покупцеві за звичайних умов діяльності. За методом ціни перепродажу застосовується ціна за вирахуванням відповідної націнки. За методом «витрати плюс» використовується ціна, що складається з собівартості товарів, яку визначає продавець, і відповідної націнки. За методом балансової вартості оцінка активів здійснюється за балансовою вартістю, що визначається згідно з відповідним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку.

Належна побудова облікової політики з метою контролю за кредиторською заборгованістю за товари, роботи, послуги, що виникає в результаті операцій з пов'язаними особами, особливо важлива в контексті податкового законодавства. Операції купівлі-продажу між пов'язаними особами мають бути обов'язково перевірені на предмет встановлення звичайної ціни з метою запобігання ухиляння від оподаткування.

Таким чином до розпорядчого документа про організацію та ведення бухгалтерського обліку (облікову політику) необхідно включити наступні положення (додатки), які безпосередньо стосуються обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги:

- робочий план рахунків з деталізацією управлінських субрахунків рахунку 63 (за видами валюти розрахунків, господарськими сегментами, групами постачальників);
- посадові інструкції бухгалтера по веденню розрахункових операцій з кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги;
- реєстри аналітичного обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги;

- графік документообігу (зокрема в частині розрахункових операцій кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги);
- затверджений документ щодо термінів зберігання господарських договорів та іншої ділової документації з обліку кредиторської заборгованості;
- графік проведення інвентаризації та склад ревізійної комісії;
- положення про ведення претензійно-позовної роботи;
- перелік пов'язаних осіб.

Дослідження норм чинних НП(С)БО та методичних рекомендацій № 635 свідчить про те, що елементи облікової політики щодо формування в обліку та фінансовій звітності інформації про витрати підприємства можна поділити на дві групи: елементи облікової політики щодо витрат (перелік, склад статей витрат у собівартості готової продукції (робіт, послуг) та фінансовій звітності; класи рахунків, що використовуються для обліку витрат; база розподілу загальновиробничих витрат; об'єкти обліку витрат та калькулювання; номенклатура центрів відповідальності, ознаки суттєвості); елементи облікової політики щодо активів (за умов їх вибуття, втрати, зниження вартості), зобов'язань (під час їх нарахування), які впливають на витрати (рис. 2.1).

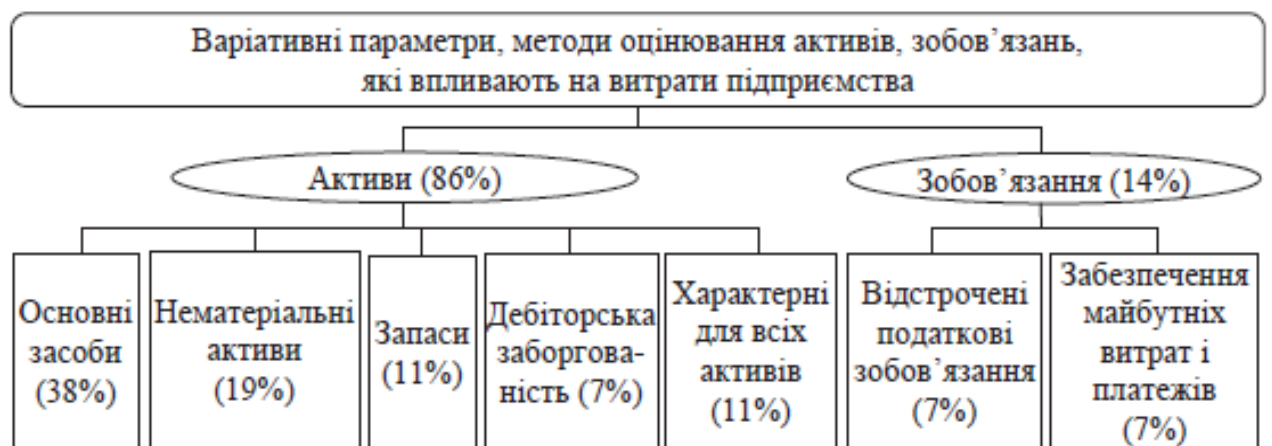

Рис. 2.1. Класифікація елементів облікової політики щодо активів та зобов'язань підприємства, які впливають на витрати

Дані рис. 2.1. свідчать про те, що 86% альтернатив в оцінюванні об'єктів бухгалтерського обліку, які впливають на витрати, належать до активів підприємства.

емства. Найбільша група зазначених елементів облікової політики (38%) пов'язана з оцінюванням основних засобів. Друге місце (19%) посідають альтернативи в оцінюванні нематеріальних активів. Майже всі зазначені елементи облікової політики впливають на операційні витрати на амортизацію у складі повної собівартості продукції (робіт, послуг). Винятком є нематеріальні активи, за якими немає можливості визначити строк корисного використання.

Проведене автором дослідження також виявило, що 90% альтернатив в оцінюванні активів, зобов'язань, які впливають на витрати, не пов'язані з обсягом діяльності підприємств, тобто приводять до зміни постійних витрат (винятком є виробничий метод нарахування амортизації основних засобів та методи оцінювання вибуття запасів за умов їх класифікації як прямі виробничі затрати). За напрямом впливу на витрати, варіативні параметри, методи оцінювання активів, зобов'язань можна поділити на три види (рис. 2.2).

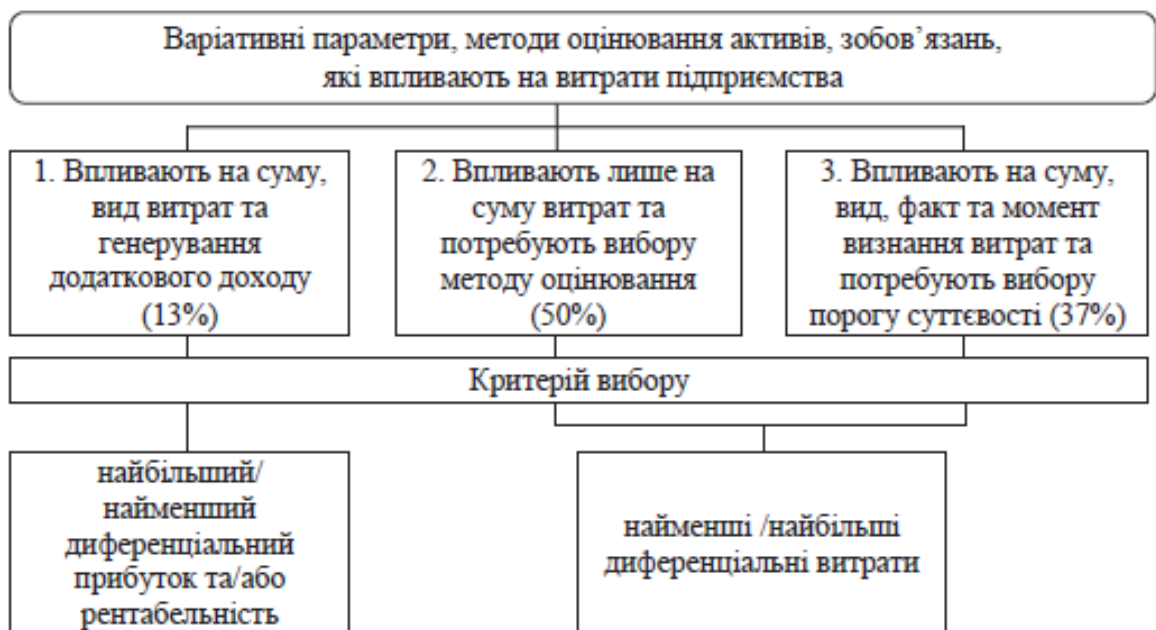

Рис. 2.2 Класифікація елементів облікової політики щодо активів, зобов'язань підприємства за напрямом впливу на витрати

Джерело: узагальнено автором

Особливістю першого виду альтернатив є можливість впливу не тільки на суму та вид витрат, але й на майбутній дохід. До них належать дата первісного визнання необоротного активу для продажу; критерії розмежування

об'єктів операційної та інвестиційної нерухомості; строк оренди основних засобів для визнання її фінансовою (з боку орендодавця).

Альтернативи оцінювання другого виду найбільш численні (50% від загальної кількості варіативних компонентів в оцінюванні) та впливають лише на суму витрат. Отже, слід назвати вартісні критерії основних засобів та малоцінних необоротних матеріальних активів; мінімально допустимі строки експлуатації основних засобів та строки дії права використання нематеріальних активів; ліквідаційну вартість необоротних активів; методи амортизації необоротних активів; підхід до оцінювання основних засобів за окремими компонентами; обов'язковість та періодичність визнання відстрочених податкових активів, зобов'язань; методи оцінювання вибуття запасів; періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів; методи розрахунку резерву сумнівних боргів; способи розрахунку коефіцієнту сумнівності.

Залежно від прийнятої стратегії управління діяльністю підприємства та фінансових показників, які вибрані індикаторами ефективності управління діяльністю підприємства, значення критеріїв вибору варіативних компонентів в оцінюванні витрат та активів, зобов'язань можуть бути найбільшими серед альтернатив або найменшими.

Прийняття рішення щодо вибору елементів облікової політики третього виду впливає не лише на суму, вид витрат, але й на сам факт їх формування та звітний період визнання. До цієї групи належать метод оцінювання основних засобів та нематеріальних активів за переоціненою вартістю; вартісний критерій капіталізації витрат на ремонт основних засобів; критерії зменшення корисності активів; рівень знецінення запасів на дату балансу; ознаки комерційного характеру обміну активами; ознаки кваліфікаційного активу; рівень ймовірності відтоку ресурсів та достовірності оцінювання забезпечень майбутніх витрат і платежів. Специфікою вибору елементів облікової політики третього виду є необхідність прийняття управлінського рішення щодо порогу суттєвості відхилення облікової вартості активів, зобов'язань від справедливої, за досягнення чого здійснюються відповідні господарські операції (уцінка, списання,

капіталізація витрат, створення резервів майбутніх платежів).

Визначення суттєвості – це важливий інструмент регулювання не лише повноти розкриття інформації у звітності, але й «попередніх оцінок, які використовуються з метою розподілу витрат між звітними періодами». Вибір альтернатив цього виду впливає на цілеспрямоване рішення щодо коригування вартості відповідних активів, зобов'язань впродовж діяльності підприємства; вірогідність виникнення витрат за досягнення вибраного рівня порогу суттєвості.

На практиці вибір порогів суттєвості ускладнюється тим фактом, що 61% баз визначення суттєвості для об'єктів, що впливають на витрати, не має рекомендованих законодавством кількісних характеристик, 22% є багатоваріантними. Зазначимо, що рівень суттєвості також має встановлюватися залежно від прийнятої фінансової стратегії та тактики, які розроблені на основі орієнтирів довгострокового розвитку підприємства, тобто системи збалансованих показників. Дуалізм природи витрат потребує узгодженості мети управління ними та ресурсами, кредиторською заборгованістю підприємства, оскільки досліджувані елементи облікової політики мають протилежний вплив на активи та витрати, а також можуть здійснювати різний за силою вплив на зобов'язання та витрати. Зазвичай специфіка діяльності промислових підприємств вимагає одночасного вибору декількох об'єктів варіативності в оцінюванні активів та витрат. В цих умовах потрібно оцінювати сумарний вплив комбінації показників суттєвості на вибраний раніше граничний рівень індикатора ефективності управління витратами.

Таким чином, удосконалення класифікації варіативних параметрів та методів оцінювання активів, зобов'язань у взаємозв'язку з витратами підприємства шляхом додавання до неї таких критеріальних ознак, як види об'єктів впливу та напрямів впливу, дає змогу оптимізувати склад, структуру, суму витрат, а також є підґрунтям формування аналітичного інструментарію ефективного управління витратами.

2.2. Мета, завдання та об'єкти обліку поточних зобов'язань

Отже, зобов'язаннями виступає заборгованість підприємства, яка виникає, головним чином, у зв'язку з придбанням товарів та послуг в кредит, або кредити, які підприємство отримує для свого фінансування.

Бухгалтерський облік кредиторської заборгованості в Україні, як складової частини пасиву балансу, перш за все, регламентовано Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Методологічні вимоги щодо формування та відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності зобов'язань, а також принципи відображення у фінансовій звітності визначається національним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 11 «Зобов'язання». Але, оскільки національні стандарти обліку розроблені на основі міжнародних і не повинні суперечити їм, неможливо не звернути увагу на Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО).

З метою аналізу спільних та відмінних особливостей цих положень, необхідно виконати їх порівняння, результати якого наведено в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика міжнародного та національного стандартів з обліку зобов'язань

МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»	П(С)БО 11 «Зобов'язання»	Висновки
1	2	3
Сфера застосування		
Застосовується всіма суб'єктами господарювання до обліку забезпечень, умовних зобов'язань і умовних активів, за винятком тих, які є результатом контрактів, що підлягають виконанню, крім випадків, коли контракт є обтяжливим; на які поширюється сфера застосування іншого стандарту. Застосовують до забезпечень реструктуризації (включаючи припинену діяльність)	Норми положення застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ та підприємств, які відповідно до законодавства складають фінансову звітність за МСФЗ). Застосовується з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо зобов'язань, установлених іншими П(С)БО	Частково збігаються

Продовження табл. 2.1

1	2	3
Визначення зобов'язань		
Зобов'язання - це теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття ресурсів із суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди	Зобов'язання - це теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає в результаті минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття ресурсів із суб'єкта господарювання, котрі втілюють у собі економічні вигоди	Повністю збігаються
Визнання зобов'язань		
Забезпечення слід визнавати, якщо: 1) суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість (юридичну чи конструктивну) внаслідок минулої події; 2) ймовірно, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення заборгованості; 3) можна достовірно оцінити суму заборгованості	Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду	Частково збігаються
Оцінка зобов'язань		
Сума юридичних або конструктивних зобов'язань має бути найкращою оцінкою витрат, необхідних для погашення теперішньої заборгованості на дату балансу	1) довгострокові зобов'язання, на які нараховуються відсотки, відображаються в балансі за їх теперішньою вартістю; 2) поточні зобов'язання відображаються в балансі за сумою погашення; 3) непередбачені зобов'язання відображаються на позабалансових рахунках підприємства за обліковою оцінкою	Не збігаються
Класифікація зобов'язань		
1) забезпечення; 2) умовні зобов'язання; 3) можливі зобов'язання; 4) існуючі зобов'язання	1) довгострокові; 2) поточні; 3) непередбачені зобов'язання; 4) доходи майбутніх періодів	Не збігаються

Джерело: узагальнено автором

Оскільки національні стандарти розроблялися на основі міжнародних, тому НП(С)БО 11 «Зобов'язання» та МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи» мають такі спільні моменти: терміни, що використовуються в стандартах – зобов'язання, забезпечення; визначення поняття «зобов'язання». Проте, між НП(С)БО та МСБО існують певні відмінності. Так, якщо розглядати визнання зобов'язань, то слід відмітити, що національні стандар-

ти, в даному випадку, розглядають зобов'язання, а міжнародні – забезпечення.

Згідно з МСБО 37 забезпечення відображається в балансі в складі короткострокових або довгострокових зобов'язань. У бухгалтерській практиці нашої держави взагалі не передбачено поділ забезпечень за часом їх залучення, хоча термін виконання цих зобов'язань різний. Аналізуючи відмінні риси НП(С)БО 11 та МСБО 37, необхідно також відмітити, що у НП(С)БО 11 відсутні такі важливі терміни і поняття, а також їх тлумачення, як: подія, що зобов'язує; юридичне зобов'язання; конструктивне (фактичне, традиційне) зобов'язання; теперішня заборгованість; достовірна оцінка зобов'язання; найкраща оцінка видатків, необхідних для погашення теперішньої заборгованості на дату балансу.

Зобов'язання підприємств і згідно з НП(С)БО 11 прийнято поділяти на довгострокові, короткострокові і непередбачені та доходи майбутніх періодів.

У бухгалтерському обліку окремі зобов'язання залежно від їх виду обліковуються на рахунках класів 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань», 5 «Довгострокові зобов'язання» і 6 «Поточні зобов'язання».

Поточні зобов'язання охоплюють: короткострокові кредити банків; поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; короткострокові векселі видані; кредиторську заборгованість за товарами, роботами, послугами; поточну заборгованість за розрахунками з отриманих авансів, за розрахунками з бюджетом, за розрахунками з позабюджетних платежів, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками з внутрішніх розрахунків; інші поточні зобов'язання. Поточні зобов'язання відображають у балансі за сумою погашення.

Згідно з діючим Планом рахунків для обліку поточних зобов'язань призначений весь 6 клас Плану рахунків, а основними рахунками на яких обліковуються поточні зобов'язання є: 60 «Короткострокові позики», 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», 62 «Короткострокові векселі видані», 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», 64 «Розрахунки за податками й платежами», 65 «Розрахунки за страхуванням», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 67 «Розрахунки з учасниками», 68 «Розра-

хунки за іншими операціями» (рис. 2.3).

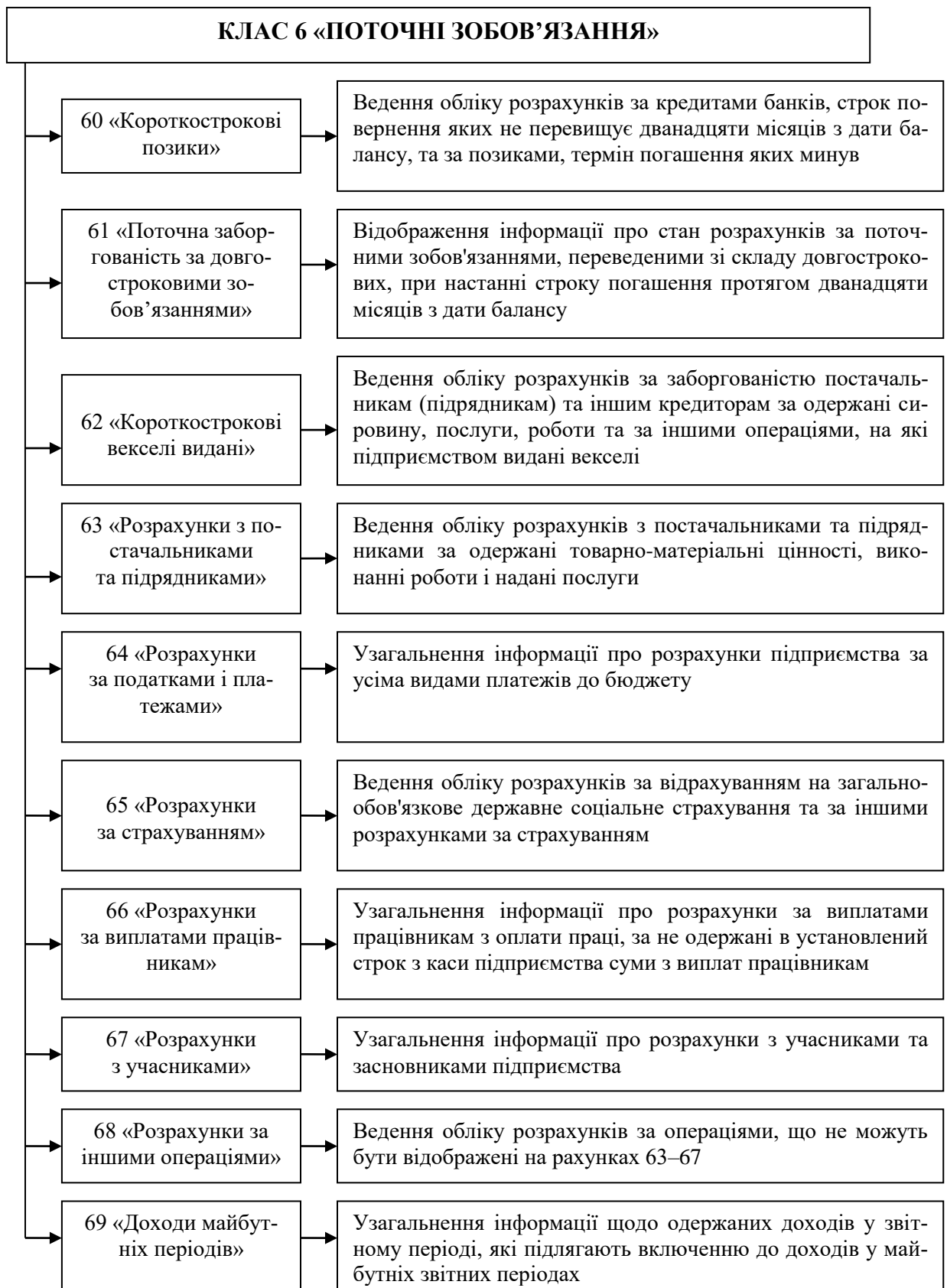

Рис. 2.3. Характеристика синтетичних рахунків для відображення інформації з обліку поточних зобов'язань

Джерело: узагальнено автором

Отже, вважаємо за доцільне розкрити особливості відображення в обліку всіх видів саме поточних зобов'язань.

Організація розрахунків з кредиторами багато в чому залежить від стану обліку і документального забезпечення розрахунків. Несвоєчасне виявлення помилок у розрахунково-платіжних документах призводить до виникнення різних суперечок під час розрахунків, виникнення конфліктних ситуацій.

Завдання обліку полягає не тільки в дотриманні нормативно-правового забезпечення під час здійснення розрахунків, але й їх документального обґрунтування. Особливу увагу необхідно звернути на законність розрахунків, їх доцільність, документальну обґрунтованість і правильність відображення розрахункових операцій у бухгалтерському обліку.

Об'єкти обліку операцій із позиками наведено на рис. 2.4.

Об'єкти обліку операцій із поточними зобов'язаннями		
Елементи облікової політики	Операції з обліку розрахунків	Записи в регістрах обліку та звітності
– порядок проведення інвентаризації зобов'язань підприємства; – форми кадрової документації; – форми, системи, розміри заробітної плати та інших виплат; – встановлення режиму роботи; – нормування та оплата праці; – порядок створення резервів на виплату відпусток, щорічної винагороди за вислугу років, винагород за підсумками роботи за рік; – порядок обробки та зберігання первинних документів і регістрів обліку з оплати праці; – строк подання первинних документів з обліку праці та її оплати до бухгалтерії підприємства; – зміни в організації праці; – форми кадрової документації	– з постачальниками і підрядниками; – з бюджетом; – з фондами страхування; – з персоналом з оплати праці та за іншими операціями; – з одержаних позик; – з різними кредиторами; – із засновниками та учасниками	– інформація про порушення у веденні обліку, недостачі, зловживання, які знайшли документальне підтвердження в актах контролю, перевірок, висновках аудиторів, постановках правоохоронних органів.

Рис. 2.4. Об'єкти обліку короткострокових позикових коштів

Особливу увагу хотілось би звернути на документування розрахунків з постачальниками і підрядниками, займають особливе місце в ТОВ «Козинець-

ке». Находження матеріальних, сировинних і паливних ресурсів, їх наявності та витрачання в ТОВ «Козинецьке» є досить складним процесом, адже структура документообігу повинна бути такою, щоб забезпечувати вчасне надходження необхідної інформації як для обміну так і для контролю та оперативного управління рухом виробничих запасів. Всі операції, пов'язані з надходженням, переміщенням і вибуттям матеріальних цінностей, повинні оформлятися відповідними первинними документами. Сільськогосподарські підприємства використовують спеціалізовані, а також частину типових форм документів.

Оприбутковують товарно-матеріальні цінності (ТЦМ) від постачальників по рахунках-фактурах і доданих до них товарно-транспортних накладних, специфікаціях, квитанціях. З метою контролю надходження ТЦМ від постачальників в ТОВ «Козинецьке» бухгалтерія або відділ постачання ведуть журнали обліку вантажів, що надійшли. Заповнюють журнал на підставі первинних документів щодо надходження ТЦМ. В ньому роблять також відмітки про запитання, що пов'язанні з розшуком вантажів, які не надійшли.

Для одержання ТМЦ від постачальника за нарядами, розрахунком, договором, замовленням представнику одержувача видають довіреність. При видачі довіреності реєструють у журналі реєстрації довіреностей і видають під розписку в ньому.

Журнал має бути пронумеровано, прошнуровано та скріплено печаткою і підписами керівника і головного бухгалтера підприємства.

Довіреність на одержання цінностей видають тільки посадовим особам, які працюють на цьому підприємстві.

Довіреність підписує керівник або головний бухгалтер підприємства або їх заступники. Строк дії довіреності встановлюється залежно від можливостей одержання та вивозу відповідних цінностей за нарядами, рахунком, накладною або іншим документом, на підставі якого видано довіреність, але не більше як на 10 днів.

Довіреність на одержання цінностей, розрахунки за які здійснюють у порядку планових платежів або доставку яких проводять централізовано кільце-

вими перевезеннями, видають на календарний місяць.

Для обліку та узагальнення інформації про заборгованість за поточними зобов'язання, які будуть погашені протягом одного операційного циклу або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців з дати балансу, використовуються пасивні рахунки шостого класу Плану рахунків.

На рахунках цього класу ведеться облік короткострокових позик, що стали поточною заборгованістю із строком погашення на дату балансу не більше дванадцяти місяців, короткострокових векселів виданих, розрахунків з постачальниками та підрядниками, розрахунків з податків і платежів, розрахунків за страхуванням, розрахунків з оплати праці, розрахунків з учасниками, а також інших розрахунків та операцій, доходів майбутніх періодів.

Відображення в обліку поточних зобов'язань регулюється П(С)БО-11. Згідно з Інструкцією №291 клас 6 рахунків «Поточні зобов'язання» деталізує структуру поточних зобов'язань і на рахунку 60 «Короткострокові позики» підприємство відображає короткострокові позики. Так як ТОВ «Козинецьке» отримало в комерційному банку короткостроковий кредит, то для відображення його в бухгалтерському обліку було відкрито рахунок 601 «Короткострокові кредити банків у національній валюті». Облік операцій по відображенню короткострокових кредитів ТОВ «Козинецьке» відобразимо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Облік короткострокових кредитів банку в ТОВ «Козинецьке»

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, тис. грн.
		Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5
1	Отримання і зарахування кредиту на рахунки в банках підприємства-позичальника	311	601	1598,0
2	Отримання і зарахування валютного кредиту на валютний рахунок підприємства-позичальника	312	602	10,0
3	Відкриття акредитиву за рахунок кредиту; оформлення лімітованої чекової книжки за рахунок кредиту	351	601	100,0
5	Погашення заборгованості перед бюджетом за рахунок кредиту	641	601	2,0

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5
6	Кредити банку, передані дочірнім підприємством	683	601	10,0
7	Оприбуткована до каси готівка, одержана за рахунок короткострокових кредитів:			
8	А) надходження кредиту	311	601	25,0
9	Б) надходження готівки до каси	301	311	25,0
10	Погашення заборгованості органам соціального страхування (Пенсійний фонд за рахунок кредиту	65	601	1,0
11	Нарахування відсотків за кредити (ця сума включається до витрат)	951	684	2,5
12	Погашення кредиторської заборгованості підприємством за короткостроковий кредит	601	311	10,0
13	Погашення кредиторської заборгованості за кредит дочірніми підприємствами	601	682	10,0
14	Погашення короткострокового кредиту довгостроковим	601	501	15,0
15	Погашення кредиторської заборгованості шляхом продажу банку-кредитору векселів, одержаних від третіх осіб: а) на суму основного боргу; б) на суму відсотків за кредит; в) на суму облікового дисконту	60 684 951	341	12,0

Суми одержаних кредитів (позик) відображаються по кредиту, а сума погашення та переведення кредитів (позик) до довгострокових зобов'язань у разі подовження терміну погашення кредитів (позик) – по дебету цього рахунку.

Зобов'язання по сплаті відсотків за кредит не включається до його основної суми, у зв'язку з чим відображаються на рахунку 684.

Аналітичний облік по цьому рахунку ведеться за позикодавцями (банками) в розрізі кожного кредиту (позики) окремо та за строками їх погашення.

Рахунок 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» призначений для узагальнення інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями, переведенням зі складу довгострокових при настанні строку погашення протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Варто пам'ятати, що поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями не виникає як певний вид зобов'язань, а завжди є результатом трансформації довгострокових зобов'язань. Відбувається це наступним чином: поява довгострокової заборгованості призводить до її погашення. Умови договору (на основні якого виникла довгострокова заборгованість) дають підп-

приємству право погашати цю заборгованість протягом тривалого періоду часу (як правило, протягом цього часу здійснюється часткове виконання зобов'язань, тобто часткове погашення заборгованості). Таким чином, сума, що підлягає погашенню протягом 12 місяців (або операційного циклу), повинна бути виключена зі складу довгострокової заборгованості та обліковуватись у складі поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями.

Відображення частини поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається по кредиту, а погашення поточної заборгованості, її списання, переведення до складу довгострокової (у разі продовження строків розрахунку) – по дебету рахунку 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Облік поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Відображено у складі поточних зобов'язань у зв'язку з настанням строку погашення менш ніж 12 місяців з дати балансу:			
	– довгострокові позики	50	61	1000,0
	– довгострокові векселі видані	51	61	1200,0
	– інші довгострокові зобов'язання	52, 53	61	500,0
2	Погашено поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями:			
	– грошовими коштами	61	30, 31	2200,0
	– короткостроковим векселем	61	62	1300,0

Аналітичний облік по цьому рахунку ведеться за кредиторами та видами заборгованості.

Рахунок 62 «Короткострокові векселі видані» призначений для розрахунків з постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами за одержані сировину, матеріали, товари, послуги, роботи та за іншими операціями, на які підприємством видані векселі, що повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців або одного операційного циклу.

Видача векселя здійснюється з метою відстрочення платежу. Оскільки відстрочення або розстрочка платежу, як правило, надається за певну плату, ця обставина враховується при видачі векселя в оплату товарів, робіт і послуг наступним чином: векседавець зобов'язується сплачувати по векселю певний відсоток за певний період (відсотковий вексель) або номінальна вартість векселя включає в себе суму, що дорівнює сумі розстрочки платежу (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Облік короткострокових векселів виданих

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Видано короткостроковий вексель в погашення заборгованості перед постачальником	63	62	12000,0
2	Відображено втрати від операційної курсової різниці за короткостроковими векселями, виданими в іноземній валюті	945	622	5000,0
3	Погашено короткостроковий вексель грошовими коштами: – готівкою – з поточного рахунку	62	30	4000,0
		62	31	6000,0
4	Відображено операційну курсову різницю на суму заборгованості за короткостроковим векселем, виданим в іноземній валюті	622	714	2500,0
5	Відображено різницю між номінальною та фактичною вартістю погашення векселя у векседавці	62	719	900,0
6	Одержано вексель по безоплатному індосаменту від посередника	62	745	1200,0

Рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» призначений для обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками за одержані матеріальні цінності, виконані роботи і надані послуги, в тому числі по невідфактурованих поставках та ТМЦ в дорозі.

Заборгованість за розрахунками з постачальниками та підрядниками виникає у випадках отримання товару без попередньої оплати, отримання результатів робіт (послуг), підтверджене актами виконаних робіт (послуг), але не оплачених, прострочення платежу за отримані товари, роботи (послуги) – на суму штрафних санкцій, передбачених законодавством України або договором між суб'єктами, зарахування на рахунок підприємства грошових коштів, приз-

начених для комітента (поручителя).

Рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» має два субрахунки:

- 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»;
- 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками».

Завдання обліку розрахункових операцій з постачальниками і підрядниками в ТОВ «Козинецьке» такі:

- своєчасне документальне оформлений розрахункових операцій;
- ведення аналітичного і синтетичного обліку розрахунків з постачальниками з дотриманням принципів бухгалтерського обліку;
- своєчасне і достовірне відображення розрахункових операцій у податковому обліку;
- своєчасна взаємна звірка розрахунків з кредиторами і дебіторами;
- недопущення нереальної кредиторської та дебіторської заборгованості;
- недопущення порушення строків оплати нерезидентами експортного товару, строків отримання оплаченого імпортного товару, а також строків отримання імпортного товару за бартерними операціями;
- своєчасне і якісне проведення річної інвентаризації розрахунків із постачальниками;
- дотримання умов поставки, передбачених у договорі або контракті купівлі-продажу, в яких має міститися письмова згода сторін про поставку товарів, а також зобов'язання сплатити за нього грошову суму.

Виконання названих вище завдань забезпечує комплексність обліку розрахунків з постачальниками, сприяє всебічному контролю за ними

Відповідальність за своєчасну і якісну підготовку необхідних матеріалів та юридичне оформлення договірних відносин, а також облік, реєстрацію, зберігання договорів рекомендується покласти на службу, відповідальну за підготовку та оформлення договірних відносин відповідно до покладених на неї функцій. Порядок та форми розрахунків між покупцем і постачальником визначаються в господарських договорах або контрактах купівлі-продажу.

Облік операцій по відображенню розрахунків з постачальниками ТОВ «Козинецьке» відобразимо в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Облік розрахунків з постачальниками в ТОВ «Козинецьке»

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Відображено надходження від постачальника основних засобів	15	63	3600
2	Відображено надходження на підприємство виробничих запитів, ТМЦ, товарів від постачальників	20, 22,28	63	10000
3	Віднесено на витрати виробництва вартість робіт, виконаних підрядником	23	63	4000
4	Повернуто на підприємство від постачальника раніше перераховані йому кошти	30, 31	63	800
5	Відображено суму недостачі при оприбуткуванні на склад цінностей від постачальника	374	63	400
6	Відображено послуги, надані підприємству постачальником	47	63	10000
7	Відображено суму ПДВ	64	63	2000
8	Належить підрядникам за виконані роботи і надані послуги, пов'язаних з ліквідацією надзвичайних подій	91, 92 93, 99	63	4000
9	Визнано підприємством штрафи, пені	948	63	600
10	Списано безнадійну дебіторську заборгованість по розрахунках із постачальниками	944	63	700
11	Проведена оплата постачальникам та підрядникам за поставлені цінності, виконані роботи	63	30,31	10000
12	Погашено заборгованість перед постачальником коштами, виданими підзвітним особам	63	372	2000
13	Проведено розрахунок з постачальником за рахунок позики банку	63	50, 60	5000
14	Зменшено суму заборгованості перед постачальником на суму браку, який виник у зв'язку з поставкою неякісних матеріалів	63	24	500
15	Погашення заборгованості перед постачальником за рахунок одержаного векселя	63	34	2000
16	Проведення взаємозаліків заборгованості за бартерною угодою	63	36	400
17	Проведено зарахування заборгованості із раніше виданого авансу	63	371	2500
18	Зменшено заборгованість перед постачальником в обмін на пай	63	41	1500

Основними типовими документами з оприбуткування запасів від вітчизняного постачальника є накладні, товаротранспортні накладні, залізничні на-

кладні, акти про приймання матеріалів, податкові накладні (де вказується податковий кредит з ПДВ).

Платіжними документами, які використовуються при операціях оплати товару, є рахунки-фактури, платіжні доручення, виписки банків.

Таблиця 2.6

Облік розрахунків за авансами, виплаченими постачальникам

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Здійснено передоплату, виплачено аванс постачальникам	371	311	6000
2	Відображено ПДВ	641	644	1000
3	Оприбутковано товарно-матеріальні цінності, які надійшли від постачальників після здійснення передоплати	20, 22, 15	63	5000
4	Залік сум в зменшення заборгованості по попередньо виданих авансах чи передоплаті	63	371	6000
5	Відображено ПДВ	644	63	1000

У випадку, коли рахунок постачальника був акцептований і оплачений до надходження вантажу, а при прийманні ТМЦ виявилась їх недостача проти відфактурованої кількості, невідповідність цін та якісних показників, обумовлених в угоді, арифметичні помилки, брак отриманих ТМЦ, виставляється претензія підприємству.

Під час проведення контролю розрахунків з постачальниками і підрядниками в бухгалтерії підприємства можуть бути допущені типові порушення.

Таблиця 2.7

Перелік можливих порушень в обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками

№ п/п	Можливі порушення	Пункти П(С)БО, що порушуються
1	2	3
1	Порушення умов визнання зобов'язання довгостроковим: - первісний термін погашення був меншим 12-ти місяців; - відсутність до затвердження звітності угоди про переоформлення зобов'язання на довгострокове	п. 8

Продовження таблиці 2.7

1	2	3
2	Відображення в балансі довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки за умовою погашення, а не за теперішньою вартістю	п. 10
3	Порушення вимоги віднесення довгострокових зобов'язань, до погашення яких залишилося менше 12-ти місяців, до складу поточних	п. 11
4	Визначення суми забезпечень без врахування очікуваного відшкодування	п. 16
5	Покриття витрат, для яких забезпечення не створювалось	п. 17

Рахунок 64 «Розрахунки за податками й платежами» в ТОВ «Козинецьке» призначений для узагальнення інформації про розрахунки підприємства за усіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства, та за фінансовими санкціями, що направляються в дохід бюджету.

На цьому ж рахунку ведеться облік суми податку на додану вартість, визначену, виходячи із суми одержаних авансів (попередньої оплати) за готову продукцію, товари, інші матеріальні цінності та нематеріальні активи, роботи, послуги, що підлягають відвантаженню (виконанню) та облік суми податку на додану вартість, на яку підприємство має право зменшити податкове зобов'язання.

Таблиця 2.8

Облік розрахунків за податками і платежами в ТОВ «Козинецьке»

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Нарахований податок на додану вартість	70	641	1200
2	Нарахований податок на прибуток від звичайної діяльності підприємства	98	641	1500
3	Вирахований із заробітної плати податок з доходів фізичних осіб	66	641	2500
4	Перерахування податкових платежів до бюджету за відповідними податками	641	31	3200
5	Повернення на рахунок підприємства зайвих перерахованих до бюджету платежів	31	641	800
	Закриття рахунків (списування на фінансові результати)	79,7	98,7	8600

Рахунок 65 «Розрахунки за страхуванням» призначений для обліку розрахунків за зборами на обов'язкове державне пенсійне страхування, на загальнообов'язкове соціальне страхування, на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття за індивідуальним страхуванням персоналу підприємства, її рахуванням майна та за іншими розрахунками за страхуванням.

Нарахування працівнику заробітної плати є підґрунтям для виникнення зобов'язань за розрахунками з бюджетом (прибутковий податок), з позабюджетними фондами.

Крім того, у підприємства можуть виникати зобов'язання перед Пенсійним фондом у випадку, якщо заробітна плата не нараховується.

Нараховані зобов'язання за страхуванням, а також державних органів страхування кошти відображаються по кредиту, а погашення заборгованості та витрачання коштів страхування на підприємстві – по дебету цього рахунку.

Таблиця 2.9

Облік розрахунків за соціальним страхуванням в ТОВ «Козинецьке»

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	Здійснено відрахування на соціальне страхування з фонду оплати праці працівників:	15	65	7800
	– зайнятих виготовленням необоротних активів			
	– зайнятих виправленням браку	24	65	2500
	– зайнятих розробкою нових видів продукції	39	65	450
	– апарату управління цехами, ділянками	91	65	1800
	– адміністративного персоналу	92	65	4890
	– працівників збуту	93	65	468
	– зайнятих усуненням наслідків стихійного лиха	99	65	890
2	Утримано із заробітної плати працівників:			
	– суму збору до Пенсійного фонду	661	651	200
	– суму внеску на соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю та витратами, зумовленими народженням і похованням	661	652	15
	– суму збору на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття	661	653	13

Аналітичний облік по цьому рахунку ведеться за кожним видом зборів і відрахувань, по страхувальниках та окремих договорах страхування.

Для синтетичного обліку з оплати праці призначено активно-пасивний

рахунок 66 «Розрахунки за виплатами працівникам».

До рахунку 66 в ТОВ «Козинецьке» відкривають три субрахунки:

- 661 «Розрахунки за виплатами працівникам»;
- 662 «Розрахунки з депонентами»;
- 663 «Розрахунки за іншими виплатами».

На першому субрахунку обліковують суми нарахованої оплати праці, на другому – невиплаченої (депонованої) оплати праці, а на третьому – суми інших виплат.

За дебетом субрахунку 661 обліковують всі види утримань із оплати праці, виплату оплати праці, депонування (перерахунок на субрахунок 662) оплати праці.

За кредитом субрахунку 661 відображають нарахування оплати праці і виплат, які не входять в склад фонду оплати праці.

Рис. 2.5. Схема первинного обліку операцій з оплати праці

Аналітичний облік депонованих сум ведеться в журналі обліку депонованої заробітної тати або в реєстрі, синтетичний облік – в Журналі ордері 10.2 с.-г. При нарахуванні оплати праці запис роблять за кредитом рахунку 66 і дебетом різних рахунків, на які відноситься оплата праці. Нічиєї заробітної плати немає. Вона завжди повинна бути віднесена на конкретний об'єкт обліку (структурний підрозділ, вид продукції, послуг тощо).

Типові господарські операції та кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з оплати праці наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Кореспонденція рахунків з обліку розрахунків з оплати праці

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5
1	Нараховано заробітну плату працівникам: - зайнятим у капітальному будівництві та виготовленні необоротних активів	15	661	20000
2	- основного, допоміжних та обслуговуючих виробництв і господарств	23	661	15367
3	- зайнятим виправленням браку	24	661	1200
4	- зайнятим підготовкою до роботи в сезонних галузях, в підготовці до освоєння нових виробництв	39	661	1580
5	- зайнятим обслуговуванням машин та обладнання, а також на загальновиробничих роботах цехів та інших підрозділів	91	661	45320
6	адміністративно-управлінського апарату	92	661	78450
7	- зайнятим збутом готової продукції, працівникам торговельних, посередницьких та інших підприємств	93	661	2500
8	- зайнятим на роботах з ліквідації стихійного лиха	991	661	1500
9	Здійснено відрахування на соціальне страхування з фонду оплати праці працівників:	15, 24, 91, 92, 93, 99	65	7800
10	Нараховано відпускні за рахунок резерву на оплату відпусток	471	661	450
11	Утримано із заробітної плати працівників: - суму втрат від браку, допущеного з вини працівників	661	24	450
12	- неповернуті своєчасно підзвітні суми	661	372	470
13	- суми недостач і розкрадання матеріальних цінностей	661	375	200
14	- суму власного внеску	661	40	10000
15	- частку внеску до статутного капіталу	661	46	1000
16	- суму податку з доходів фізичних осіб	661	641	1500

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4	5
17	Виплачено з каси суми, нараховані працівникам (заробітна плата, допомога, премії, доходи від участі)	661	30	15890
18	Виплачено депоновану заробітну плату з каси	662	30	450
19	Утримана із зарплати працівників частина витрат від браку, допущеного з вини працівника	661	24	200
20	Здійснені утримання із зарплати працівників на погашення суми недостач і розкрадання матеріальних цінностей	661	375	890
21	Утримано своєчасно не повернуті підзвітні суми	661	372	2470
22	Утримано позику, раніше видану працівникам підприємства	661	377	378

В Журналі-ордері 5 Б с.-г. відображають обороти по кредиту рахунку 65 «Розрахунки за страхуванням» та 66 «Розрахунки за виплатами працівникам».

Також використовують такі відомості:

- 5.1.с.-г. Зведена відомість нарахування та розподілу оплати праці та відрахувань від неї за об'єктами обліку витрат;
- 5.2.с.-г. Книга обліку розрахунків з депонентами;
- 5.3.с.-г. Зведена відомість за розрахунками з робітниками та службовцями;
- 5.4.с.-г. Відомість аналітичного обліку по рахунку 65 «Розрахунки за страхуванням».

Журнал-ордер відкривається на місяць. В Журналі-ордері № 5 Б с.-г. відображають нараховану заробітну плату та пов'язані з нею суми відрахувань на соціальні заходи та забезпечень майбутніх витрат.

Підставою для відображення дебетових оборотів є Розрахунково-платіжні відомості або Книга обліку розрахунків з оплати праці.

Рахунок 68 «Розрахунки за іншими операціями» призначений для обліку розрахунків за операціями, що не можуть бути відображені на рахунках 63-67. Виникнення зобов'язань відображається по кредиту, а погашення - по дебету цього рахунку. Аналітичний облік по цьому рахунку ведеться за підприємствами, організаціями та фізичними особами, з якими здійснюються розрахунки.

2.3. Особливості обліку соціальних зобов'язань підприємства

Згідно з Концептуальною основою фінансової звітності зобов'язанням вважається теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття із суб'єкта господарювання ресурсів, котрі втілюють у собі майбутні економічні вигоди.

МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» [9] регламентує визнання, оцінювання й розкриття забезпечень, а також відображення умовних зобов'язань та умовних активів. Згідно з цим стандартом зобов'язання – це наявний обов'язок організації, який виникає з минулих подій, врегулювання якого, як очікується, приведе до вибуття з організації ресурсів, використання яких приведе до збільшення економічних вигід.

З огляду на вимоги міжнародних стандартів фінансової звітності, інтегрованої звітності, серії стандартів соціальної звітності AA1000 соціальні зобов'язання слід розглядати за такими напрямками:

- зобов'язання з дотримання громадянських прав;
- зобов'язання в галузі праці та найму персоналу;
- зобов'язання із соціальних інвестицій у співтовариство;
- зобов'язання з дотримання відповідальної ділової практики й прав споживачів.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [8], зобов'язання – це заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій та погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

В Україні питання визнання та оцінювання зобов'язань підприємств регулюються такими Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку [10], як П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»; П(С)БО 9 «Запаси»; П(С)БО 11 «Зобов'язання»; П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»; П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»; П(С)БО 14 «Оренда»; П(С)БО 16 «Витрати»; П(С)БО 17

«Податок на прибуток»; П(С)БО 18 «Будівельні контракти»; П(С)БО 21 «Вплив зміни валютних курсів»; П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єктів малого підприємства»; П(С)БО 26 «Виплати працівникам»; П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій».

Результати дослідження дали змогу виділити такі критерії визнання соціальних зобов'язань:

– поточні зобов'язання підприємства, що виникли в результаті минулих подій, а саме добровільне і (або) примусове визнання узгодженого обсягу соціальної відповідальності;

– зобов'язання, які приводить до перерозподілу економічних ресурсів, контрольованих юридичною особою, що спрямовані на реалізацію соціальної відповідальності.

Серед завдань обліку соціальних зобов'язань велике значення має облік зобов'язань за виплатами працівникам. Облік зобов'язань у галузі праці та найму персоналу регулюється МСБО 19 «Виплати працівникам» і МСБО 26 «Облік і звітність щодо програм пенсійного забезпечення» [9], а також П(С)БО 26 «Виплати працівникам».

МСБО 19 «Виплати працівникам» визначає порядок визнання й розкриття інформації про виплати працівникам, вимагає від підприємства визнання зобов'язань, якщо працівник надав послугу в обмін на виплати, що підлягають сплаті в майбутньому; витрат, якщо підприємство отримує економічну вигоду внаслідок послуги, яку надає працівник. Стандартом регламентовані всі форми компенсації, що надає суб'єкт господарювання в обмін на послуги, надані працівниками, та визначені категорії виплат працівникам (короткострокові, довгострокові, виплати під час звільнення, виплати після закінчення трудової діяльності).

Порівняльна характеристика П(С)БО 26 і М(С) БО 19 вказує на такі розбіжності:

– у П(С)БО 26 відсутнє чітке визначення поняття «виплати працівникам, на відміну від міжнародного стандарту; у МСБО 19 зазначено, що виплати

працівникам – це всі форми компенсації, що надає суб'єкт господарювання в обмін на послуги, надані працівниками;

– у П(С)БО 26 інформація щодо ключових аспектів подається більш стисло та обмежено порівняно з МСБО 19; насамперед це зумовлено розгалуженою регламентованою системою обліку й нарахування заробітної плати, яка полягає в існуванні, окрім П(С)БО 26, багатьох нормативно-правових актів, що регулюють це питання з різних аспектів;

– у МСБО 19 ґрунтовніше розглянуті аспекти обліку розрахунків за виплатами працівникам; на відміну від П(С)БО 26, який включає тільки заробітну плату, премії та виплати за невідпрацьований час, МСБО 19 також включає у цей аспект компенсації за відсутність працівників, виплати, пов'язані з участю працівників у прибутку підприємства, та негрошові пільги у формі надання житла, автомобілів, безоплатних та субсидованих товарів, медичного обслуговування;

– П(С)БО 26 фактично використовується підприємствами, організаціями, іншими юридичними особами незалежно від форм власності (крім бюджетних установ) для обліку всіх виплат працівникам, натомість МСБО 19 виключає виплати працівників, до яких застосовується МСФЗ 2 «Платіж на основі акцій» [11].

Зобов'язання, які включає категорія «Інші довгострокові виплати», оцінюються шляхом дисконтування, оскільки вони мають спільні риси з категорією «Короткострокові виплати працівникам», але будуть погашені у подальших звітних періодах.

Особливості обліку виплат працівникам за П(С)БО 26 і МСБО 19 у табл. 1 підтверджують певні відмінності, адже оцінка зобов'язань за програмами участі у прибутку не передбачена вітчизняними стандартами; внески на соціальне забезпечення в Україні обліковуються як відрахування на соціальні заходи, а за вимогами міжнародного стандарту мають бути включені до короткострокових винагород працівникам; МСБО 19 визнає відшкодування гарантійних сум окремим активом, у П(С)БО 26 воно не передбачається; зобов'язання

за програмами участі в капіталі за П(С)БО 26 визнаються як розподіл прибутку, а у МСБО 19 – як витрати підприємства.

Організація обліку соціальних зобов'язань базується на використанні міжнародних стандартів корпоративної соціальної звітності, а саме АА 1000 і GRI [12], а також інструментів бухгалтерського та управлінського обліку.

Базові положення щодо розвитку методологічних та методичних засад обліку соціальних зобов'язань з урахуванням міжнародного та вітчизняного досвіду зводяться до такого.

1) Уточнення предметної сфери та об'єктів обліку соціальних зобов'язань. У зв'язку з необхідністю формування інформації про стан соціальних зобов'язань та оцінки їх впливу на соціально-економічний ефект у дослідженні виділені як об'єкти обліку соціальних зобов'язань господарські операції за напрямками обліку, що приведуть до виникнення або зміни соціальних зобов'язань; господарські операції, що приводять до появи соціального ефекту, отриманого в результаті соціальної діяльності.

2) Групування соціальних зобов'язань у контексті соціально-економічних вигід. Згідно з вимогами вітчизняних та міжнародних стандартів соціальні зобов'язання слід розглядати в контексті соціально економічних вигід.

Таблиця 2.11

Особливості обліку виплат працівникам за П(С)БО 26 і МСБО 19

Критерій порівняння	П(С)БО 26	МСБО 19
1	2	3
Визначення поняття «виплати працівникам»	Відсутнє чітке визначення.	Зазначено, що виплати працівникам - це всі форми компенсації, що надає суб'єкт господарювання в обмін на послуги, надані працівниками.
Облік внесків на соціальне забезпечення	Обліковуються як відрахування на соціальні заходи.	Включаються у короткострокові винагороди працівникам.
Оцінка зобов'язань за програмами участі у прибутку	Не передбачена.	Встановлює такі вимоги: повинна бути визначена формула розрахунку суми виплати; суми мають бути визначені до затвердження фінансової звітності.
Зобов'язання за програмами участі в капіталі	Визнаються як розподіл прибутку.	Визнаються як витрати підприємства.

Продовження таблиці 2.11

1	2	3
Відшкодування гарантійних сум	Не передбачається.	Визнається окремим активом.
Опис обліку виплат після закінчення трудової діяльності	Зміст пенсійних планів та програм таких виплат практично відсутній.	Наведено детальний опис обліку виплат після закінчення трудової діяльності.

Зменшення економічних вигід суб'єкта господарювання внаслідок визнання витрат з погашення соціальних зобов'язань призводить до погіршення показників прибутковості, оскільки, з одного боку, вигоди від соціальних вкладень складно оцінити, а з іншого боку, вони «розтягнуті» у часі та неспівставні з поточними соціальними зобов'язаннями, тому соціальні зобов'язання доцільно розглядати як відокремлений об'єкт бухгалтерського обліку та звітності. Ґрунтуючись на припущенні, що сталий розвиток у довгостроковій перспективі залежить від використання економічних ресурсів і розвиненого соціально-економічного середовища суб'єкта господарювання, пропонуємо групувати соціальні зобов'язання з позиції створення потенційних економічних вигід, отриманих у результаті синергетичного ефекту розвитку діяльності. Так, виконання зобов'язань із соціального захисту працівників приводить до зростання вартості господарюючого суб'єкта. Реалізація освітніх та культурних проєктів, соціальних проєктів із захисту довкілля, підтримки місцевої громади сприяє покращенню соціального іміджу та ділової репутації, підвищенню конкурентоспроможності, збільшенню довіри з боку стейкхолдерів.

3) Визнання та оцінювання соціальних зобов'язань. Оцінка соціальних зобов'язань визначається обліковою політикою підприємства. Об'єкти бухгалтерського обліку оцінюються під час визнання та відображення в балансі. Зобов'язання традиційно оцінюються сумою коштів, необхідною для погашення заборгованості, або вартістю товарів і послуг, які слід представити. Згідно з П(С)БО 11 «Зобов'язання» [9], у балансі зобов'язання оцінюються за теперішньою собівартістю та сумою погашення. За результатами дослідження зроблено висновок, що для відображення соціальних зобов'язань в обліку та звіт-

ності необхідно класифікувати їх у розрізі об'єктів та видів. Так, згідно з МСБО 19, соціальні зобов'язання щодо виплат працівникам в обліку та звітності доцільно класифікувати за чотирма групами.

Перша група об'єднує короткострокові зобов'язання з оплати праці, оплачувані відпустки, премії та винагороди, погашення яких відбудеться протягом одного року після виконання робіт або надання послуг. Короткострокові виплати в обліку визнаються як зобов'язання або витрати та не підлягають дисконтуванню. Слід підкреслити, що короткострокові зобов'язання визнаються витратами, якщо вони не входять у собівартість, а також не підлягають дисконтуванню. Згідно з МСБО 2 «Запаси», витрати на оплату праці, пов'язані зі створенням запасів, включаються безпосередньо до складу запасів.

Друга група – це виплати по закінченні трудової діяльності, що включають зобов'язання з пенсійного забезпечення, страхування життя та медичне обслуговування після виходу на пенсію. Пенсійні зобов'язання оцінюються за дисконтованою вартістю, а пенсійні активи – за справедливою вартістю. Крім того, виникає необхідність розрахунку актуарних прибутків та збитків, які мають бути визнані. Так, у пенсійному аспекті ці зобов'язання відображаються як вартість минулих послуг, а за їх погашення – у вигляді сумарного актуарного прибутку або збитку.

Третя група – це інші довгострокові зобов'язання, які складаються з виплат за довгостроковими оплачуваними відпустками, винагород за вислугу років, довгострокових виплат з непрацездатності. Згідно з МСБО 19 зобов'язання оцінюються методом дисконтування, за винятком активів пенсійного плану на кінець звітного періоду, які призначені для погашення цього зобов'язання. Основна відмінність оцінки зобов'язань третьої групи від другої полягає у такому:

– актуарні прибутки та збитки за зобов'язаннями другої групи визнаються, якщо накопичені актуарні прибутки та збитки перевищують їх більше значення (10% дисконтованої вартості зобов'язань зі встановленими виплатами на певну дату і 10% справедливої вартості будь-яких активів на певну дату);

– актуарні прибутки та збитки за зобов'язаннями третьої групи визнаються негайно, а вищезазначені межі не застосовуються;

– зобов'язання другої групи визнаються протягом певного періоду часу, а третьої – негайно.

Таким чином, для відображення інших довгострокових виплат застосовується більш спрощена процедура обліку, ніж для виплат по закінченні трудової діяльності. Зобов'язання другої групи містять конкретні вимоги до розкриття інформації у звітності. Інформація щодо зобов'язань третьої групи розкривається за вимоги будь-якого міжнародного стандарту.

До четвертої групи належать зобов'язання з виплат під час звільнення працівникам. Оцінювання таких зобов'язань здійснюється за дисконтованою вартістю на основі ринкової дохідності корпоративних облігацій.

4) Організація синтетичного та аналітичного обліку соціальних зобов'язань. Формування якісної інформації щодо соціальних зобов'язань для складання соціальної звітності обумовлює розширення аналітичних рахунків у межах 6 Класу наявного Плану рахунків бухгалтерського обліку. У цьому напрямі уточнено перелік аналітичних рахунків, використання яких сприятиме підвищенню інформативності обліково-аналітичної системи (табл. 2.12).

Виокремлення об'єктів соціально відповідального обліку на відповідних аналітичних рахунках є необхідною передумовою формування інформаційної бази для складання соціальної звітності.

Організаційно-методичне забезпечення складають традиційні та спеціальні методи, зокрема документування та інвентаризація, аналітичні рахунки, система показників, метод АВС- калькулювання, аналітичні методи, статистичні методи, методи експертної оцінки.

Узагальнена інформація обліку соціальних зобов'язань є основою для складання нефінансової та інтегрованої корпоративної звітності. Сформована інформація щодо соціальних зобов'язань у межах бухгалтерського обліку є основою для складання соціальної звітності, зокрема соціального балансу. Соціальний баланс є інструментом взаємодії підприємства й зацікавлених сторін,

який показує, в якому обсязі підприємство здійснює свою діяльність для економічного, соціального й екологічного розвитку.

Таблиця 2.12

**Рекомендації щодо уточнення аналітичних рахунків обліку
соціальних зобов'язань**

Субрахунок	Аналітичні рахунки
661 «Розрахунки за заробітною платою»	661.1 «Розрахунки за основною заробітною платою»
	661.2 «Розрахунки з додаткової заробітної плати»
	661.3 «Премії»
	661.4 «Компенсації»
662 «Розрахунки за депонентами»	662.1 «Депонована заробітна плата працівників основного виробництва»
	662.2 «Депонована заробітна плата працівників соціальної сфери»
663 «Розрахунки за іншими виплатами»	663.1 «Виплата допомоги з безробіття»
	663.2 «Виплата допомоги з тимчасової непрацездатності»
	663.3 «Виплата матеріальної допомоги після отримання виробничих травм»
631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	631.1 «Розрахунки з постачальниками (доставки сировини, матеріалів)»
	631.2 «Розрахунки з постачальниками (доставка товарів соціального призначення та благодійної допомоги)»
654 «Розрахунки за індивідуальним страхуванням»	654.1 «Розрахунки зі страхування життя»
	654.2 «Розрахунки зі страхування від нещасних випадків на виробництві»
	654.3 «Розрахунки з медичного страхування працівників»
685 «Розрахунки з іншими кредиторями»	685.1 «Розрахунки за недержавним пенсійним забезпеченням»

Обґрунтовано роль соціального обліку зобов'язань у забезпеченні соціальної відповідальності підприємства та визначено основні напрями його розвитку, якими є уточнення предметної сфери та об'єктів обліку соціальних зобов'язань; ідентифікація, визнання та оцінювання соціальних зобов'язань; удосконалення аналітичного обліку соціальних зобов'язань. Об'єктами обліку соціальних зобов'язань є господарські операції за напрямами обліку, що приведуть до виникнення або зміни соціальних зобов'язань; господарські операції, що приводять до появи соціального ефекту, отриманого в результаті соціальної діяльності. Ґрунтуючись на концепціях цінності та сталого розвитку, упорядкували класифікацію соціальних зобов'язань у контексті створення потенцій-

них економічних вигід, отриманих у результаті синергетичного ефекту розвитку економічної діяльності та збільшення соціальних витрат підприємства. Запропонований підхід до визнання та оцінювання соціальних зобов'язань щодо виплат працівникам враховує вимоги П(С)БО 26 і МСБО 19 та специфіку окремих видів зобов'язань, забезпечує узгодженість питань визнання та методики оцінювання соціальних зобов'язань, створення умов для раціонального відображення господарських операцій у системі бухгалтерського обліку та соціальної звітності. Задля формування облікової інформації про соціальні зобов'язання для складання соціальної звітності уточнено порядок відображення соціальних зобов'язань на аналітичних рахунках.

Запропоновано підхід до управління релевантними витратами підприємства, що полягає у визначенні послідовності дій з вибору бази та кількісного значення комбінації порогів суттєвості варіативних компонентів вартості активів, які впливають на повну собівартість реалізації продукції (робіт, послуг) підприємства. Його застосування на практиці дасть змогу аналітично обґрунтувати прийняття рішення щодо вибору елементів облікової політики за критерієм граничного рівня індикаторів ефективності управління витратами відповідно до стратегічної мети управління діяльністю підприємства

Отже, концептуальною основою фінансової звітності визначено, що зобов'язання є теперішньою заборгованістю суб'єкта господарювання, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття у суб'єкта господарювання ресурсів, котрі втілюють у собі майбутні економічні вигоди. Відповідно до МСФЗ (IAS) 1 зобов'язання є короткостроковим за умови, що його збираються погашати межах звичайного операційного циклу підприємства; воно призначене для цілей продажу та підлягає погашенню впродовж 12 місяців після звітної дати. До категорії короткострокових зобов'язань належать кредиторська заборгованість перед постачальниками та підрядниками, нарахування працівникам, інші операційні витрати, якщо вони будуть погашені в строк не більше ніж 12 місяців з дати складання балансу; непоточні (довгострокові) зобов'язання (*noncurrent liabilities*).

2.4. Аудиторська оцінка стану поточних зобов'язань підприємства

Далі розглянемо послідовність і методику аналізу складу, структури та динаміки позикових коштів. Перш за все вивчають, які зміни відбулися в складі та структурі позикових коштів на кінець звітної періоду порівняно з початком. У загальному вигляді зміни в обсязі позикових коштів за звітний період можуть бути охарактеризовані даними горизонтального та вертикального аналізу балансу.

Аналіз здійснюється за даними внутрішньої звітності підприємства і використовується для потреб управління. Проте, як відомо, для зовнішніх користувачів інформації також дуже важливий стан кредиторської заборгованості підприємства, адже зростання її завжди свідчить про фінансову нестабільність.

Оскільки в складі позикового капіталу значну питому вагу становлять поточні зобов'язання та кредиторська заборгованість, вони підлягають більш детальному аналізу. Проведемо аналіз співвідношення позикового капіталу до власного в ТОВ «Козинецьке» за 2020-2022 роки.

Таблиця 2.13

Аудиторська оцінка питомої ваги позикових коштів у капіталі ТОВ «Козинецьке» за 2020-2022 роки, тис.грн.

№ п/п	Показник	Роки						Відхилення 2022р. від 2020р. (+, -)	
		2020		2021		2022		в сумі, тис. грн.	в питомій вазі, %
		сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Власний ка- пітал	83068,8	68,9	140205,5	76,7	159178,9	79,3	76110,1	10,4
2	Позикові кошти	37514,9	31,1	42541,6	23,3	41664,0	20,7	4149,1	-10,4
3	Разом	120597,2	100	182838,1	100	200842,8	100	80245,7	0,0

Із таблиці можна зробити висновки, що позикові кошти займають невелику частину в загальній структурі капіталу, але їх сума протягом досліджуваного періоду збільшилася на 4149,1 тис.грн. Для кращого наочного сприйняття структури капіталу ТОВ «Козинецьке» побудуємо рис. 2.6.

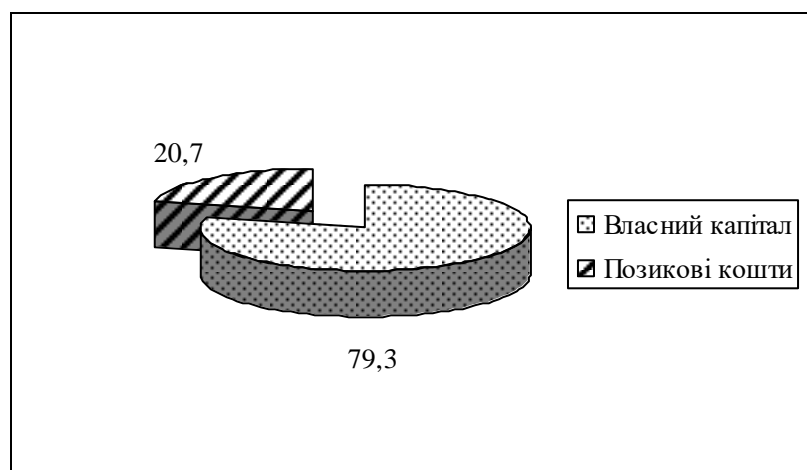

Рис. 2.6. Питома вага позикових коштів у джерелах формування майна ТОВ «Козинецьке» у 2022 році, %

Отже, вище наведена ситуація говорить про оптимальне співвідношення власного і позикового капіталу і свідчить про певний запас стійкості.

Для прослідковування динаміки позикових коштів ТОВ «Козинецьке» протягом 2020-2022 років та кращого наочного сприйняття побудуємо рис. 2.7.

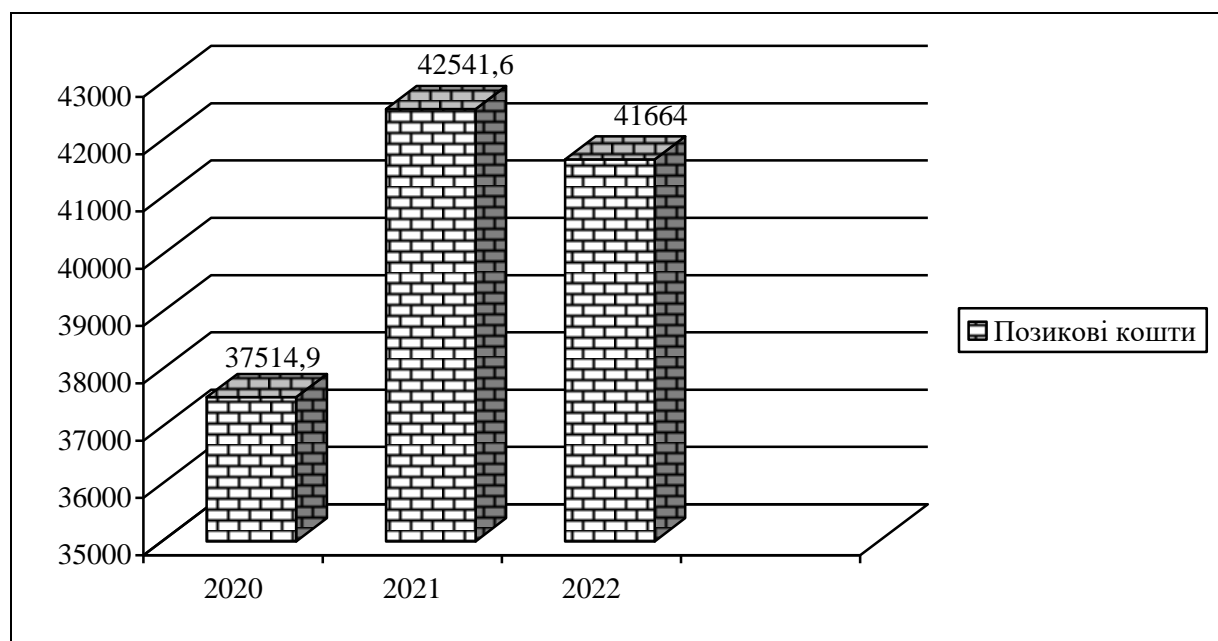

Рис. 2.7. Динаміка позикових коштів ТОВ «Козинецьке» протягом 2020-2022 років, тис.грн.

Оскільки в ТОВ «Козинецьке» основну частку позикових коштів займає кредиторська заборгованість, то у процесі аналізу необхідно вивчити склад, да-

вність виникнення кредиторської заборгованості, наявність, частоту та причини виникнення простроченої заборгованості постачальникам ресурсів, персоналові підприємства з оплати праці, бюджетові, позабюджетним фондам, встановити суму виплачених санкцій за прострочення платежів.

Передовсім слід перевірити достовірність інформації щодо видів і строків кредиторської заборгованості. Для цього користуються прямим підтвердженням контрагентів, вивченням контрактів і договорів, особистими бесідами з працівниками, які мають інформацію про борги і зобов'язання підприємства.

У процесі аналізу необхідно дати оцінку умовам заборгованості, звернути увагу на строки, обмеження використання ресурсів, можливості залучення додаткових джерел фінансування.

Аналіз власне кредиторської заборгованості починається з вивчення складу і структури кредиторської заборгованості за даними форми 1 «Баланс».

Для цього розраховують питому частку кожного виду кредиторської заборгованості у загальній сумі.

Такі показники обчислюються за звітом і за планом, а порівнюючи їх, визначають відхилення в структурі кредиторської заборгованості, установлюють причини змін її окремих складових і розробляють заходи для врегулювання заборгованості, особливо тих її складових, які негативно впливають на діяльність підприємства.

Як правило, основною причиною змін структури кредиторської заборгованості є взаємні неплатежі. Це доводить порівняльний аналіз кредиторської та дебіторської заборгованості.

Аналіз кредиторської заборгованості ТОВ «Козинецьке» передбачає оцінку її оборотності.

Оцінка оборотності кредиторської заборгованості підприємства проводиться за показниками:

- тривалості періоду погашення кредиторської заборгованості;
- швидкості обороту (коефіцієнт оборотності);
- відношення середнього розміру кредиторської заборгованості до витор-

гу від реалізації (коефіцієнт завантаження заборгованістю);

– частка кредиторської заборгованості в поточних пасивах.

Тривалість обороту кредиторської заборгованості характеризує середню кількість днів, які необхідні для розрахунків з постачальниками:

$$T_{\text{кз}} = \frac{K}{Z_0} \quad (2.1)$$

де $T_{\text{кз}}$ – тривалість обороту кредиторської заборгованості;

K – середньорічна сума кредиторської заборгованості;

Z_0 – одноденний оборот із закупівлі сировини і матеріалів (або одноденна собівартість).

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості показує, скільки разів виникає заборгованість і сплачується підприємством за період, що аналізується. Він визначається за формулою:

$$O_{\text{кз}} = \frac{Z}{K} \quad (2.2)$$

де $O_{\text{кз}}$ – оборотність кредиторської заборгованості;

Z – оборот із закупівлі сировини і матеріалів (або собівартість продукції);

Доцільно порівняти показник тривалості кредиторської і дебіторської заборгованості. Якщо виявиться, що показник тривалості кредиторської заборгованості перевищує хоча б на кілька днів такий же показник по дебіторах, то це означає, що дане підприємство вміє так управляти кредиторською заборгованістю, щоб утримувати позики довше, ніж дозволяти це робити своїм боржникам.

Аналіз стану кредиторської заборгованості на кінець звітного періоду передбачає також порівняльний їх аналіз.

Отже, аналізуючи дані кредиторської заборгованості, необхідно вивчити причини виникнення кожного виду заборгованості, виходячи з конкретної виробничої ситуації на підприємстві.

З метою аналізу структури кредиторської заборгованості ТОВ «Козинецьке» скористаємося даними таблиці 2.14.

Таблиця 2.14

Аналіз структури і динаміки кредиторської заборгованості

ТОВ «Козинецьке» за 2020-2022 роки

№ п/п	Показник	Роки						Відхилення		
		2020		2021		2022		2022р. до 2020р. (+, -)		
		сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	в сумі, тис. грн.	в пито- мій вазі, %	тем- п прирос- ту, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Короткострокові кредити банків	9972,3	26,58	12875	30,26	19900	47,76	9927,7	21,18	199,6
2	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1977,2	5,27	9177,65	21,57	9401,35	22,56	7424,2	17,29	475,5
3	Поточні зобов'язання за розрахунками:									
	– з бюджетом	0,0	0,0	1,35	0,003	1,35	0,003	1,35	0,003	0,0
	– зі страхування	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	– з оплати праці	3,4	0,009	1,15	0,003	0,0	0,0	-3,4	-0,009	0,0
	– з внутрішніх розрахунків	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
4	Інші поточні зобов'язання	25562	68,14	20486,4	48,16	12361,3	29,67	-13201	-38,47	48,36
5	Разом	37517,9	100	42541,6	100	41664	100	4149,1	0,0	111,1

Проаналізувавши структуру і динаміку кредиторської заборгованості ТОВ «Козинецьке» за 2022 рік відмітимо, що більшу частину її займає кредиторська заборгованість за товари, роботи і послуги. У 2020 році сума кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги склала 1977,2 тис. грн., питома вага її становила 5,27%, а у 2022 році сума заборгованості становить 9401,35 тис. грн., її питома вага складає 22,56%.

Відхилення в сумі складає 7424,2 тис. грн., у питомій вазі 17,29%, темп приросту вказує на збільшення суми кредиторської заборгованості за товари роботи послуги у 2022 році порівняно з 2020 р. на 475,5 %, що свідчить про зниження розрахункової дисципліни підприємства.

Кредиторська заборгованість підприємства з бюджетом у 2022 році склала 1,35 тис. грн., тоді як у 2020 році даної кредиторської заборгованості у

підприємства не було.

Сума кредиторської заборгованості з оплати праці у 2022 році була відсутня, тоді як у 2020 році сума заборгованості складала 3,4 тис. грн., а її питома вага становила 0,009 % загальної суми кредиторської заборгованості. Дана ситуація свідчить про покращення діяльності підприємства і зменшення заборгованості з оплати праці.

Кредиторська заборгованість зі страхування протягом всього аналізованого періоду на підприємстві була відсутня, що є позитивним явищем, тому що підприємство у майбутньому не буде змушене вилучати з обороту певну суму коштів для погашення даної заборгованості.

Сума іншої заборгованості у 2022 році становила 12361,3 тис. грн. і зменшилась порівняно з 2020 роком на 13201 тис. грн.

Говорячи за довгострокові зобов'язання, можна сказати, у ТОВ «Козинецьке» вони відсутні.

Для кращого наочного сприйняття структури кредиторської заборгованості, побудуємо рис. 2.8.

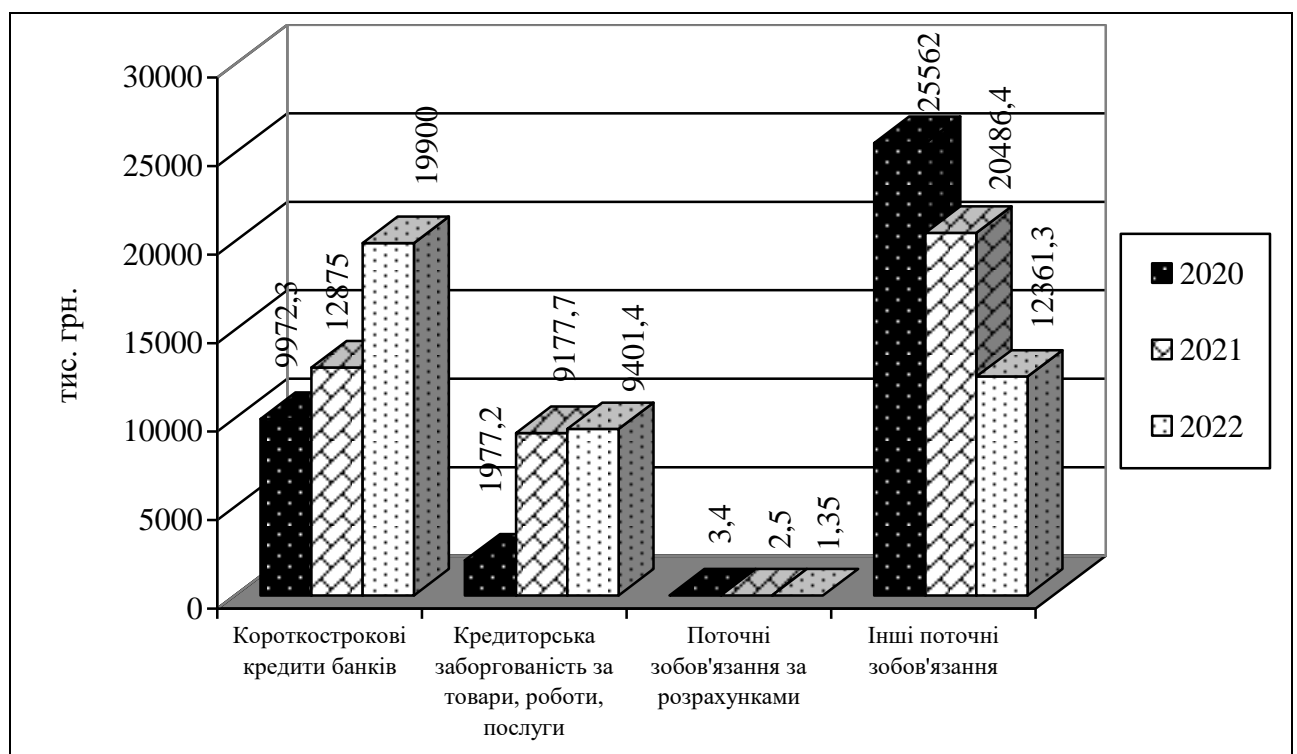

Рис. 2.8. Склад та динаміка основних складових позикових коштів в ТОВ «Козинецьке» протягом 2020-2022 р., тис.грн.

Отже, як бачимо з проведеного аналізу структури та динаміки кредиторської заборгованості на кінець 2022 року спостерігається збільшення загальної суми кредиторської заборгованості на 6836,0 тис. грн. або на 529,1%, що перш за все зумовлено збільшенням поточних кредитів банків, поточних зобов'язань за розрахунками зі страхування та інших поточних зобов'язань.

Як видно з рисунка, протягом досліджуваного періоду майже всі складові позикових коштів підприємства зросли. Так, наприклад, така тенденція чітко спостерігається щодо поточних кредитів банків, кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги.

Далі проведемо аналіз показників стану кредиторської заборгованості підприємства за 2020-2022 роки, використовуючи дані таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

**Аналіз показників стану кредиторської заборгованості ТОВ «Козинецьке»
за 2020-2022 роки**

№ п/п	Показники	Роки			Відхилення 2022р. до 2020р. (+, -)
		2020	2021	2022	
1	2	3	4	5	6
1	Середньорічна сума кредиторської заборгованості, тис. грн.	37514,9	42541,6	41664,0	4149,1
2	Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	24584,2	20485,3	19479,9	-5104,3
3	Одноденна собівартість, грн.	67,4	56,3	53,4	-14,0
4	Період інкасації кредиторської заборгованості, днів	557	756	781	224
5	Кількість оборотів кредиторської заборгованості, раз	0,7	0,5	0,5	-0,2
6	Коефіцієнт завантаження кредиторською заборгованістю	1,53	2,08	2,14	0,6

З даних таблиці 3.6 можна побачити, що період інкасації кредиторської заборгованості в 2022 році збільшився порівняно з 2020 роком на 224 дні і становив 781 день проти 557 в 2020 році, що було зумовлено збільшенням середньорічної суми кредиторської заборгованості. Відповідно зменшилась кількість оборотів кредиторської заборгованості на 0,2 оборота і становила 0,5 оборота у 2022 році.

Коефіцієнт завантаження обороту кредиторською заборгованістю збіль-

шився на 0,6 і становив 2,14, що свідчить про те, що на кожну гривню собівартості продукції підприємства припадало 2 гривні 14 копійок кредиторської заборгованості.

Отже, показники стану кредиторської заборгованості вказують на зниження ефективності управління нею та розрахункової дисципліни підприємства, що є негативним явищем.

Позикові кошти ТОВ «Козинецьке», як і будь-якого іншого підприємства має прямий вплив на формування фінансової стійкості підприємства.

Про це свідчать показники ліквідності та показники ринкової стійкості, які розраховуються за участі балансових показників кредиторської заборгованості підприємства.

Ліквідність – це є здатність підприємства перетворити поточні активи, що мають у його розпорядженні, у грошову готівку, необхідну для своєчасної оплати поточних поточних зобов'язань.

Якщо сума поточних (оборотних) активів перевищує суму поточних зобов'язань, тоді підприємство є ліквідним. Розрахуємо ліквідність підприємства, а результати узагальнимо в таблиці 2.16.

Таблиця 2.16

Аналіз ліквідності ТОВ «Козинецьке» за 2020-2022 роки

№ п/п	Показник	Формула розрахунку	Роки			Відхилення 2022 р. до 2020 р. (+, -)
			2020	2021	2022	
1	2	3	4	5	6	7
1	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Ф. № 1, р. 1165 / Ф. № 1, р. 1695	0,0005	0,0146	0,0306	0,0301
2	Коефіцієнт загальної ліквідності	Ф. № 1, р. 1195 / Ф. № 1, р. 1695	3,1	4,2	4,6	1,4
3	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Ф. № 1, р. 1195 - - р.1100 / Ф. № 1, р. 1695	2,6	3,6	3,7	1,1

Отже, можна зробити висновок, що підприємство є ліквідним. Про це свідчить значення коефіцієнта загальної ліквідності, що перевищує 1. Станом

на кінець 2022 року даний показник збільшився на 1,4 і становив 4,6.

Показник абсолютної ліквідності свідчить про те, що підприємство не може погасити свої короткострокові зобов'язання за рахунок власних вільних грошей, що знаходяться в касі та на рахунках в банку.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності також говорить про те, що підприємство не має достатньо вільних коштів, якими можна погасити заборгованість за короткий період часу. Таким чином, можна зробити висновок, що кредиторська заборгованість підприємства виникла внаслідок закупки товарів, які і складають більшу частину оборотного капіталу підприємства.

На основі цього побудуємо рисунок 2.9.

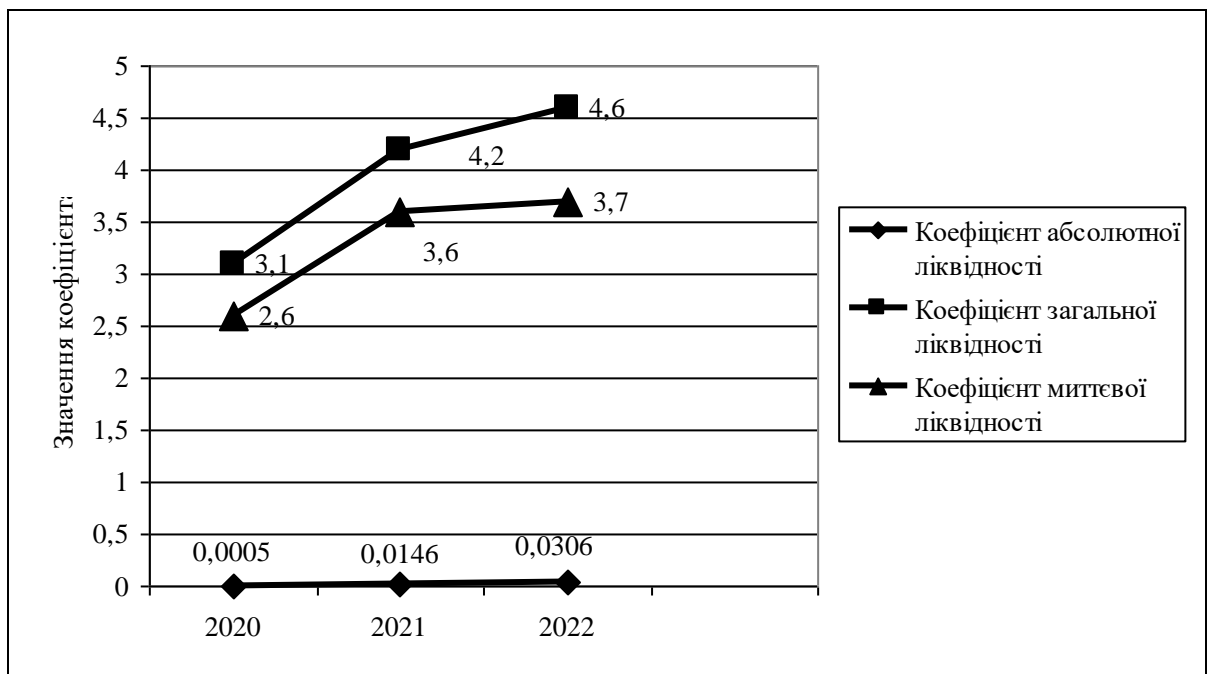

Рис. 2.9. Зміна ліквідності ТОВ «Козинецьке» за 2020-2022 роки

Отже, як видно з даного рисунку, коефіцієнт абсолютної ліквідності протягом досліджуваного періоду зменшився, але, позитивним моментом є те, що коефіцієнти загальної та миттєвої ліквідності суттєво збільшилися.

Далі розглянемо показники, що характеризують ринкову стійкість підприємства. До них відносять:

- коефіцієнт фінансової незалежності;
- коефіцієнт фінансової залежності;
- плече фінансового важеля.

Таблиця 2.17

**Аналіз показників ринкової стійкості ТОВ «Козинецьке»
за 2020-2022 роки**

№ п/п	Показник	Формула розрахунку	Роки			Відхилення (2022 р.+/-2020 р.)
			2020	2021	2022	
1	2	3	4	5	6	7
1	Коефіцієнт фінансової незалежності	Ф. № 1, р.1495 / Ф. № 1, р. 1900	0,69	0,77	0,79	0,1
2	Коефіцієнт фінансової залежності	1 - К _{авт.}	0,31	0,23	0,21	-0,1
3	Плече фінансового важеля	Ф. № 1, р. 1695 / Ф. № 1, р.1495	0,45	0,3	0,26	-0,19

Отже, за даними таблиці, можна зробити висновок, що підприємство за досліджуваній період покращило свої позиції на ринку. Про це говорить збільшення коефіцієнта фінансової незалежності з 0,69 у 2020 році до 0,79 у 2022 році, тобто підприємство збільшило обсяги власних фінансових ресурсів.

Відповідно, коефіцієнт фінансового важеля зменшився на 0,19 і у 2022 році становив 0,26. Плече фінансового важеля говорить про те, що на 1 грн власного капіталу, підприємство залучає 0,26 грн. позичкового капіталу. Отже, дані показники показали що підприємство є фінансово-стійким, але водночас залежить від кредиторів. Розглянемо, як вплинула зміна кредиторської заборгованості на прибутковість ТОВ «Козинецьке» (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

**Порівняння позикових коштів та нерозподілених
прибутків підприємства за 2020-2022 роки**

№ п/п	Стаття	Роки			Відхилення (2022р.+/-2020р.)
		2020	2021	2022	
1	2	3	4	5	6
1	Позикові кошти	37514,9	42541,6	41664	4149,1
2	Нерозподілені прибутки	83052,3	140266,5	159148,7	76096,4
3	Відношення прибутку до заборгованості підприємства	2,2	3,3	3,8	1,6

Отже, ми бачимо, що з 2020 по 2022 рік у підприємства стрімкіше збільшувались нерозподілені прибутки, ніж позикові кошти.

Дану ситуацію можна пояснити тим, що для здійснення нормального рівня торгівлі, підприємство відчувало брак оборотних активів, що змушувало брати нові товарні кредити. Проте за 2020 рік керівник підприємства переглянув політику придбання та збуту товарів, змінив постачальника, що дало змогу придбавати товар за нижчими цінами, що в свою чергу зменшило собівартість продукції. Суттєво збільшивши витрати на збут (реклама, інші промоції), ТОВ «Козинецьке» значно збільшило виручку від реалізації продукції та відкрило нові ринки збуту. Таким чином, чітко видно, що протягом 2020-2022 року позикові кошти зросли. Так, у 2022 році вони досягли 41664,0 тис. грн., що на 4149,1 тис. грн. більше ніж у 2020 році. Також, нерозподілені прибутки збільшувались і на кінець 2022 року вони становили 159148,7 тис. грн. проти 83052,3 тис. грн. в 2020 році.

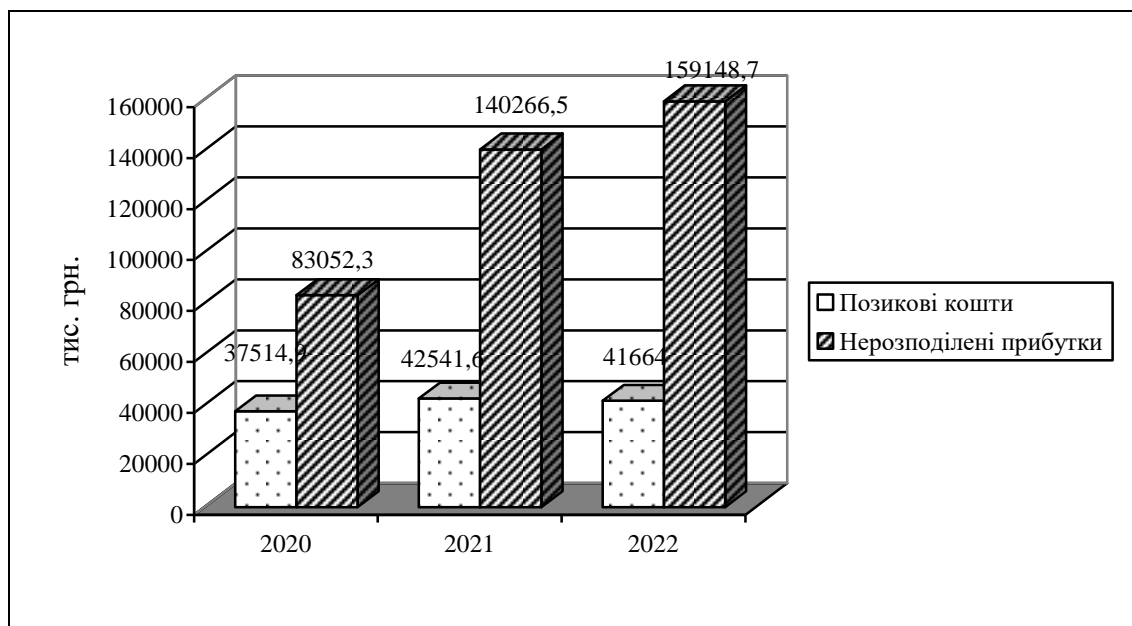

Рис. 2.10. Порівняння позикових коштів та нерозподілених прибутків ТОВ «Козинецьке» за 2020-2022 роки, тис.грн.

Отже, провівши дане дослідження можна зробити висновок, що підприємство здійснюючи свою господарську діяльність повинно розробити іншу стратегію, дотримуючись якої зможе вийти із сьогоденного становища, швидко отримувати надприбутки та розширювати ринок збуту.

Порівняння дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «Козине-

цьке» узагальнено в таблиці 2.19.

Таблиця 2.19

**Порівняльний аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості
ТОВ «Козинецьке» за 2022 р., тис.грн**

№ п/п	Показник	Платіжний баланс				Сума перевищення заборгованості			
		Дебіторська заборгованість		Кредиторська заборгованість		дебіторської		кредиторської	
		на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року	на початок року	на кінець року
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Короткострокові кредити банків	X	X	17500	22300	0,0	0,0	17500	22300
2	Поточна заборгованість за: – товари, роботи, послуги	117303,7	60033	15635,5	3167,2	101668,2	56865,8	0,0	0,0
	– розрахунками з бюджетом	124,1	285,6	2,7	0	121,40	285,6	0,0	0,0
	– розрахунками з оплати праці	X	X	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	– з внутрішніх розрахунків	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	– розрахунками зі страхування	X	X	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	Інша заборгованість	55904,5	73272,6	20339	4383,5	35565,5	68889,1	0,0	0,0
3	Разом	173332,3	133591,2	53477,2	29850,7	137355,1	126040,5	17500	22300
4	Перевищення заборгованості	-119855	-103741	0,0	0,0	-119855	-103741	0,0	0,0
5	Баланс	53477,2	29850,7	53477,2	29850,7	0,0	0,0	0,0	0,0

Щодо видів заборгованості, то ми бачимо, що довгострокова дебіторська заборгованість в ТОВ «Козинецьке» взагалі відсутня. Бачимо також, що поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги перевищує кредиторську на 101668,2 тис.грн. на початок року і на 56865,8 тис. грн. на кінець року.

Характеризуючи стан розрахунків з бюджетом, можна зазначити, дебіторська заборгованість перевищує кредиторську на 121,4 тис. грн. на початок року та на 285,6 на кінець року. Отже, платіжний баланс свідчить, що при повному погашенні дебіторами своїх зобов'язань, підприємству вистачить коштів для погашення кредиторської заборгованості.

2.5. Організація і методика аудиту поточних зобов'язань

В сучасних умовах глобалізації світового господарства соціально-економічний розвиток України відбувається на фоні подолання фінансово-економічної кризи, яка супроводжується нестабільними умовами господарювання та зростанням боргів на всіх рівнях економічних відносин. Останнє негативно впливає як на економічні показники діяльності суб'єктів господарювання в цілому, так і на недосконалість фінансової інформації про останніх. До того ж зниження довіри користувачів до фінансової інформації основних суб'єктів економіки перешкоджає припливу капіталів від інвесторів і кредиторів. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни є реформування сектора аудиторських послуг. Отже, постійне вдосконалення теорії, організації та методики здійснення аудиторських послуг є безперервним процесом. Окрім того, необхідно відповідати всім міжнародним вимогам до здійснення аудиту, щоб сектор аудиторських послуг в Україні був конкурентоспроможним. Особливо важливим це є в нових ринкових умовах, які передбачають грамотне використання займаного капіталу як одного із джерел фінансових ресурсів економічних суб'єктів, що дозволяє підвищувати ефективність діяльності останніх.

Однак у нестабільних умовах господарювання це видається доволі складним завданням як для власників капіталу, вищого управлінського персоналу, так і для аудиторів, які підтверджують достовірність будь-якої фінансової інформації та несуть відповідальність перед користувачами фінансових звітів.

Перевірка зобов'язань господарюючих суб'єктів з боку аудиторів останнім часом є дуже важливою та відповідальною ланкою при перевірці фінансової інформації суб'єктів господарювання, оскільки аудитори, оцінюючи цю фінансову інформацію, несуть відповідальність перед всіма кредиторами економічних суб'єктів, в тому числі і державою. Однак станом на сьогодні існує проблема із недостатньо розробленим теоретичним базисом за цим напрямом перевірки, а також із відсутністю належного методичного забезпечення аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання, яке б відповідало всім міжнародним

вимогам і стандартам.

Перш ніж вдосконалювати методику аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання, доцільно визначитися з теоретичними аспектами питання. Отже, доречним є визначення того, що собою являє методика аудиту взагалі.

Перш за все, слід зазначити, що результативність аудиту забезпечується застосуванням низки належних методів, прийомів і процедур. Так, ряд учених-класиків аудиту під методом аудиту розуміють сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється оцінка об'єктів, що підлягають дослідженню. У практиці аудиту використовують загальнонаукові (є універсальними для будь-якої науки) і спеціальні методи та методичні прийоми аудиту (органолептичні, документальні, розрахунково-аналітичні та прийоми узагальнення результатів аудиту). Залежно від виду отриманих доказів виокремлюють документальні прийоми та прийоми фактичного контролю; за способом організації проведення аудиту – методи суцільної, вибіркової та комбінованої перевірки. При суцільній перевірці досліджується вся наявна інформація щодо суб'єкта господарювання, діяльність якого перевіряється. Потреба зниження трудомісткості аудиту, обмеженість аудитора в часі, висока вартість оплати праці аудитора є причинами значної привабливості вибіркового прийому. Професійне використання вибіркового прийому дозволяє аудитору забезпечити високу якість аудиту при зменшенні кількості аудиторських процедур. Рекомендації щодо застосування аудиторської вибірки з метою збирання аудиторських доказів надає МСА 530 «Аудиторська вибірка». Метою аудитора при використанні аудиторської вибірки є отримання ним підстав для обґрунтування висновків щодо генеральної сукупності, з якої здійснювалась вибірка.

Аудитор застосовує різні методичні прийоми та способи в певній сукупності та послідовності відповідно до прийнятого завдання. Порядок і послідовність застосування методів аудиту для обробки економічної інформації щодо фінансової звітності з метою формування судження стосовно її достовірності й доведення цього судження до відома користувачів через аудиторський висновок формує методику аудиту.

Однак слід зазначити, що поряд із поняттям «методика аудиту» дослідники доволі часто використовують поняття «методичне забезпечення аудиту», що є більш широким відносно поняття «методика аудита».

За класичним підходом методичне забезпечення взагалі розглядають як систему, наприклад:

в освітянській діяльності «методичне забезпечення – це розробка і створення оптимальної системи навчально-методичної документації і засобів навчання...» або «...це система взаємодії викладача та студента, що включає методичне оснащення»;

в інформатиці «методичне забезпечення – це сукупність документів, які описують технологію функціонування АІС...».

З точки зору змісту методичне забезпечення – це необхідна інформація, різноманітні методичні комплекси, тобто система необхідних і достатніх умов для здійснення будь-якої діяльності, зокрема аудиту.

На думку авторів, методичне забезпечення аудиту являє собою систему взаємодії між аудитором та клієнтом в ході проведення аудиту, що включає нормативну базу аудиту або концептуальну основу, технологію аудиту, застосування ефективних моделей, методик аудиту тощо.

Важливим компонентом методичного забезпечення аудиту зобов'язань є концептуальна основа здійснення аудиту (закони, постанови, накази, міжнародні стандарти аудиту, внутрішні стандарти аудиту тощо) та концептуальна основа обліку зобов'язань (закони, постанови, накази, інструкції, положення, методичні матеріали з обліку і звітності, з оподаткування, національні або міжнародні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, звітності тощо).

Для того щоб розкрити сутність методичного забезпечення аудиту зобов'язань як системи, розглянемо визначення мети, предмета, об'єктів і завдань аудиту зобов'язань.

Метою аудиту стану зобов'язань є надання впевненості аудитором у результаті проведення низки аудиторських процедур, в тому, що інформація по зобов'язанням суб'єкта господарювання відповідає критеріям, визначеним у

застосовуваній концептуальній основі обліку зобов'язань і не містить суттєвого викривлення.

Предметом аудиту в загальноекономічному розумінні є фінансово-господарська діяльність суб'єктів підприємництва (стан суб'єкта як системи господарювання). Предмет аудиту в локальному (конкретному) розумінні залежить від об'єкта, який визначає головну його (аудиту) мету. Так, предметом аудиту фінансової звітності є фінансова звітність суб'єкта господарювання, податкової звітності – податкова звітність. Предметом аудиту господарської діяльності (аудиту ефективності) є господарська діяльність суб'єкта або його окремих підрозділів, видів діяльності, функцій управління. Поняття предмета аудиту і розкриття його змісту потребує системного підходу. Виходячи з загального положення про предмет науки можна зробити висновок, що визначення предмета аудиту має охоплювати стан економічних організацій, інформаційні й інші характеристики систем, що перебувають у сфері аудиту та аудиторських послуг. Сам зміст предмета повинен розкривати значення аудиту, його роль у системі ринкових відносин. Отже, предметом аудиту зобов'язань суб'єкта господарювання є господарські процеси та операції, які пов'язані з їх наявністю та розрахунками в діяльності суб'єктів господарювання.

Під об'єктами аудиторської діяльності розуміють окремі та взаємопов'язані економічні, організаційні, інформаційні й інші функціональні форми системи, що вивчаються, стан яких може бути оцінений кількісно та якісно. Об'єкти аудиту можуть бути різними за складом і структурою, за належністю до різних сфер діяльності, за іншими характеристиками (ресурси, господарські процеси, економічні результати діяльності, організаційні форми управління, методи управління, функції управління тощо). До об'єктів аудиту зобов'язань доцільно віднести інформацію, що характеризує стан зобов'язань суб'єкта господарювання.

Завдання аудиту зобов'язань обумовлюються загальною метою, що стоїть перед аудитором, а також джерелами інформації, стосовно якої виконуються аудиторські процедури.

Так, на рис. 2.11 наведено схему взаємозв'язку мети, завдань і джерел інформації для аудиту зобов'язань суб'єкта господарювання.

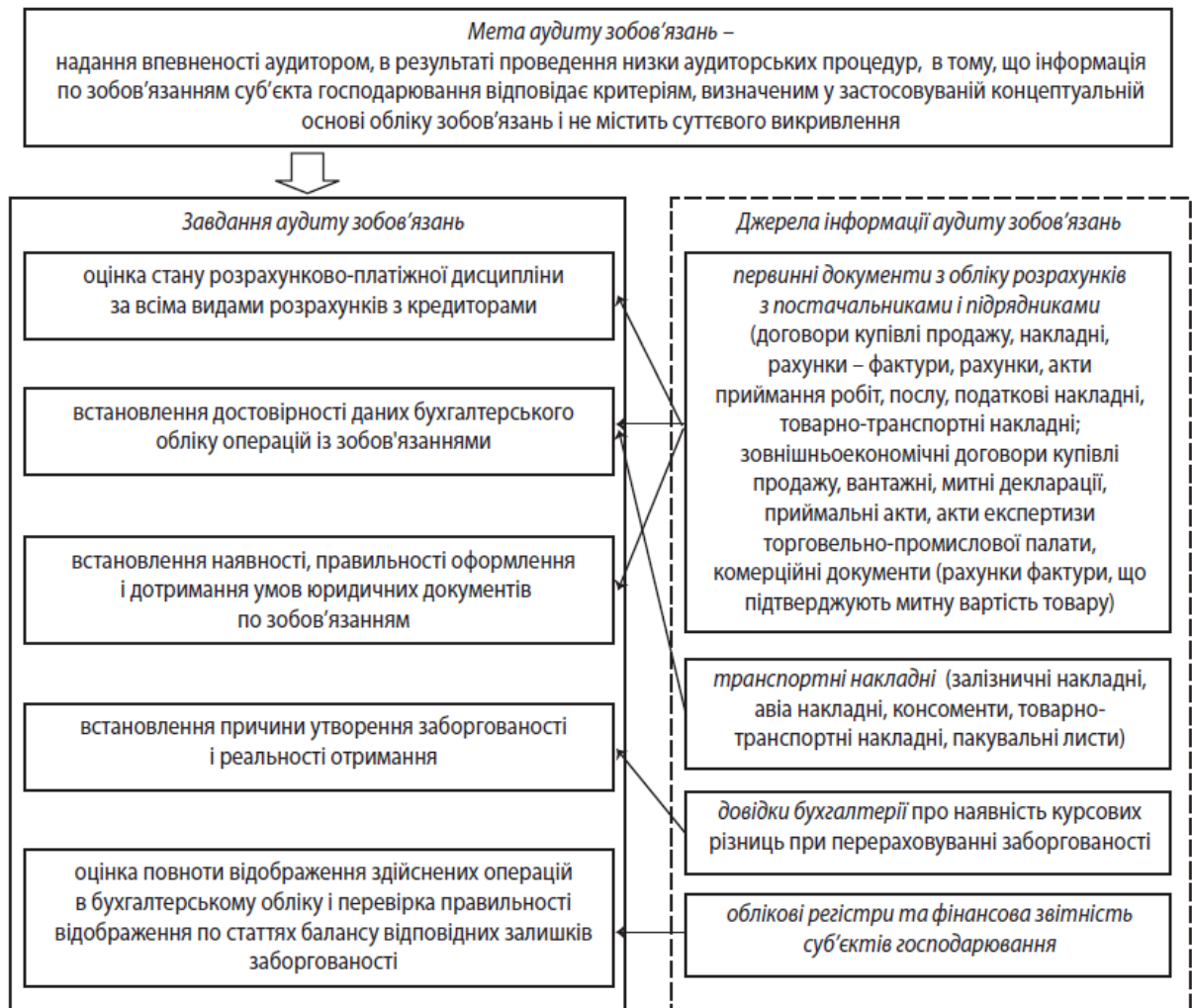

Рис. 2.11 Схема взаємозв'язку мети, завдань і джерел інформації для аудиту зобов'язань суб'єкта господарювання

Джерело: узагальнено автором

Важливо зазначити, що аудиторські процедури в ході дослідження інформації про зобов'язання суб'єкта господарювання, як правило, застосовуються не лише до бухгалтерських документів (первинних документів, облікових реєстрів, звітності тощо), оскільки межі документального оформлення і відображення інформації про зобов'язання значно ширші.

Отже, джерелами інформації можуть бути результати оперативного обліку, дані діловодства, експертні висновки тощо. Отже, джерела інформації ау-

диту зобов'язань (рис. 2.11) не обмежуються представленим переліком під час виконання аудиторських завдань.

Важливою складовою методичного забезпечення аудиту зобов'язань є технологія аудиту. В загальному розумінні технологія є складовою цивілізації, тобто такого історично конкретного стану суспільства, що характеризується не тільки духовною культурою, а й матеріальною – засобами праці та технологією. За класичним підходом технологія (у перекладі із грецької «*techne*» – мистецтво, майстерність, уміння й сукупність методів обробки) – це сукупність прийомів, що використовуються в ході здійснення справ; сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, інформації, виготовлення виробів, проведення різних виробничих операцій, надання послуг.

Також існують думки, за якими технологію трактують як:

- діяльність, у результаті якої досягається поставлена мета і змінюється об'єкт діяльності;
- спосіб реалізації складного процесу шляхом розчленування його на елементи, що об'єднуються в систему взаємопов'язаних процедур і операцій, які виконуються однозначно; сукупність знань про способи та засоби організації соціальних процесів або самі дії, що дозволяють досягти поставленої мети.

Враховуючи наведені погляди, під технологією аудиту зобов'язань слід вважати послідовність дій аудитора при проведенні аудиту зобов'язань, що виконуються послідовно на кожній стадії (етапі) аудиту. Можна виділити три основні стадії проведення аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання, кожна з яких буде включати таку кількість етапів, що забезпечить процес виявлення суттєвих викривлень в інформації про зобов'язання суб'єктів господарювання.

Методика аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання базується на організаційних засадах, що визначаються Міжнародними стандартами контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, зокрема МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту» та МСА 500 «Аудиторські докази». Згідно з п. 6 МСА 500 «Аудиторські докази» визначено, що аудитор пови-

нен розробити та виконати процедури аудиту, що за певних обставин відповідають меті отримання достатніх і прийнятних аудиторських доказів.

Як вимагається та пояснюється в МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» та 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики», аудиторські докази для отримання обґрунтованих висновків, на яких базуватиметься аудиторська думка, отримують за рахунок виконання процедур оцінки ризиків, подальших аудиторських процедур, що включають тести заходів внутрішнього контролю, якщо цього вимагають Міжнародні стандарти аудиту або якщо їх вирішив провести аудитор, процедури по суті включно з детальними тестами та аналітичними процедурами по суті.

Отже, проаналізувавши особливості теоретичних аспектів методики аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання, доцільно запропонувати практичні рекомендації по удосконаленню методики аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання.

Підготовчі роботи, що передують аудиту, є тривалим і водночас дуже важливим етапом аудиторського процесу. Оскільки саме на підготовчому етапі аудиту розробляються такі ключові аудиторські документи, як стратегія аудиту, план і програма аудиторської перевірки. Правильно розроблена стратегія аудиту безпосередньо впливає на визначення обсягів і рівня складності аудиторських процедур. Через це питання оцінки рівня аудиторського ризику, рівня суттєвості в аудиті (як невід'ємної частини аудиторського ризику) та визначення обсягу вибірки даних фінансової інформації, яка підлягає перевірці з боку аудитора, набуває першочергового значення. Особливо в контексті перевірки зобов'язань суб'єктів господарювання, оскільки останні включають запозичені кошти, перебільшення обсягу яких у структурі джерел фінансових ресурсів компанії є дуже ризикованим для фінансового стану останніх.

Отже, по-перше, має сенс визначити сутність аудиторського ризику. Так, сутність аудиторського ризику проявляється, перш за все, в тому, що висловлена аудитором думка про достовірність фінансової звітності може вияви-

тися невірною. Одним із головних завдань аудитора є максимальне зниження аудиторського ризику шляхом урахування великої кількості різноманітних факторів на стадії плануванні аудиту. Прийнятний рівень інформаційного ризику (яким є аудиторський ризик) в умовах ринкової економіки повинен встановлюватися законом про аудит, аудиторськими стандартами й іншими документами, що регулюють цю діяльність.

Слід зазначити, що існує зворотна залежність між аудиторським ризиком і рівнем суттєвості фінансової інформації для аудитора. Суттєвість є одним з головних компонентів, на якому базується розрахунок аудиторського ризику. Більшість фахівців у сфері аудиту визначають суттєвість як «...максимально допустимий розмір помилкової або пропущеної суми у фінансовій звітності, якою аудитор може знехтувати, тому що вона не вплине на рішення користувачів цієї звітності». Деякі з них вважають, що під суттєвістю в аудиті слід розуміти «... максимальний допустимий розмір помилкової суми, яка може бути показана в публічних фінансових звітах і розглядатися як несуттєва, тобто не вводить користувачів в оману».

До того ж з метою реалізації завдання щодо удосконалення теоретико-методичних основ функціонування як міжнародного, так і вітчизняного аудиту, а також з метою уніфікації розуміння суттєвості в аудиті був прийнятий міжнародний стандарт аудиту (далі – МСА) 320 «Суттєвість в аудиті». В МСА 320 стосовно суттєвості зазначено наступне: «Інформація є суттєвою, якщо її пропускання або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів. Таким чином, суттєвість скоріше виступає певним критерієм відсікання, а не основною якісною характеристикою, яка має бути притаманна інформації, щоб вона стала корисною».

Визначення рівня суттєвості здійснюється аудитором на стадії планування, щоб забезпечити ефективність аудиторської перевірки, а також коригується в процесі перевірки. Рівень деталізації плану і програми аудиту впливає на обсяг майбутньої роботи і висновки, які робить аудитор на завершальній стадії аудиторського процесу.

У міжнародній аудиторській практиці немає чітких підходів до визначення рівня суттєвості. Але стандартами передбачені рекомендації, що визначають, що відхилення до 5 % від базового показника (сукупності базових показників) можуть бути визнані несуттєвими; більше 10 % – істотними, а в межах 5–10 % – надається право вибору аудитору, що базується на професійному судженні аудитора.

До того ж слід зазначити, що професійні стандарти з аудиту більшості країн не зобов'язують здійснювати кількісну оцінку суттєвості відхилень фінансових даних. Використання рівня суттєвості має велике значення на всіх стадіях (етапах) проведення аудиторської перевірки і на кожному етапі виконує конкретні завдання. Для наочності інформацію про завдання, що виконуються за допомогою застосування рівня суттєвості на різних етапах аудиторської перевірки, наведемо в табл. 2.20.

Таблиця 2.20

Завдання, що виконуються за допомогою застосування рівня суттєвості на різних етапах аудиторської перевірки

Етап аудиту	Завдання, що виконується за допомогою застосування рівня суттєвості
Початково-організаційний (ознайомлювальний, переговорний, підготовчий, розробка стратегії, планування)	Рівень суттєвості є критерієм відбору найбільш істотних (значущих) статей фінансової звітності, обов'язкових до аналізу
Власне аудиторська перевірка (етап досліджень, безпосереднє виконання отриманого завдання, що є предметом договору на надання аудиторських послуг, збір аудиторських доказів)	1. Рівень суттєвості є критерієм відбору найбільш істотних (значущих) документів, що підлягають обов'язковій перевірці. 2. Рівень суттєвості бере участь у формулі розрахунку кількості елементів, що підлягають вибірковій перевірці
Завершальний (узагальнення, структурування і групування отриманої інформації, осмислення отриманих аудиторських доказів, формування точки зору аудитора і висновків, оформлення підсумкових документів, їх обговорення і передача замовнику, завершення формування документації)	Рівень суттєвості є критерієм оцінки ступеня суттєвості (значущості) перекручень фінансової звітності, виявлених в процесі аудиторської перевірки

Джерело: узагальнено автором

Слід зазначити, що існує зворотна залежність між аудиторським ризи-

ком та суттєвістю в аудиті (рис. 2.12).

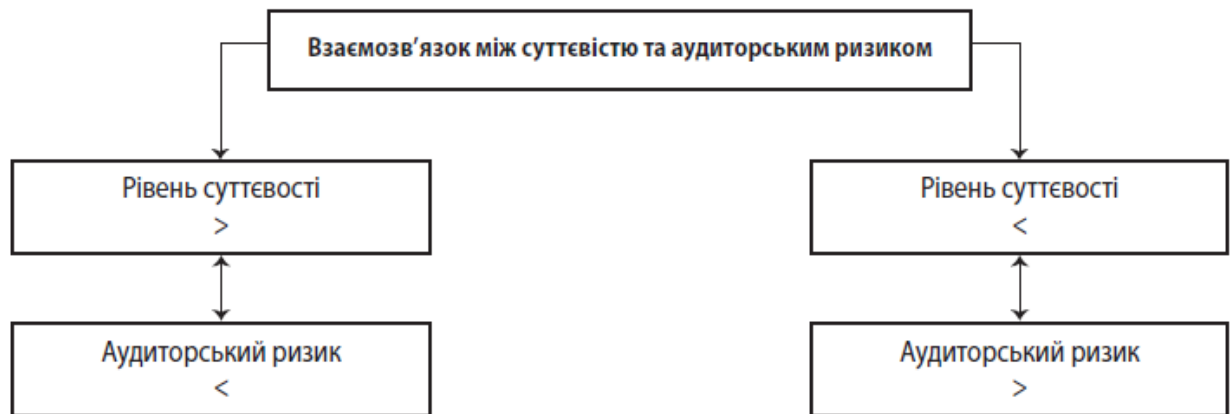

Рис. 2.12. Взаємозв'язок між суттєвістю та аудиторським ризиком

Отже, суттєвість – одне з найважливіших понять аудиту, завдяки врахуванню якого значно підвищується якість аудиторської перевірки. Однак визначити рівень суттєвості в аудиті кількісно, вірним чином ці розрахункові дані інтерпретувати та використовувати в процесі здійснення аудиту отриману інформацію вітчизняним аудиторам ще важко.

Щодо сучасної міжнародної професійної спільноти, то необхідно розуміти, що Концепція суттєвості використовується таким чином:

- як основа для планування перевірки при визначенні важливих, нетипових, часто із помилками статей і рахунків, яким слід приділити особливу увагу;
- як основа оцінки зібраних даних;
- як основа для прийняття рішень про зміст аудиторського звіту.

Виходячи з внутрішнього змісту Концепції суттєвості необхідно зазначити таке:

- суттєвість не передбачає обов'язок аудитора перевіряти фінансову звітність суб'єкта господарювання і давати висновок про її достовірність з точністю до одиниці виміру, в якій ця звітність складена;
- суттєвість – це параметр можливого вимірювання інформації, здатного вплинути на думку її компетентного користувача;
- суттєвість не може виражатися постійно існуючою абсолютною циф-

рою;

- суттєвість може бути різною в кожному конкретному випадку, для кожного суб'єкта господарювання.

Слід зазначити, що сучасна економічна діяльність характеризується наявністю цілої системи ризиків, пов'язаних з відсутністю вичерпної інформації щодо фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання у ринковому середовищі, що суттєво впливає на процес прийняття управлінських рішень та їх наслідки. Аудиту, як і будь-якій професійній діяльності, властивий певний ризик. Тобто аудиторська діяльність не є виключенням із загального правила. Їй так само, як і будь-якому іншому виду бізнесу, властиві ймовірнісні події, що можуть призвести до невиконання зобов'язань перед клієнтами або фінансових втрат.

Цими ризиками необхідно управляти для мінімізації їх негативних наслідків. Відомим є факт, що будь-яка комерційна діяльність, особливо пов'язана з наданням професійних послуг, не позбавлена ризику. Тому в аудиторській діяльності важливим є не те, щоб уникнути ризику, а передбачити його та прийняти оптимальне рішення щодо зниження ризику, розуміючи фактори, що на нього впливають, і ступінь їх впливу.

Питання мінімізації аудиторського ризику на сьогодні не отримали належного розвитку у вітчизняній аудиторській практиці та науці. Однією з причин недостатнього розуміння значущості досліджуваного питання є широке використання в практичній діяльності інтуїтивної оцінки ризику, яка має високу розсіяність.

До того ж слід зазначити, що окремого спеціального стандарту, присвяченого аудиторським ризикам, немає. В цей час для більш поглибленого розуміння проблем розрахунку аудиторських ризиків аудиторю слід керуватися нормами відразу як мінімум трьох міжнародних стандартів аудиту: МСА 315 «Виявлення та оцінка ризиків істотного перетворення через вивчення діяльності і оточення організації»; МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту»; МСА 330 «Аудиторські процедури відносно оцінених ризиків».

Так, відповідно до Міжнародних стандартів аудиту, аудиторський ризик – це ризик або небезпека того, що аудитор зробить неправильний висновок щодо фінансової звітності після виконання ним аудиторських процедур, тобто за неправильно складеною фінансовою звітністю буде представлений аудиторський висновок без застережень і навпаки.

Згідно з наявними МСА аудиторський ризик складається з трьох компонентів: невід'ємний (внутрішньогосподарський) ризик, ризик засобів внутрішнього контролю та ризик невиявлення. Компоненти аудиторського ризику та їх визначення наведені на рис. 2.13

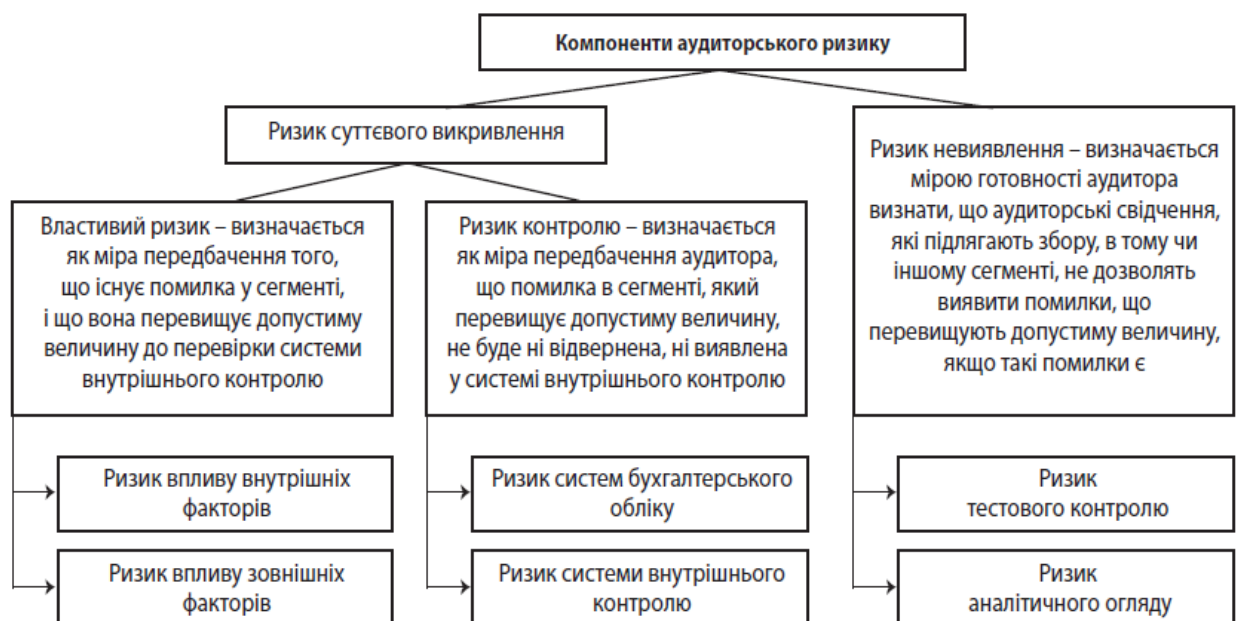

Рис. 2.13. Складові аудиторського ризику

Отже, практичною метою аналізу аудиторського ризику стає розробка методичного апарату, що дозволяє утримати величину аудиторського ризику під контролем при виконанні аудиторських процедур для отримання достатніх і належних аудиторських доказів для підготовки розумних висновків, на яких могла б базуватися думка аудитора; встановити прийнятний рівень аудиторського ризику.

Більшість дослідників стверджують, що з аудитом фінансової звітності безпосередньо пов'язано кілька аспектів ризику. Так, перш за все, необхідно зазначити два основних види ризику – це аудиторський ризик і ризик для бізнесу

(аудитора або його фірми).

Аудиторський ризик полягає в такому: аудитор дійшов висновку, що фінансова звітність складена правильно, і на цій підставі в аудиторському висновку стверджує це беззастережно, а в дійсності – фінансова звітність має істотні помилки.

Ризик для бізнесу полягає в тому, що аудитор (аудиторська фірма) може зазнати невдачі у взаємовідносинах з клієнтом навіть тоді, коли клієнту подано правильний аудиторський висновок. Це можливо у випадках розголошення конфіденційності аудиторського висновку, відсутності рекомендацій щодо прогнозування діяльності клієнта на перспективу тощо.

Для того щоб попередити аудиторський ризик або зробити його мінімальним, аудитор має визначити оптимальний обсяг інформації для дослідження, щоб він міг взяти на себе професійну відповідальність. При цьому вартість доказів (свідочств) має бути мінімальною.

Під час проведення перевірки аудитор несе відповідальність за свою думку про фінансову звітність клієнта. Висновок про звітність складається на основі професійного судження аудитора щодо отриманих під час перевірки доказів.

Рівень аудиторського ризику – це суб'єктивно встановлений прийнятний для цієї аудиторської організації рівень ризику, який готова взяти на себе аудиторська організація і який полягає в тому, що в бухгалтерській (фінансовій) звітності суб'єкта господарювання можуть бути виявлені помилки вже після завершення аудиту і подання аудиторського висновку (звіту незалежного аудитора). Чим нижче рівень аудиторського ризику, який встановила для себе аудиторська організація, тим більшу впевненість вона прагне отримати в тому, що бухгалтерська (фінансова) звітність не містить істотних помилок.

У світовій практиці аудиторської діяльності прийнято вважати прийнятним рівень, при якому похибки аудиту не можуть зробити істотний негативний вплив. На думку більшості аудиторів, цей рівень не повинен перевищувати 5 %. З міркувань етики аудитор прагне ще більш знизити його, наскільки це

економічно доцільно.

Слід зазначити, що загальний аудиторський ризик – довірча ймовірність правильності гіпотези про відсутність помилок у перевіреному аудитором рахунку (і звітності в цілому). Довірча ймовірність показує ступінь впевненості в отриманих результатах, в тому, що характеристики вибірки відповідають характеристикам всієї досліджуваної (генеральної) сукупності, тобто з якою ймовірністю випадкова відповідь потрапить у довірчий інтервал. Зазвичай застосовують довірчу ймовірність на рівні 95 % і 99 %. Значення цієї ймовірності може залежати від політики аудитора, клієнта та цілей перевірки.

Прагнення аудитора до розширення клієнтури і підвищення гонорарів штовхає його на зниження цієї ймовірнісної величини. Однак зростаючі ризики відповідальності змушують підвищувати її. Тим самим підтримується необхідний «обережний» рівень. Зниження ймовірності некоректностей в бухгалтерській звітності здійснюється на різних рубежах контролю, найважливішими з яких є система внутрішньогосподарського контролю самого суб'єкта господарювання і власна незалежна аудиторська перевірка (рис. 2.14).

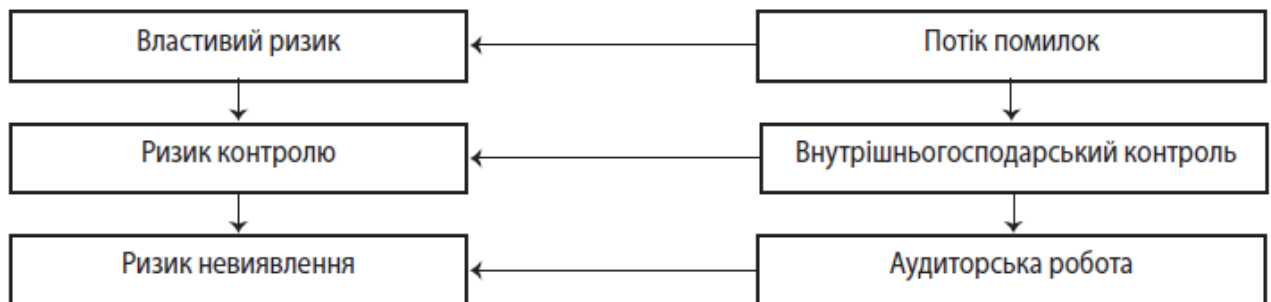

Рис. 2.14. Аудиторський ризик і його компенсація на різних рубежах контролю фінансової звітності клієнта

На практиці довести аудиторський ризик до нуля нереально й економічно недоцільно, однак аудиторська організація при проведенні аудиту повинна вжити заходів для того, щоб знизити аудиторський ризик до розумно мінімального рівня. Існує ряд факторів, що впливають на рішення аудиторської організації при виборі прийнятного для себе рівня аудиторського ризику (рис. 2.15).

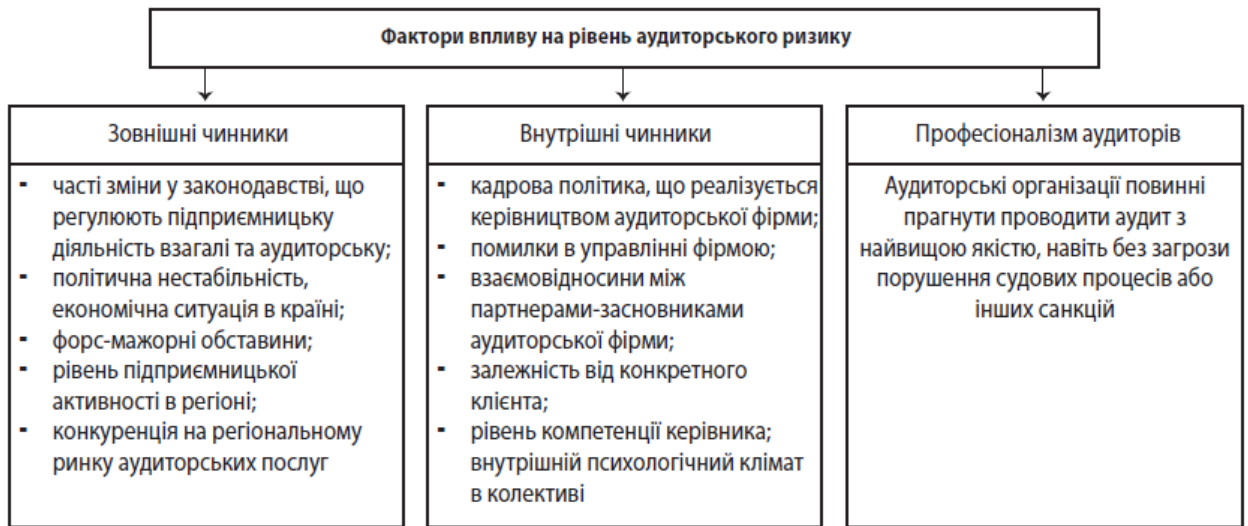

Рис. 2.15. Фактори впливу на рівень аудиторського ризику

Отже, доцільним вважається необхідність формування кожного виду ризику з урахуванням взаємозалежності між факторами підвищеного ризику, ризиками й обсягом аудиторських доказів (рис. 2.16).

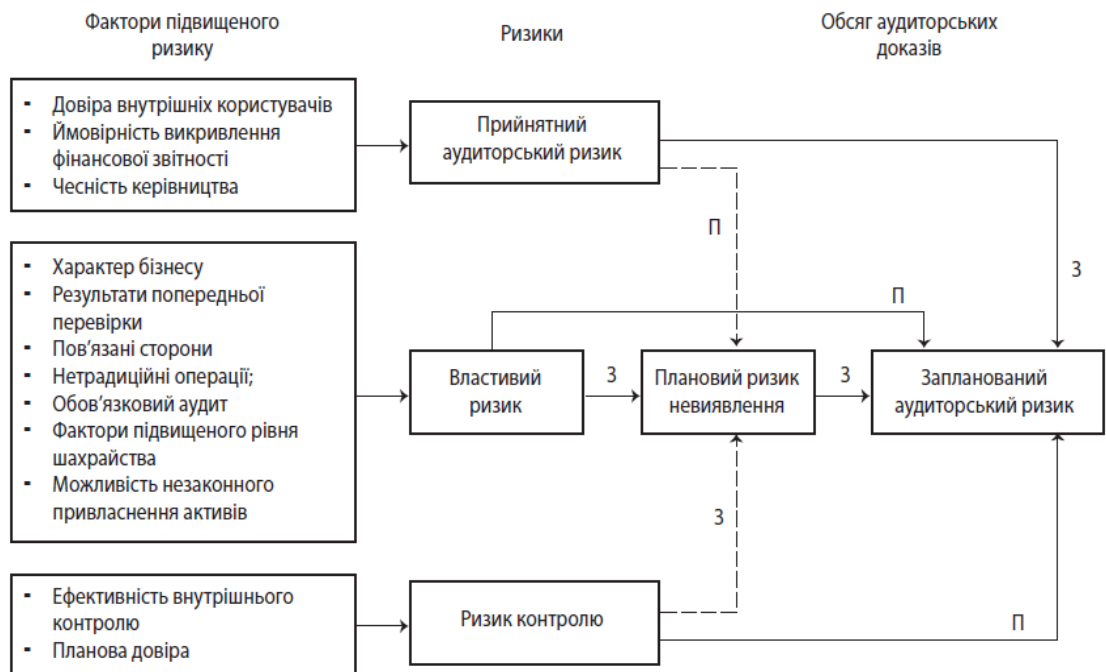

Рис. 2.16. Схема оригінальної систематизації взаємозалежності між факторами ризику, ризиками й обсягом аудиторських доказів при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання.

При цьому вплив трьох компонентів ризику визначає плановий рівень ризику невиявлення, чотири види ризику впливають на планові аудиторські докази, в тому числі і при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання. Буква «П» на рисунку вказує на пряму залежність між компонентами ризику та плановим рівнем ризику невиявлення чи плановими доказами. «З» вказує на зворотну залежність. Наприклад, при збільшенні прийняттого аудиторського ризику та в результаті збільшенні планового рівня ризику невиявлення плановий обсяг аудиторських доказів зменшується.

Має сенс враховувати, що під час аудиторської перевірки аудиторію необхідно отримати достовірну та надійну інформацію, яка дає можливість на її підставі зробити адекватні висновки щодо достовірності фінансової звітності клієнта, що перевіряється. Така інформація в аудиті називається аудиторськими доказами [5]. Порядок отримання аудиторських доказів, визначення їх кількості та якості встановлено МСА № 500 «Аудиторські докази».

Згідно з МСА 500 аудиторські докази – це інформація, яка одержана аудитором для складання думок, на яких ґрунтується підготовка аудиторського висновку та звіту. Аудиторські докази складаються з первинних документів та облікових записів, що є основою фінансового звіту, а також підтверджувальної інформації з інших джерел. Аудитор повинен мати таку кількість аудиторських доказів, яка б забезпечила спроможність зробити необхідні висновки, користуючись якими, буде підготовлено аудиторський висновок.

Аудитор при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання одержує аудиторські докази шляхом застосування однієї або кількох із наведених нижче процедур (рис. 2.17).

На нашу думку, вибір методу оцінювання аудиторського ризику залежить від виду, до якого віднесено ризик. Найбільш доцільним є застосування методів математичної статистики, а для передбачуваних ризиків – метод аналізу чутливості, застосування якого передбачає виявлення сценаріїв, при реалізації яких може відбутися зниження планових показників діяльності суб'єктів господарювання до критичного рівня.

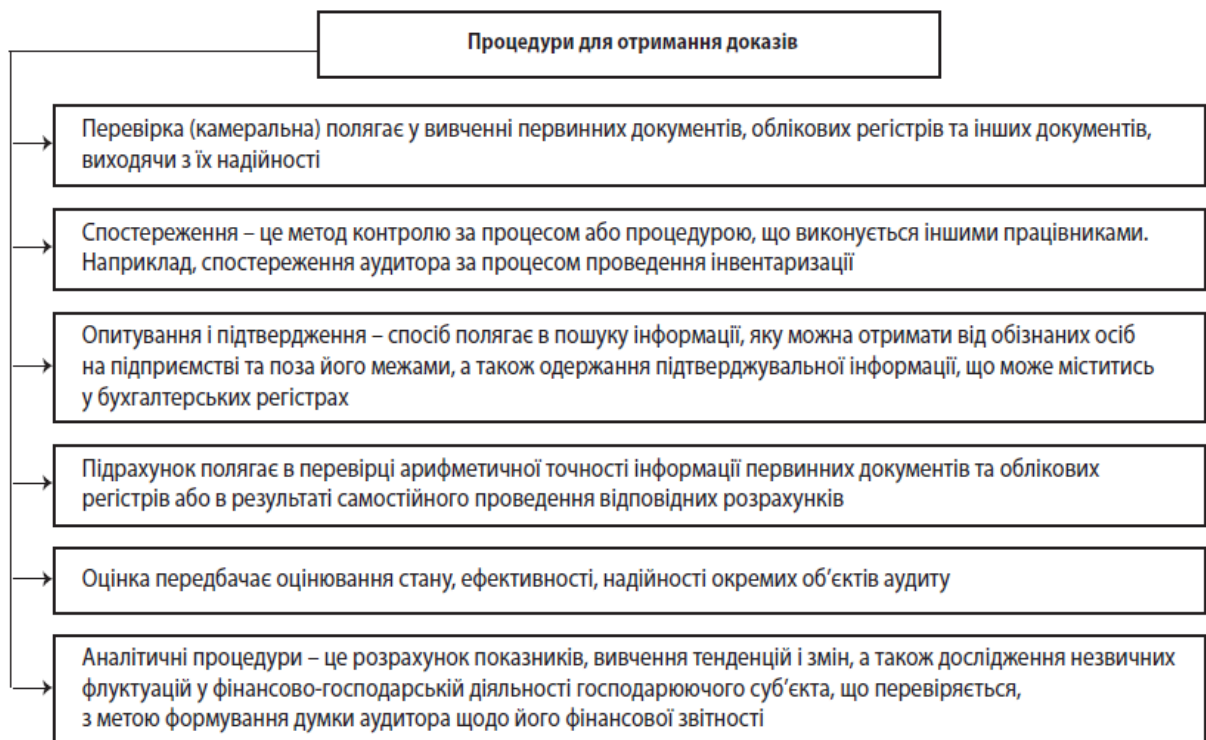

Рис. 2.17. Процедури для отримання доказів при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання

Слід зазначити, що згідно з МСА 330 «Аудиторські процедури відповідно до оцінених ризиків» вибір аудитором аудиторських процедур ґрунтується на оцінці ризику. Аудиторська процедура – певний порядок дій аудитора для отримання доказів на конкретній ділянці аудиту. Чим вища оцінка ризику аудитором, тим достовірніші та доречніші аудиторські докази, яких прагне аудитор від процедур по суті. Проте збільшення обсягу аудиторських процедур є доречним лише тоді, коли самі аудиторські процедури є доречними для конкретного ризику. При виборі та виконанні аудиторських процедур аудитор повинен брати до уваги обмеженість деяких процедур. Так, наприклад, факт наявності цінних паперів (акцій, облігацій) не є доказом у відношенні прав на них і їх вартісної оцінки. Одна й та сама сукупність аудиторських процедур може забезпечити отримання аудиторських доказів, доречних у відношенні одних тверджень керівництва, але недоречних щодо інших. Тому для отримання доречних аудиторських доказів необхідно, щоб аудиторська процедура мала цільову спрямованість, тобто було визначено, яке твердження керівництва (існу-

вання, повнота, оцінка) перевірятиметься. Результати дослідження доводять, що система управління ризиками покликана забезпечити своєчасну ідентифікацію ризиків, їх оцінку і вжиття заходів до оптимізації (мінімізації) впливу, ефективну взаємодію підрозділів на всіх організаційних рівнях та вирішення конфлікту інтересів, що виникає у процесі управління ризиками.

Основною метою функціонування системи управління ризиками є забезпечення ефективної діяльності аудиторської фірми в умовах ризику. На нашу думку, для досягнення своєї мети ця система повинна вирішити такі завдання:

- виявлення ризиків і оцінювання їхнього рівня;
- зведення ризиків до прийняттого рівня;
- ліквідація наслідків настання ризикових подій;
- створення та підтримка такої організаційної культури аудиторської фірми, яка б забезпечувала здійснення заходів щодо управління ризиками на всіх щаблях структури аудиторської фірми, всіма її працівниками;
- створення та надання персоналу фірми методичного та технічного забезпечення управління ризиками.

З метою зменшення аудиторського ризику до сприятливого рівня аудитор враховує зроблені ним оцінки властивого ризику і ризику контролю при визначенні характеру, строків і обсягів незалежних процедур перевірки. Залежно від цього аудитор планує:

- тести, спрямовані на перевірку споріднених сторін суб'єктів господарювання;
- строки проведення незалежних процедур;
- обсяг незалежних процедур.

Під час коригування аудиторського ризику його зменшення досягається двома способами: через зниження ризику контролю (збільшення тестів контролю) та шляхом зниження ризику невиявлення (збільшення аудиторських процедур по суті). Важливою особливістю цього виду ризику є те, що, на відміну від ризику контролю і властивого ризику, величину яких аудитор може тільки

оцінити, але ніяк не вплинути на неї, величина ризику невиявлення регулюється безпосередньо самим аудитором.

Якщо при вивченні діяльності суб'єкта господарювання на етапі попереднього планування аудиторська організація дійде висновку, що у суб'єкта господарювання велика ймовірність банкрутства або фінансових втрат, то необхідно знизити рівень аудиторського ризику, оскільки при більш низькому рівні аудиторського ризику у аудиторської організації буде більше шансів успішно захистити результати аудиту.

Для оцінки ризиків аудиторської діяльності з метою реалізації заходів щодо їх мінімізації чи усунення пропонуємо аудиторів послідовно виконувати таке: обрати метод виявлення ризику, зібрати й опрацювати необхідну інформацію, ідентифікувати й оцінити ризики та визначити пріоритетні напрямки їх мінімізації або уникнення.

В результаті вивчення основ оцінки аудиторського ризику зроблено висновок про необхідність здійснення контролю за аудиторським ризиком, який, своєю чергою, допоможе уникнути або хоча б знизити підприємницький ризик. Акцентовано увагу на певних діях аудитора, які дозволяють зменшити підприємницький ризик. Дотримуючись запропонованої послідовності дій щодо мінімізації аудиторського ризику, можна отримати певні переваги: оцінити характер ризику; розробити рекомендації щодо аудиторського ризику; оптимізувати рівень аудиторського ризику при перевірці зобов'язань суб'єктів господарювання. За результатами дослідження визначено зміст методичного забезпечення аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання, що включає нормативну базу аудиту або концептуальну основу, технологію аудиту, застосування ефективних моделей, методик аудиту. Узагальнено взаємозв'язок між завданнями аудитора в ході перевірки зобов'язань суб'єктів господарювання та джерелами інформації. Наведені доробки дозволили удосконалити методик аудиту зобов'язань суб'єктів господарювання через розробку й обґрунтування методичних рекомендацій по мінімізації аудиторського ризику при перевірці зобов'язань на основі запропонованої моделі прогностичної оцінки ризику.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Удосконалення документування як елементу методу бухгалтерського обліку

Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [76] первинний документ – документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення. За даними таблиці, що наведена у Додатку Е, видно, що за окремими видами поточних зобов'язань відсутній первинний документ, що вперше фіксує факт здійснення господарської операції. У таких випадках бухгалтером складається бухгалтерська довідка, зокрема, це стосується операцій переведення довгострокових зобов'язань до поточної заборгованості, нарахування дивідендів, виникнення інших видів поточних зобов'язань, таких як відсотки за кредит, відсотки за векселями, внутрішні розрахунки.

Окремі види поточних зобов'язань, а саме одержання кредиту, товарів, робіт, послуг, розрахунків векселями, супроводжуються складанням договору між зацікавленими особами.

Слід зазначити, що договірний процес є досить складним і складається з ряду стадій:

- планування;
- укладання договору;
- виконання договору;
- контроль і аналіз виконання договору.

Відповідальність за своєчасну та якісну підготовку необхідних матеріалів та оформлення договірних відносин, а також облік, реєстрацію, зберігання договорів рекомендується покладати на певну службу, відповідальну за підготовку і оформлення договірних відносин відповідно до покладених на неї функцій (юридична та бухгалтерська служба, відділ постачання і збуту) [32, с. 144].

У бухгалтерському обліку укладений договір до часткового або повного його виконання щодо сплати грошових коштів, передачі майна, надання послуг, виконання робіт залишається тільки наміром для здійснення тих чи інших господарських операцій. Оскільки договір безпосередньо не підтверджує факт виконання господарської операції, то, як наслідок, сума зобов'язань за договором не відображається в бухгалтерському обліку. Це відповідає принципу бухгалтерського обліку превалювання сутності над формою: «операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми».

Відображення зобов'язань за договором поставки починається тільки після виконання першої господарської операції, – отримання авансу від замовника на поставку. Така ситуація розповсюджена.

Так, обстежуючи господарюючі суб'єкти на предмет наявності договорів, було виявлено такі основні недоліки:

- тільки частина господарських операцій щодо придбання товарно-матеріальних цінностей від постачальників або продажу продукції власного виробництва оформлюється договором купівлі-продажу, у більшості випадках це договори, що передбачають умови передоплати;

- застосовуються форми типових договорів без особливих положень;

- договори містять суперечливі положення;

- відсутність примірника або копії договору в бухгалтерії;

- відсутність належного контролю за виконанням договорів;

- наявність договорів, які залишилися невиконаними без встановлення причини;

- неправильне відображення господарських операцій за договорами в бухгалтерському обліку.

Вважаємо за доцільне, з метою підвищення контролю за порядком складання та виконання договорів рекомендувати керівнику видавати розпорядження по підприємству щодо обов'язкового узгодження змісту договору з головним бухгалтером (шляхом запису слова «узгоджено» та проставленням підпису головного бухгалтера) та надання одного примірника договору до бухгал-

терії. Після виконання договору на першій його сторінці доцільно робити відповідну відмітку, а у випадку невиконання – вказувати причину невиконання. Крім того, вважаємо за необхідне розробити альбом зразків господарських договорів з урахуванням різних видів та форм оплати, а також інших умов виконання договірних зобов'язань. При відсутності на підприємстві юридичної служби розробку альбому договорів варто замовити у фірми з надання юридичних послуг [86, с. 67].

Отже, наявність юридично грамотно оформленого договору як документа, що забезпечує законність господарської операції, застерігає підприємство від негативних наслідків фінансового характеру, а саме виникнення додаткових поточних зобов'язань у вигляді штрафних санкцій, пені.

Безпосереднє виконання договору супроводжується накладними, актами виконаних робіт (одержаних послуг), платіжними дорученнями тощо. Саме ці та інші документи, що наведені у додатку Е, є підставою для відображення в обліку виникнення або погашення поточних зобов'язань. Однією з умов договору є вид розрахунків, а саме: передоплата, часткова передоплата (аванс) або оплата після одержання товарів, робіт, послуг. Це є важливим моментом у частині розрахунків між постачальником та покупцем, оскільки існують розбіжності в порядку визнання доходів та витрат у фінансовому та податковому обліку.

При відвантаженні продукції покупцю надається перший примірник накладної на відвантаження. Вона виписується постачальником і містить інформацію про найменування, кількість і вартість відвантаженої продукції. Оплата покупцем за одержану продукцію може бути проведена до або після відвантаження. Для підвищення контролю за станом розрахунків з постачальниками та покупцями в даному документі вважаємо за доцільне запровадити реквізит «Вид розрахунків». У додатку Ж наведено три зразки накладних, що використовуються у практиці українських підприємств, – накладна, накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей за формою М-20 та товарно-транспортна накладна за формою № 1-ТН. Так, у накладній реквізит «Вид розрахунків» доцільно розмістити після реквізиту «Довіреність», у накладній на відпуск товар-

но-матеріальних цінностей після реквізиту «Через кого», а у товарно-транспортній накладній – після реквізиту «Переадресування». У реквізиті «Вид розрахунків» необхідно вказати у випадку проведення передоплати або авансу дату надходження грошових коштів від покупця, а у випадку оплати після одержання товарів записати фразу «оплата після одержання». Наявність вищезапропонованого реквізиту «Вид розрахунків» скоротить кількість робочого часу на пошук підтверджуючої інформації щодо проведення оплати та складання бухгалтерських проводок з відображення відповідної господарської операції на підставі даних первинних документів [86, с. 69].

Щодо застосування бухгалтерських довідок для пояснення окремих бухгалтерських записів з обліку поточних зобов'язань (переведення довгострокових зобов'язань до поточної заборгованості, нарахування відсотків), варто зазначити, що таких довідок взагалі немає, що перешкоджає відображенню повноти інформації щодо таких видів господарських операцій.

Тому автором пропонується ряд бухгалтерських довідок з певним переліком реквізитів залежно від виду господарської операції щодо виникнення поточних зобов'язань. Зокрема, з переведення довгострокових зобов'язань до складу поточної заборгованості, одержання авансу від покупця, дивідендів, відсотків за кредитами та векселями, за іншими розрахунками (Додаток 3).

Бухгалтерська довідка щодо переведення довгострокових зобов'язань до складу поточної заборгованості представлена у Додатку 3 (табл. 1). Це є довідка бухгалтерії, яка містить дані про найменування кредитора, найменування документа, який був підставою для виникнення довгострокових зобов'язань, загальну суму за зобов'язаннями, дату виникнення та дату погашення зобов'язань, суму, яка переводиться до складу поточних зобов'язань, а також у цьому документі складається відповідна бухгалтерська проводка. Цей документ дає можливість проконтролювати правильність віднесення довгострокових зобов'язань до поточної заборгованості шляхом підрахунку місяців, що залишились до погашення зобов'язання. На підставі цього документа здійснюються записи до реєстрів аналітичного обліку за відповідним контрагентом.

Щодо авансів одержаних, то також пропонується Довідка бухгалтерії про одержання авансу (Додаток 3, табл. 2). В даному документі зазначається номер та дата документа, у якому зазначено інформацію про надходження на підприємство авансу, також найменування платника та підстава для сплати їм авансу (№ рахунку-фактури, договору тощо), сума авансу, а також відповідна бухгалтерська проводка. Тобто наявність цього документа поряд з регістром синтетичного обліку надає повну інформацію про виникнення поточних зобов'язань за авансами одержаними і запобігає витрачання додаткового часу для пошуку виписки банку, договору, рахунку-фактури для пояснення цієї операції.

Далі розглянемо запропонований бухгалтерський документ щодо виникнення поточних зобов'язань перед учасниками за нарахованими дивідендами (Додаток 3, табл. 3).

Даний документ містить окремо інформацію про розмір статутного капіталу та частки прибутку, що за рішенням зборів акціонерів або засновників була направлена на розподіл між учасниками. У табличній формі наводиться інформація за кожним засновником (учасником) або акціонером, зокрема, його найменування, якщо це юридична особа, або прізвище, ім'я та по батькові, якщо це фізична особа, частка внеску кожного до статутного капіталу в сумі та у відсотках, сума за кожним учасником (акціонером) розподіленого прибутку (нарахованих дивідендів) і також наводиться бухгалтерська проводка.

Щодо оформлення бухгалтерським документом виникнення зобов'язань за іншими розрахунками, зокрема за розрахунками за нарахованими відсотками, автором пропонується відповідна Довідка-розрахунок (Додаток 3, табл. 4). У даному документі зазначається найменування кредитора (банку, векселедержателя), документ, що був підставою для виникнення зобов'язань для нарахування відсотків (кредитний договір, вексель, розмір відсоткової ставки, сума відсотків за звітний місяць та складається бухгалтерська проводка [86, с. 71].

За іншими видами поточних зобов'язань на підприємстві (внутрішні розрахунки, внутрішньогосподарські розрахунки, розрахунки з іншими кредиторами) достатнім буде складання бухгалтерської довідки за зразком, що наведе-

но у Додатку 3 (табл. 5).

У результаті недотримання підприємством строків погашення поточних зобов'язань виникає прострочена кредиторська заборгованість. Відповідно, дотримання строків погашення поточних зобов'язань здійснюється за умовами господарського договору і у випадку прострочення платежу сума переводиться до складу простроченої кредиторської заборгованості, що доцільно супроводжувати бухгалтерським документом-довідкою бухгалтерії щодо переведення поточних зобов'язань до складу простроченої кредиторської заборгованості (Додаток 3, табл. 6).

Важливим моментом, також є узагальнення інформації про наявність прострочених поточних зобов'язань. Як такий узагальнюючий реєстр, пропонуємо використовувати Реєстр прострочених поточних зобов'язань на підприємстві, зразок якого наведено у Додатку 3, (табл. 7). Так, реєстр містить інформацію про найменування кредитора, номер і дату договору, згідно з яким було встановлено строк погашення зобов'язань, суму, яка перейшла до складу простроченої заборгованості. Інформацію, що міститься в цьому документі, доцільно використовувати для прийняття управлінських рішень щодо пошуку шляхів погашення простроченої заборгованості, а також складання форми статистичної звітності 1-Б «Звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість».

Важливим моментом у організації обліку зобов'язань є розробка внутрішніх регламентів, тобто формування облікових номенклатур [32, с. 145].

Формування облікових номенклатур – сприяє ліквідації дублювання в обліку, обґрунтованому вибору первинних документів, облікових реєстрів, формуванню документообігу, документопотоків, розв'язанню інших питань бухгалтерського обліку (табл. 3.1).

Перелік облікових номенклатур розробляють для кожного об'єкта обліку на кожному технологічному етапі (первинному, поточному та підсумковому).

Номенклатури слід пов'язувати з даними для управління конкретним підприємством.

Таблиця 3.1

Перелік облікових номенклатур з первинного обліку зобов'язань

№ п/п	Дані для обліку	Використання облікових даних	У вираженні		В яких носіях інформація з'являється вперше	Примітки
			Кількісному	Якісному		
1	2	3	4	5	6	7

Джерело: [32, с. 145]

Первинні документи з обліку поточних зобов'язань є однією із складових облікових номенклатур первинного обліку. Вони називаються носіями облікових номенклатур. Більшість носіїв облікових номенклатур визначається централізовано. Якщо у централізованому порядку такі носії не створені, їх розробляють і включають у альбоми форм первинних документів.

Важливою умовою постановки чіткої організації обліку з кредиторами, є своєчасність розрахунків з ними. Для цього у бухгалтерії повинні бути складені відповідні графіки - календарі різної форми (табл. 3.2 та 3.3). Розробка та дотримання таких графіків сприятиме запобіганню порушень, пов'язаних з недотриманням строків або несплатою певного виду платежів.

Таблиця 3.2

Річний календар сплати податків та інших обов'язкових платежів

№ п/п	Місяць	Вид податку, збору, внеску чи обов'язкового платежу	Ставка або розмір податку, зборів чи внесків	Термін оплати	Термін надання звітності	Примітки
1	2	3	4	5	6	7

Джерело: [32, с. 146]

Також можуть розроблятися й інші календарні графіки, зокрема по складанню та поданню звітності.

Таблиця 3.3

**Календарний графік складання і подання звітності
(податкової, по коштах соціального страхування)**

№ форми	Назва звітності	Терміни подання	Відповідальний за складання	Спосіб подання	Адреса одержувача
1	2	3	4	5	6

Джерело: [32, с. 146]

Таким чином, для ефективної організації облікового процесу необхідно дотримуватись послідовності облікових процесів на кожному етапі обліку з використанням ефективних облікових процедур, а також створювати внутрішні регламенти, які є складовою раціональної організації облікового процесу.

Далі вважаємо за доцільне внести пропозиції щодо удосконалення фінансової звітності в частині відображення інформації щодо поточних зобов'язань. Оскільки з 01.01.2013 р. форма звітності «Баланс» змінилася, то і відповідно до цього змінилася методика заповнення форм фінансової звітності підприємства. Слід розглянути деякі статті, що стосуються поточних зобов'язань в пасиві балансу, що наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Поточні зобов'язання в пасиві Балансу

Стаття балансу	Код рядка
III. Поточні зобов'язання і забезпечення	1600
Короткострокові кредити банків	
Поточна кредиторська заборгованість за:	1610
довгостроковими зобов'язаннями	
товари, роботи, послуги	1615
розрахунками з бюджетом	1620
у тому числі з податку на прибуток	1621
розрахунками зі страхування	1625
розрахунками з оплати праці	1630
Поточні забезпечення	1660
Доходи майбутніх періодів	1665
Інші поточні зобов'язання	1690
Усього за розділом III	1695

Джерело: узагальнено автором

Порівнюючи нову та стару форми балансу необхідно сказати, що у розділі «Короткострокові зобов'язання» бухгалтеру потрібно звернути увагу на групу статей «Кредиторська заборгованість» [4, с. 113].

Тепер тут не потрібно розкривати відомості про векселі, аванси і заборгованості перед дочірніми і залежними товариствами. Також була відокремлена стаття «Податку на прибуток». Стосовно доходів майбутніх періодів, які раніше були відокремлені в окремий розділ тепер входять до складу поточних зобов'язань. Необхідно зауважити, що у діючому балансі змінився «Код рядка».

Отже, згідно з методичними рекомендаціями щодо заповнення фінансової звітності від 28.02.2013 р. за № 336/22868, зобов'язання у балансі обліковуються таким чином (п. 2.5, 2.59, 2.61, 2.73, 2.74, 4.7.8). Зобов'язання відображається у балансі, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигід у майбутньому внаслідок його погашення. У статті «Короткострокові кредити банків» відображається сума поточних зобов'язань підприємства перед банками за отриманими від них кредитами та позиками. У статті «Поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» відображається сума довгострокових зобов'язань, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

У статті «Інші поточні зобов'язання» наводяться суми зобов'язань, для відображення яких за ознаками суттєвості неможна було виділити окрему статтю або які не можуть бути включеними до інших статей, наведених у розділі «Поточні зобов'язання і забезпечення».

У статті «Збільшення (зменшення) поточних зобов'язань» у графі «Надходження» відображається збільшення, у графі «Видаток» – зменшення у статтях розділу балансу «Поточні зобов'язання» (крім статей «Короткострокові кредити банків», «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», «Поточні зобов'язання за розрахунками з учасниками», «Поточні забезпечення», сум зобов'язань за відсотками та інших зобов'язань, не пов'язаних з операційною діяльністю). При визначенні суми збільшення (зменшення) поточних зобов'язань не враховується зменшення суми зобов'язань: з

поточного податку на прибуток унаслідок його сплати та враховується зменшення суми зобов'язання з поточного податку на прибуток унаслідок його списання і визнання доходу; з податку на додану вартість, що виникає внаслідок інвестиційної діяльності. У разі відповідності ознакам суттєвості інформації про складові цієї статті для її розкриття підприємство може з урахуванням зазначених обмежень окремо навести такі додаткові статті: «Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги», «Збільшення (зменшення) доходів майбутніх періодів», «Збільшення (зменшення) інших поточних зобов'язань».

Щодо відображення інформації про поточні зобов'язання при веденні журнальної форми, то згідно з Методичними рекомендаціями із застосування регістрів бухгалтерського обліку для обліку поточних зобов'язань застосовують журнал 2 та журнал 3.

Журнал 3, згідно з Методичними рекомендаціями, призначений для обліку розрахунків, довгострокових і поточних зобов'язань. Необґрунтованим є існуючий поділ журналу 3 на два розділи, в кожному з яких одночасно присутні й розрахунки з дебіторами і розрахунки за довгостроковими та поточними зобов'язаннями. Можна зробити такий поділ журналу: Розділ I. «Облік дебіторської заборгованості» (за кредитом рахунків 16, 17, 34, 36, 37, 38); Розділ II. «Облік зобов'язань» (за кредитом рахунків 51, 52, 53, 54, 55, 61, 62, 63, 64, 67, 68, 69). Такий поділ журналу 3 містить згруповану інформацію за окремими об'єктами обліку, тобто активами у вигляді дебіторської заборгованості та зобов'язаннями.

Облік поточних зобов'язань у системі синтетичних рахунків у журналі 3 дозволяє одержувати узагальнені дані про кредиторську заборгованість. Формування аналітичних даних щодо поточних зобов'язань у вітчизняній системі обліку рекомендовано здійснювати у відомостях аналітичного обліку 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, що ведуться в цілому за синтетичними рахунками (субрахунками). Крім того, громіздкість рекомендованих регістрів, зокрема відомостей 3.1, 3.2, 3.3, 3.5, 3.6, у яких необхідно відображати операції за кожним кредитором, за

кожним документом або за кожним видом податків, обумовлює низьку якість аналітичної інформації. З метою оптимізації аналітичного обліку поточних зобов'язань можливе застосування системи взаємопов'язаних реєстрів, а саме: відомості аналітичного обліку та зведена відомість аналітичного обліку.

Інформація з карток аналітичного обліку на підприємствах переноситься до відомостей 3.1-3.6. На підставі відомостей складається журнал 3 та зведена відомість за розрахунками з дебіторами та кредиторами, дані якої можуть бути використані в управлінському обліку для проведення аналізу стану дебіторської і кредиторської заборгованості. Удосконалення щодо первинного документування обліку поточних зобов'язань зведено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Удосконалення первинного документування обліку поточних зобов'язань

№ п/п	Рахунок бухгалтерського обліку	Запропонований документ
1	60 «Короткострокові позики»	Розрахунок відсотків по короткостроковому кредиту
2	61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями»	Довідка бухгалтерії щодо переведення довгострокових зобов'язань до складу поточної заборгованості
3	62 «Короткострокові векселі видані»	Розрахунок відсотків по векселю виданому
4	63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	Аналітична картка розрахунків з постачальниками (підрядниками), Довідка бухгалтерії щодо переведення поточних зобов'язань до складу простроченої кредиторської заборгованості, Реєстр прострочених поточних зобов'язань
5	67 «Розрахунки з учасниками»	Розрахунок загальної суми поточних зобов'язань перед учасниками за нарахованими дивідендами
6	68 «Розрахунки за іншими операціями»	Довідка бухгалтерії про одержання авансу, Довідка бухгалтерії щодо виникнення поточних зобов'язань за іншими розрахунками

Джерело: запропоновано автором

Використання запропонованих документів забезпечить формування різномірної бухгалтерської інформації, що послідовно узагальнюється, накопичується і поєднується в аналітичних реєстрах. Використання наведених аналітичних реєстрів на підприємстві значно полегшується при застосуванні автоматизованої форми обліку.

Для більш ефективного ведення фінансово-господарської діяльності підприємства необхідно використовувати нові методи управління і сучасні технічні засоби побудови різноманітних інформаційних систем, а також впроваджувати єдину автоматизовану систему обліку, контролю і аудиту.

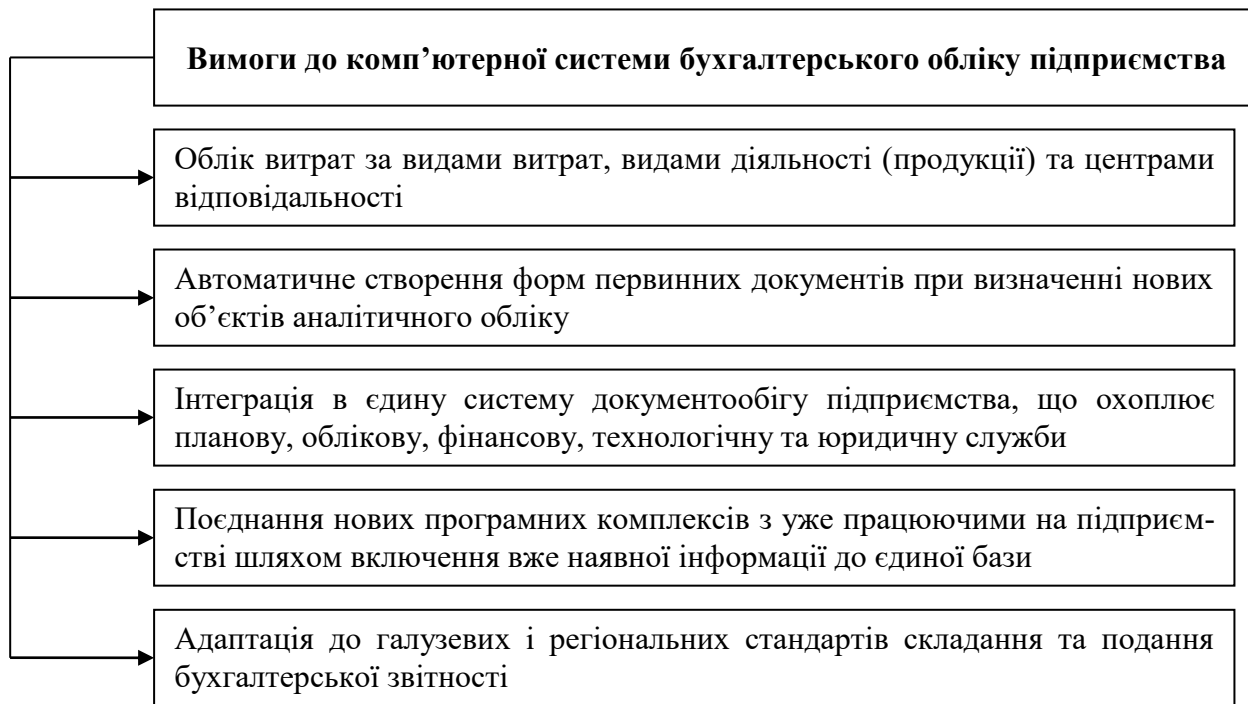

Рис. 3.1. Вимоги до комп'ютерної системи бухгалтерського обліку підприємства

Джерело: узагальнено автором

Для забезпечення потреб користувачів щодо інформації з обліку поточних зобов'язань необхідно ввести відповідні субрахунки в Довідники рахунків, задати кореспонденцію і аналітику. Застосування комп'ютерних технологій у веденні обліку поточних зобов'язань змінює функції бухгалтера, які раніше виконувались вручну. Інформаційна система забезпечує безперервний контроль за складанням відповідних документів, облікових записів, заповнення звітності, оскільки має свою структуру та алгоритми, пропонує бухгалтеру правила обліку, задані в системі, тобто зменшується ймовірність помилок бухгалтера.

Забезпечення контролю за веденням бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в умовах комп'ютеризації можливе за дотриманням таких умов:

- 1) додатковий контроль, що здійснюється за допомогою поділу функцій

усередині бухгалтерії між працівниками;

2) дублювання інформації, що забезпечується купівлею підприємством додаткового обладнання автоматизованих робочих місць (АРМ) для здійснення обробки інформації;

3) системна комп'ютеризація бухгалтерського обліку поточних зобов'язань, що забезпечується об'єднанням АРМ в єдину комп'ютерну мережу.

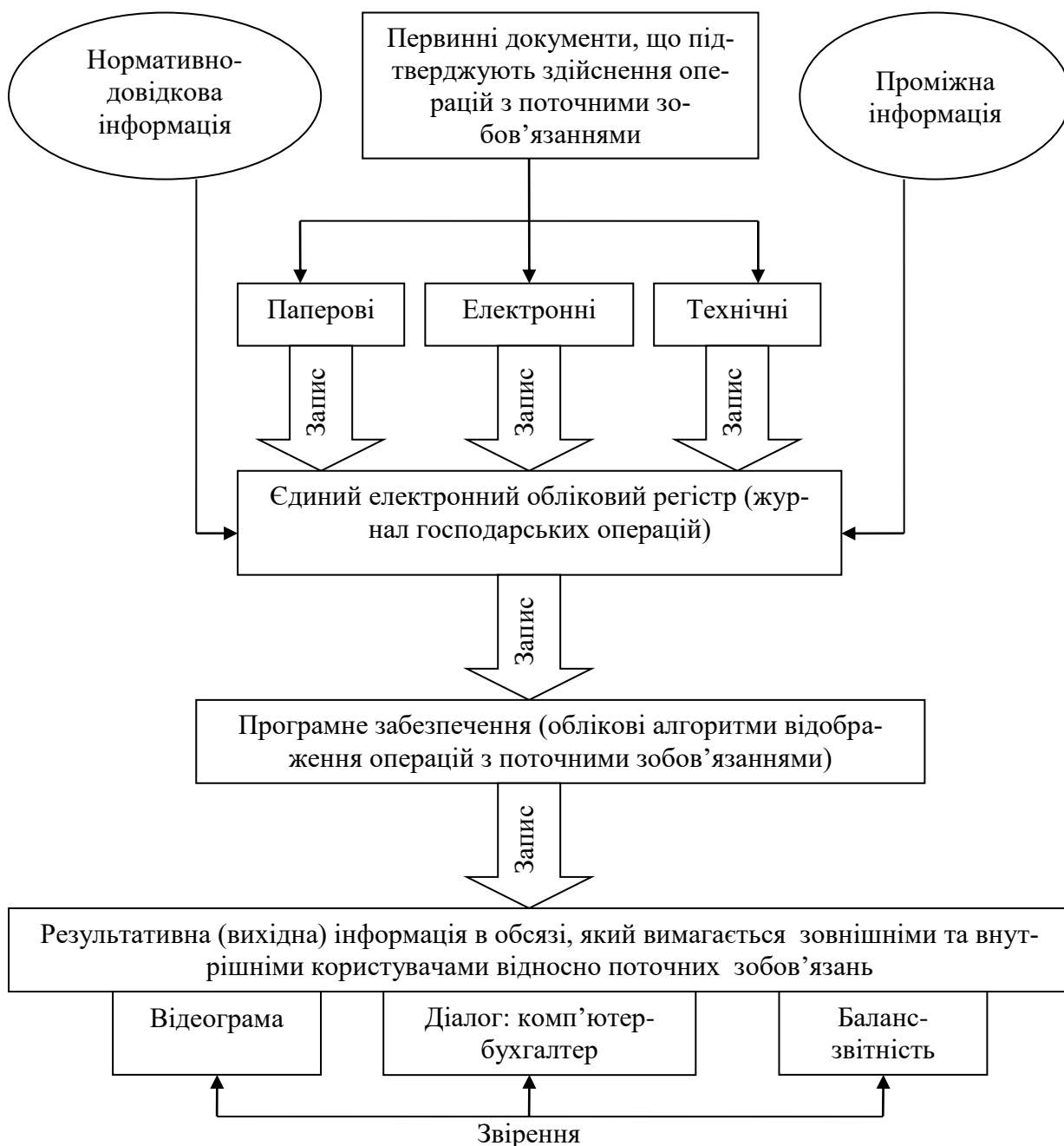

Рис. 3.2. Відображення операцій з поточними зобов'язаннями в комп'ютерній формі ведення бухгалтерського обліку

Джерело: [90, с. 61]

Пропонуємо структуру бухгалтерії на підприємстві, за якою здійснюється контроль за достовірністю облікових даних поточних зобов'язань і надійністю інформаційних зв'язків (рис. 3.3).

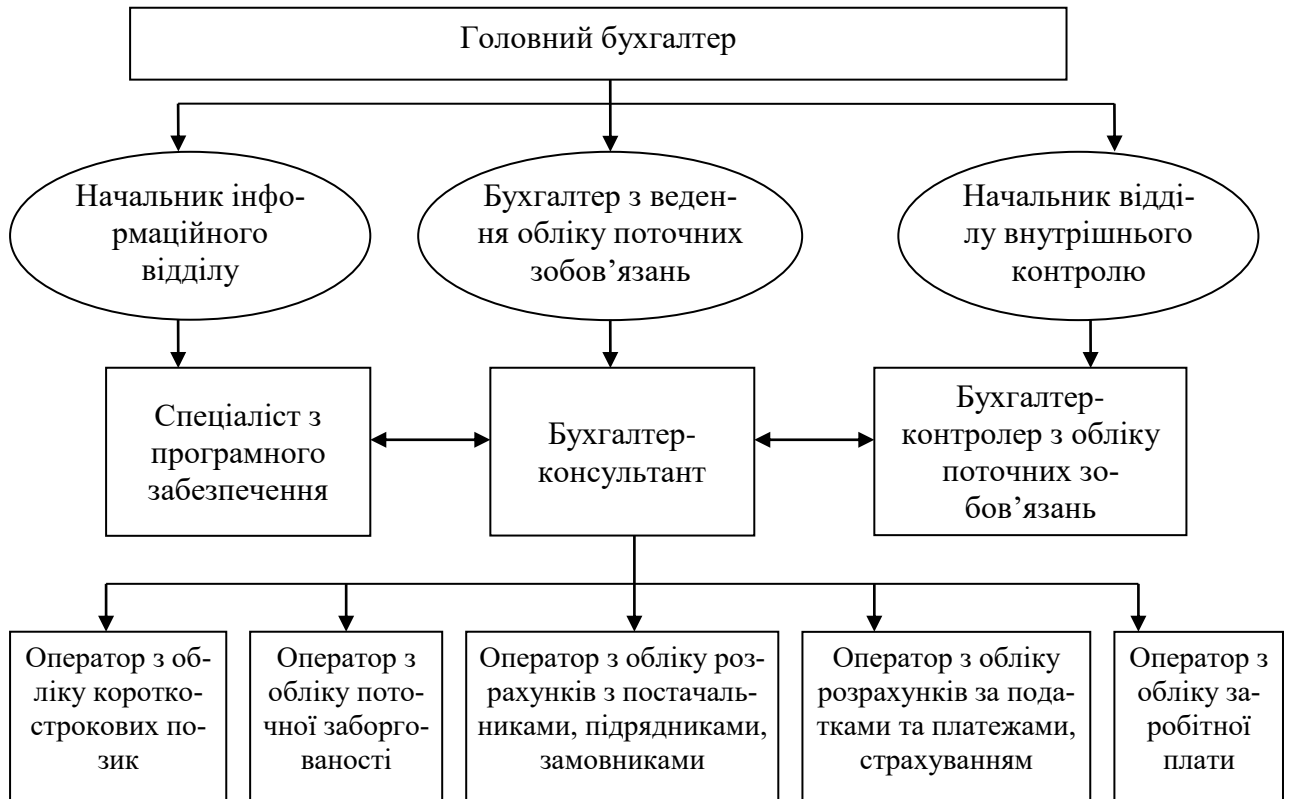

Рис. 3.3. Структура бухгалтерії поточних зобов'язань на підприємстві

Джерело: [90, с. 61]

Перший відділ (інформаційний) – відповідна група працівників (програмісти, консультанти), які забезпечують введення первинної інформації та поточне налагодження програмного забезпечення. Другий відділ (бухгалтерія) – відповідна група операторів-бухгалтерів, які забезпечують ведення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань. Третій відділ (контрольний) – група бухгалтерів-контролерів, які здійснюють контроль за правильністю введення облікової інформації щодо поточних зобов'язань.

Отже, така структура бухгалтерії з ведення бухгалтерського обліку поточних зобов'язань на підприємстві дозволяє одночасно здійснювати контроль за достовірністю введення облікових даних та забезпечувати поповнення інформаційної бази даних з обліку поточних зобов'язань.

3.2. Удосконалення аудиту зобов'язань підприємств

Раціональною системою, що відображає операції і результати діяльності з урахуванням економіко-організаційних особливостей підприємства, результати впровадження якої гарантують достовірність інформації, їх повноцінність для прийняття оперативних і стратегічних рішень, є обліковий процес суб'єктів господарювання [76, с. 12].

Результатом облікового процесу є складання первинних документів і фінансової звітності. Аудит не створює цих документів, але він підвищує цінність інформації, створеної в процесі обліку, оскільки аудитор критично оцінює дану інформацію і повідомляє про свій висновок зацікавленим сторонам. Зв'язок аудиту з обліком має двоїстий характер. З одного боку, облікові дані є основним джерелом інформації під час проведення аудиту. З іншого боку, аудит сприяє вдосконаленню форм і змісту облікових реєстрів, змінює порядок документообігу з метою підвищення його оперативності.

Оптимізація бухгалтерського обліку поточних зобов'язань шляхом впровадження інформаційних технологій сприяє зміні процедур їх перевірки у контексті збору і обробки облікової інформації, що призводить до оперативності автоматизації аудиту.

Автоматизований аудит поточних зобов'язань господарюючих суб'єктів вирішує конкретну сукупність завдань, по-перше, інформаційного характеру – прискорення процесу отримання і обробки необхідної сукупності інформації, перевірка документальної інформації, розробленої аудитором під час перевірки, по-друге, методичного спрямування – удосконалення системи систематизації аналітичних даних аудиту шляхом застосування електронних таблиць, створення прикладних аудиторських програм, підвищення рівня оперативності проведення аудиторських процедур, по-третє, сприяє вирішенню інших завдань, серед яких можна виокремити: створення баз даних, використання можливостей графічних редакторів, редагування текстів та інше.

В умовах сьогодення при здійсненні незалежної перевірки аудитор повинен мати додаткові знання у галузі систем обробки економічної інформації,

практичний досвід роботи з різними системами бухгалтерського обліку і спеціальними інформаційними системами аудиту.

За комп'ютерного аудиту аудитор не потрібно робити однобічну роботу оцінки сукупності інформації, основна його мета – формування стратегії перевірки. Стратегія комп'ютерного аудиту поточних зобов'язань передбачає перевірку автоматизованої підсистеми обліку поточних зобов'язань в контексті забезпечувальної і функціональної частин його інформаційної системи (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Схема стратегії комп'ютерного аудиту поточних зобов'язань

Джерело: [76, с. 12]

Отже, комп'ютерний аудит спрямований на одночасний контроль за забезпеченням інформації і бухгалтерськими даними. У зв'язку з цим, у практич-

ній діяльності автоматизованого аудиту використовують паралельну обробку облікових даних з одночасним веденням бухгалтерського обліку (рис. 3.5).

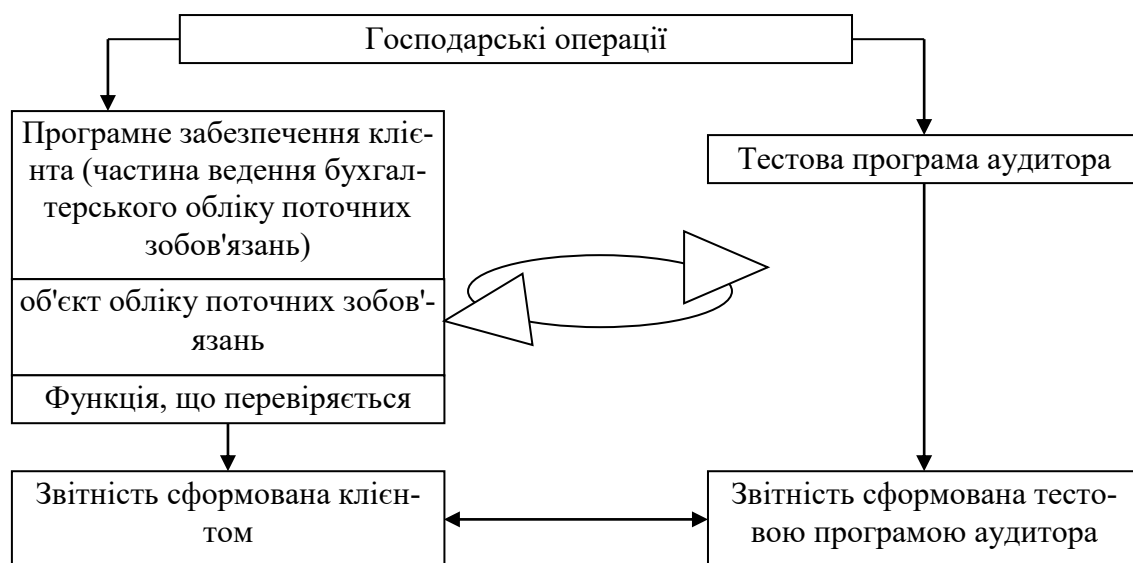

Рис. 3.5. Паралельна обробка облікових даних під час аудиту поточних зобов'язань

Джерело: [76, с. 12]

Таким чином, за допомогою комп'ютерного аудиту можна проводити одночасну перевірку даних бухгалтерського обліку з програмним забезпеченням, не заважаючи при цьому безпосередньому процесу бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання.

Основними етапами проведення комп'ютерного аудиту поточних зобов'язань, аналогічного паперовому і механізованому, є: підготовчий, планування аудиту, отримання аудиторських доказів і формування висновку аудитора (табл. 3.6).

Враховуючи специфіку вітчизняного аудиту поточних зобов'язань в умовах комп'ютеризації, можна виокремити такі основні вимоги програмного забезпечення:

- гнучкість – здатність адаптуватися до конкретних умов господарювання підприємства окремої галузі (комп'ютерні аудиторські системи повинні мати, окрім загальних вимог і стандартів аудиту і обліку, інформацію щодо особливостей обліку конкретного суб'єкта господарювання);

- ергономічність – можливість комфортного ведення облікових даних, оперативного і доступного формування звітів;
- тісний зв'язок з бухгалтерськими програмами на рівні баз даних;
- простота і професійність програмного продукту.

Таблиця 3.6

Особливості аудиту поточних зобов'язань (за етапами проведення)

Етап	Мета і завдання	Методи і процедури	Документи
підготовчий	обумовлюються вимоги щодо дослідження об'єкта аудиту та укладання договору. У договорі зазначають усі суттєві питання аудиторської перевірки.	процедури по суті: спостереження, тести контролю: анкетування, інформування, опитування, процедури оцінки ризиків: опитування	результати попереднього аудиту, тест внутрішнього контролю
планування	складають загальний план аудиту (планування, перегляд, тестування системи внутрішнього контролю) і програму аудиту із зазначенням методів і прийомів, які будуть використовуватися для одержання аудиторських доказів.	процедури по суті: інформування, тести контролю: опитування, процедури оцінки ризиків: спостереження	план, програма аудиту
отримання аудиторських доказів	встановлення відповідності фінансової звітності чинному законодавству і іншим нормативно-правовим актам	процедури по суті: перевірка, аналітичні процедури, звіряння, повторне обчислення, повторне виконання тести контролю: інвентаризація, запит, інформування, процедури оцінки ризиків: аналітичні процедури, оцінка, діагностика	первинні документи, облікові реєстри, фінансова звітність
узагальнення результатів	складаються висновки щодо цілей аудиту поточних зобов'язань	процедури по суті: інформування, тести контролю: запит, процедури оцінки ризиків: ідентифікація	аудиторський висновок (звіт аудитора)

Джерело: [76, с. 13]

Основними перспективами розвитку програм з комп'ютеризації аудиту поточних зобов'язань є:

- інтеграція з системою бухгалтерського обліку і програмного забезпечення його ведення;
- створення основ і деталізованої інструкції з формування звітності на

основі імпортованих даних бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання;

– впровадження і регулярно відновлення методології аудиту в частині робочих документів аудитора, бази потенційних (типових) порушень і викривлень;

– запровадження конкретики у спростованому алгоритмі бізнес-процесів суб'єктів господарювання.

Автоматизація облікового процесу у суб'єктів господарювання висуває вимоги до комп'ютеризації аудиту, кінцевою метою якого є розвиток технологій безперервного віртуального контролю. Такий вид контролю допомагає працювати на випередження порушень, своєчасне відпрацьовування помилок, зниження рівня ризику отримання негативного результату від перевірок тощо. Це стосується фактів необґрунтованої кредиторської заборгованості перед комерційними організаціями і узгодження процедур взаємозаліку таких заборгованостей. Безперервний віртуальний аудит є регулюючою функцією, що не має обмежень за об'ємом перевірки і строками його виконання.

Дослідження питання особливостей формування методики аудиту зобов'язань підприємств потребує, передусім, визначення того, що собою являє методика аудиту взагалі. Перш за все, слід зазначити, що результативність аудиту забезпечується застосуванням низки належних методів, прийомів і процедур [47, с. 202].

У практиці аудиту використовують загальнонаукові, запозичені з інших наук і спеціальні методи та методичні прийоми. Останні об'єднують у чотири групи: органолептичні, документальні, розрахунково-аналітичні та прийоми узагальнення результатів аудиту.

Аудит зобов'язань підприємств, як і будь-яка ділянка аудиторської перевірки фінансової звітності, здійснюється в певній послідовності, тобто включає ряд стадій та етапів перевірки. На рис. 1 наведено етапи проведення аудиту зобов'язань підприємств. Кожен етап передбачає здійснення аудиторських процедур, порядок виконання яких визначається Міжнародними стандартами аудиту, а також залежить від особливостей діяльності підприємства в цілому, та

організації й методики бухгалтерського обліку зокрема. Наприклад, на характер і час аудиторських процедур, які буде використано аудитором у ході перевірки, може впливати той факт, що деякі облікові дані та інша інформація існують лише в електронній формі або виникають в конкретні моменти чи періоди часу.

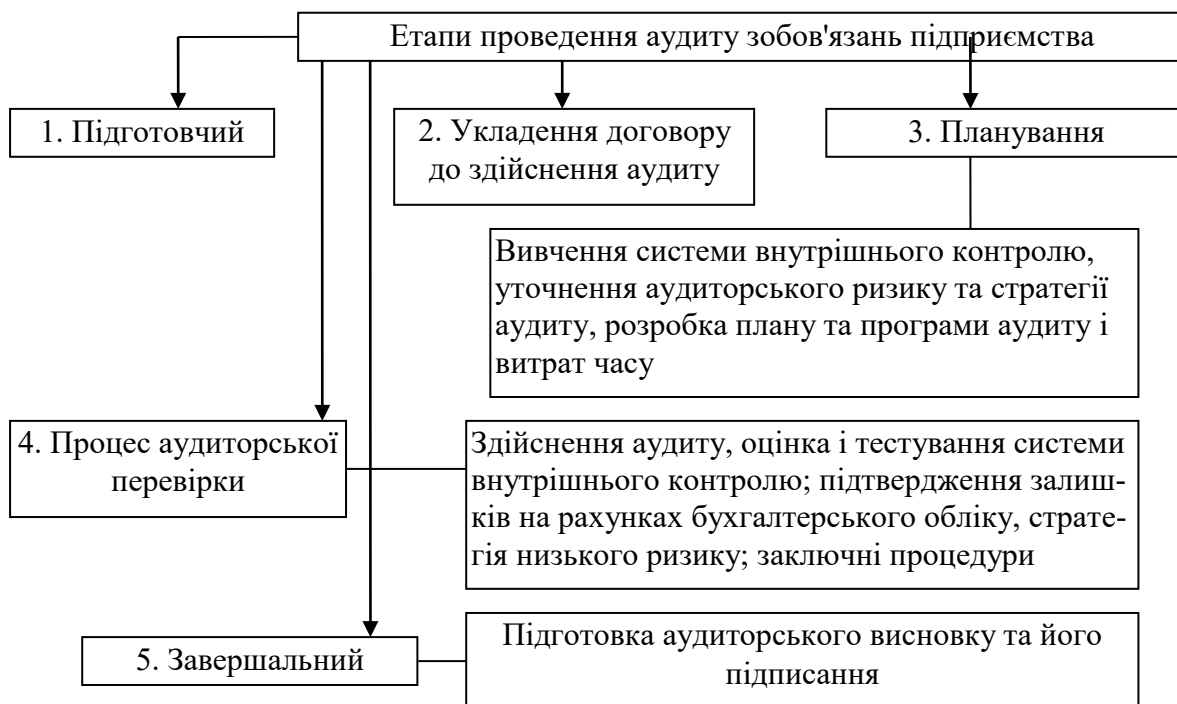

Рис. 3.6. Етапи проведення аудиту зобов'язань підприємств

Джерело: [47, с. 202]

На рис. 3. 7 узагальнено аудиторські процедури, згідно з МСА 500 «Аудиторські докази», що може використовувати аудитор у ході перевірки зобов'язань підприємств.

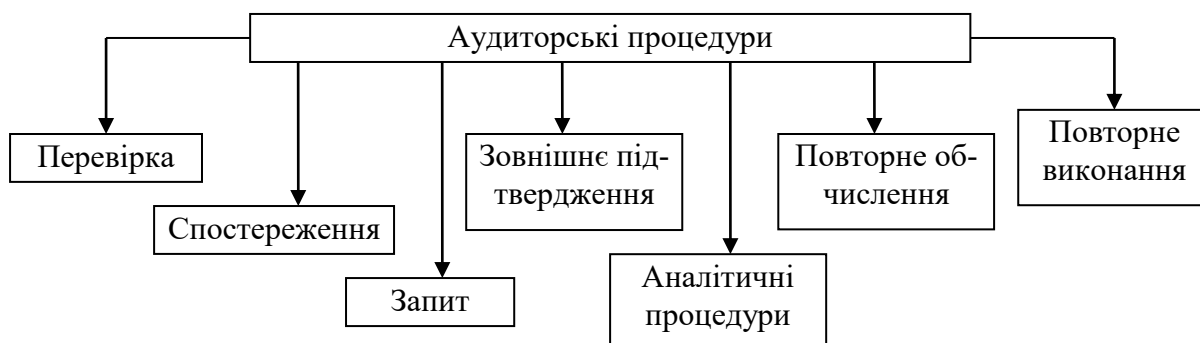

Рис. 3.7. Аудиторські процедури перевірки зобов'язань підприємств

Джерело: [47, с. 203]

Перед початком аудиторського дослідження зобов'язань підприємств необхідно чітко розуміти, які процедури на якому етапі буде використано для отримання максимальної кількості достатніх та відповідних аудиторських доказів. Такий процес називається плануванням аудиту, зміст його відображається в плані аудиту – робочому документі аудитора, що містить перелік етапів, зміст робіт на кожному з етапів (аудиторські процедури) та джерела інформації. Основні складові плану аудиту зобов'язань підприємств наведено в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Змістовні складові загального плану аудиту зобов'язань підприємств

Етап аудиту	Зміст робіт	Джерела інформації
Підготовчий	Знайомство з підприємством клієнта; попередня оцінка аудиторського ризику та його компонентів; попередній вибір стратегії аудиту та обсягу робіт; вирішення питання можливості перевірки; вирішення питань договору; обмін з клієнтом листом зобов'язанням	Преса; взаємопов'язана сторона; третя сторона; фінансова звітність; бесіди з керівництвом і персоналом; попередній аудитор; матеріали попереднього аудиту; юридична документація клієнта
Укладення договору	Укладання договору	Документи та інформація
Планування	Вивчення системи внутрішнього контролю підприємства; уточнення аудиторського ризику та його компонентів; уточнення стратегії аудиту та обсягу робіт; розрахунок суттєвості; розробка плану та програми аудиту	Опитування персоналу; спостереження; попередній аудитор; документи обліку та управління; вимога до організації системи внутрішнього контролю підприємства; матеріали попереднього аудиту
Процес аудиторської перевірки	Збір аудиторських доказів; документування перевірки; оцінка аудиторських доказів; оцінка зразка вибірки; коригування програми аудиту зобов'язань підприємств; дотримання процедур; підтвердження правильності обраної стратегії; у разі непідтвердження здійснюється зміна запланованого обсягу	Спостереження; опитування; інвентаризація; перерахунки; документи попереднього аудиту; запитні відповіді; угоди, контракти; облікова документація клієнта; облікова документація клієнта; результати тестування
Заключний етап	Групування виявлених помилок; формування робочого листка можливих виправлень; аналіз суттєвості невиявлених помилок; перевірка узгодженості показників після виправлень; оцінка можливості підприємства продовжувати свою діяльність	Кінцевий варіант звітності; підсумки аудиту; аудиторські докази; протоколи зустріч з клієнтом; протоколи обговорення результатів аудиту

Під час перевірки одержання довгострокових зобов'язань підприємства вивчають кореспондуючі бухгалтерські рахунки, на яких відображаються дебетові записи. За цими даними можна встановити обсяг одержання довгострокових зобов'язань підприємства.

Перевірки використання довгострокових зобов'язань підприємства проводять у взаємозв'язку із записами на бухгалтерських рахунках: капітальні інвестиції, каса, рахунки в банках, інші кошти та ін.

На рис. 3.8 наведено алгоритм методики аудиту довгострокових зобов'язань підприємства. Дана методика побудована на основних принципах аудиту зобов'язань підприємств.

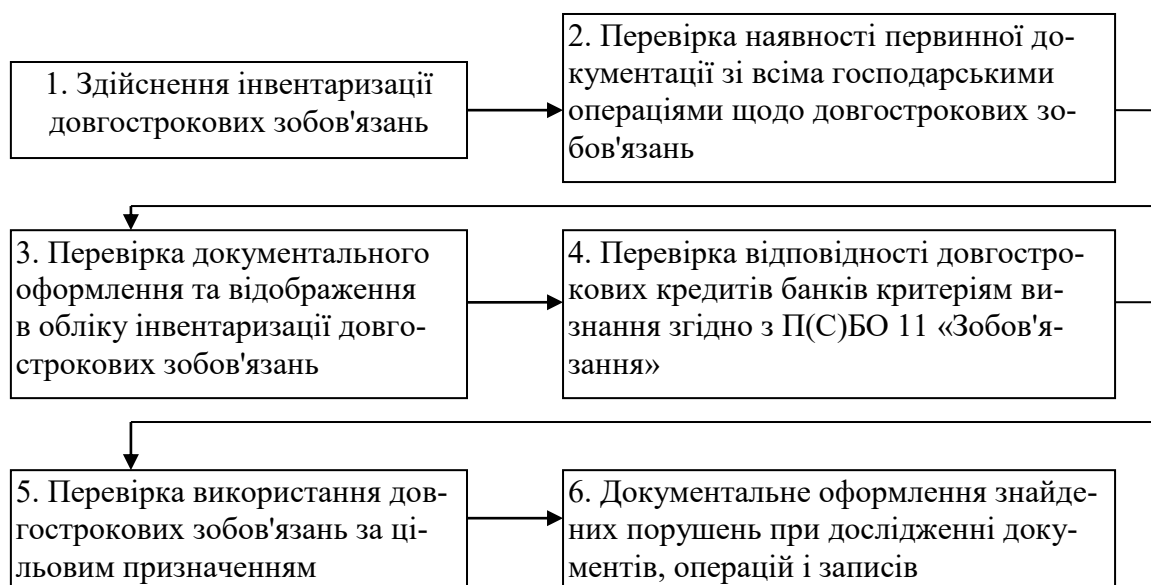

Рис. 3.8. Запропонований алгоритм методики аудиту довгострокових зобов'язань підприємства

Джерело: сформовано автором

Слід відзначити, що окрема увага приділяється вивченню документальної обґрунтованості проведених операцій по зобов'язаннях, також аудитор переконується в достовірності документів і правильності їх оформлення (наприклад, отримані товари підтверджуються оформленими платіжними вимогами, рахунками – фактурами; операції з оплати рахунків платіжних вимог повинні відповідати випискам банку або іншим грошовим документам).

Наступним компонентом є короткострокові зобов'язання підприємств

(кредити банків): під час аудиту кредитів банку перевіряється повнота та правильність використання кредитів, ефективність та своєчасність їх повернення. Кредити надаються, як правило, безготівкові через оплату розрахунково-грошових документів, а їх погашення може здійснюватись одноразово або за графіком. За наявності прострочених кредитів видача нових не допускається.

На рис. 3.9 наведено алгоритм методики аудиту кредитів банку.

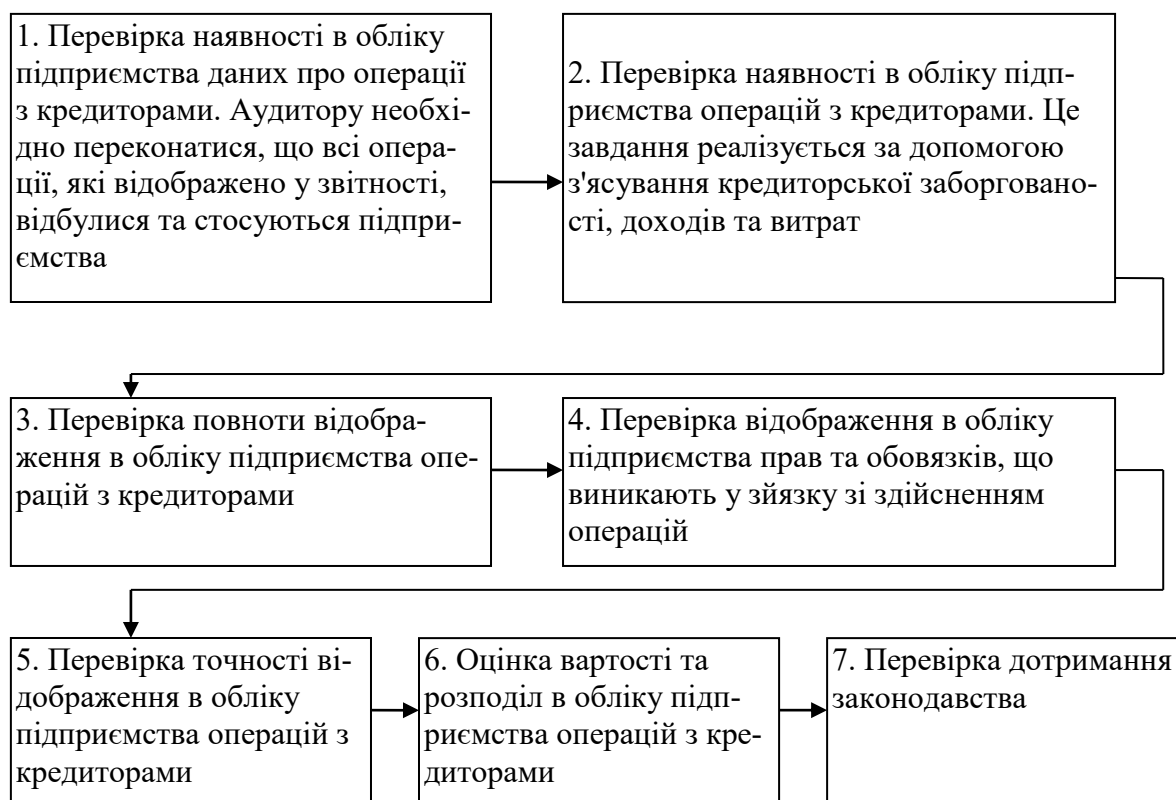

Рис. 3.9. Запропонований алгоритм методики аудиту кредитів банку

Джерело: сформовано автором

Порівнявши алгоритми методики аудиту за кожним фрагментом зобов'язань підприємства, можна зробити висновок, що всі представлені процедури зводяться до перевірки таких тверджень по зобов'язаннях: існування, права і обов'язки, настання, повнота відображення, оцінка та розподіл, точність, класифікація та зрозумілість.

Алгоритм методики аудиту поточних зобов'язань підприємства наведено на рис. 3.10. Отже, можна запропонувати алгоритм комплексної методики аудиту зобов'язань, враховуючи необхідність виконання аудиторських процедур для підтвердження або спростування наведених тверджень по зобов'язаннях.

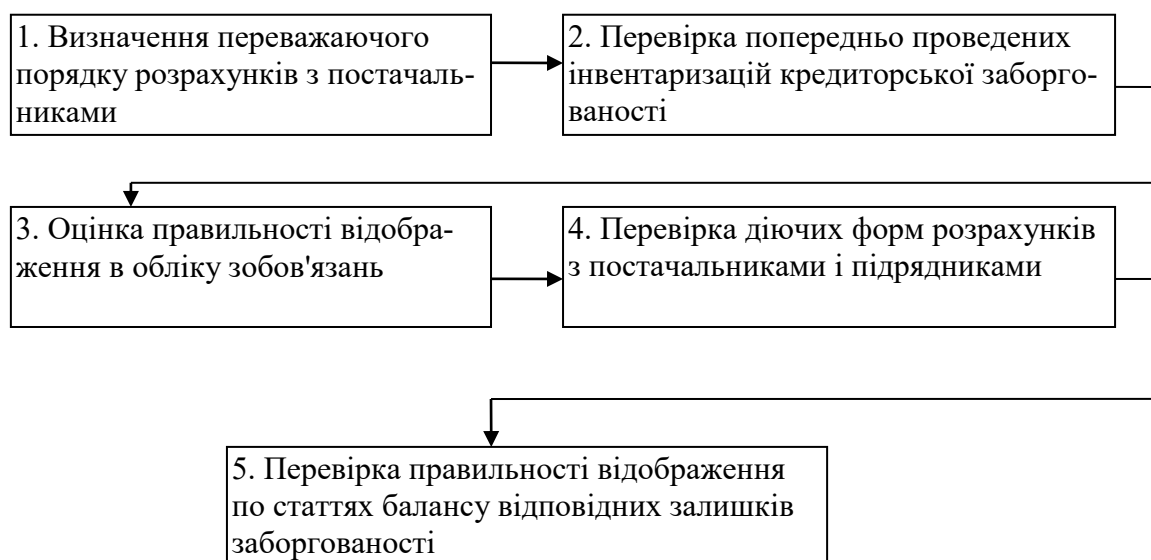

Рис. 3.10. Алгоритм методики аудиту поточних зобов'язань підприємства

На рис. 3.11 наведено загальний алгоритм комплексної методики аудиту зобов'язань підприємств з точки зору чотирьох господарюючих суб'єктів – контрагентів підприємства.

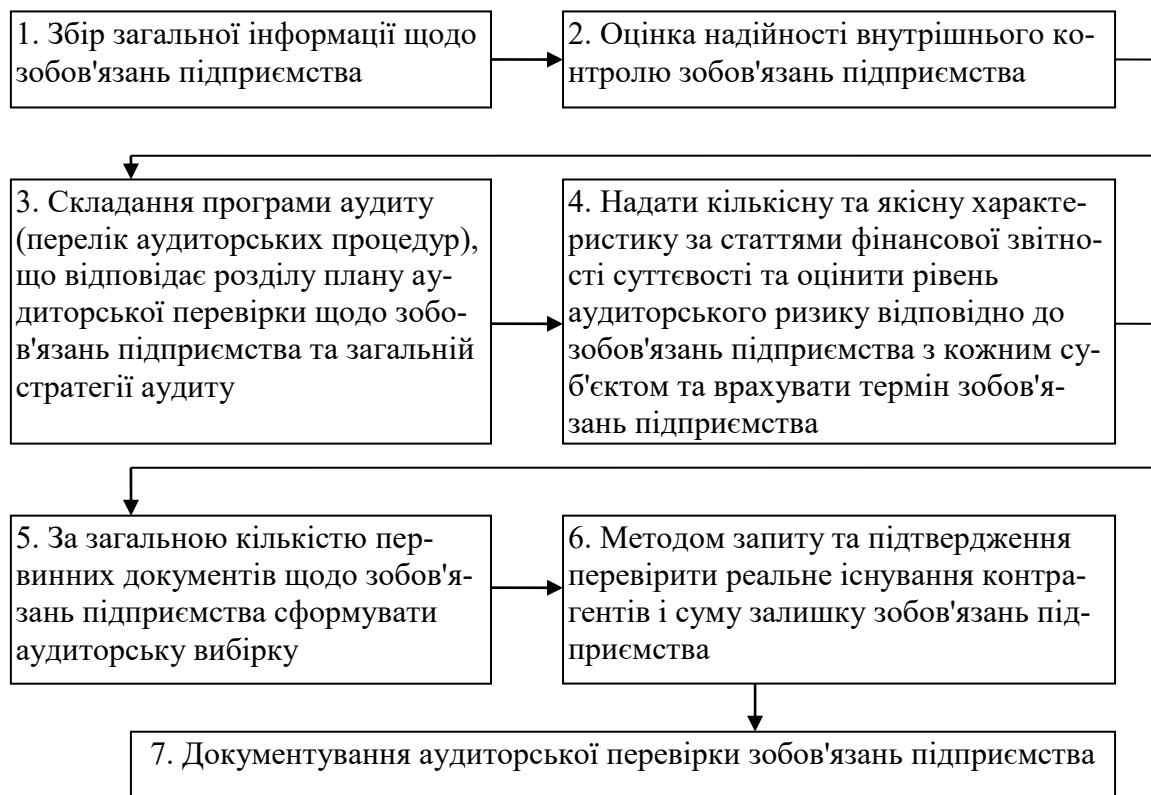

Рис. 3.11. Алгоритм комплексної методики аудиту зобов'язань

Джерело: сформовано автором

Важливо зазначити, що за представленими алгоритмами можна проводити аудит зобов'язань підприємства за кожним його фрагментом, що дасть більш детальну характеристику щодо кожного фрагмента зобов'язань підприємства про виявлені порушення чи помилки, а також комплексно, що дасть змогу отримати загальну оцінку щодо ведення зобов'язань підприємства.

Загалом слід зазначити, що методика аудиту зобов'язань підприємства має велике практичне значення, оскільки вона дозволяє виявити викривлення у фінансовій звітності, а надані аудиторами висновки про результати діяльності дають впевненість користувачам фінансових звітів підприємства та власникам для прийняття управлінських рішень.

Отже, на сьогоднішній день аудит є важливою складовою фінансового контролю, рівень стану якого є індикатором ринкової економіки та розвинутого суспільства. Аудит зобов'язань на підприємстві виступає ключовим елементом загальної методики аудиту фінансової звітності та потребує наявності чіткої послідовності дій узгоджених між собою. У результаті дослідження особливостей формування методики аудиту зобов'язань підприємств запропоновано алгоритм комплексної методики аудиту зобов'язань підприємств, зміст якої полягає у проведенні узгоджених аудиторських процедур відповідно до перевірки таких тверджень по зобов'язаннях: існування, права та обов'язки, настання, повнота відображення, оцінка та розподіл, точність, класифікація та зрозумілість.

Практична реалізація результатів дослідження дозволить оптимізувати роботу аудиторів у ході здійснення аудиту фінансової звітності підприємства у цілому та зобов'язань зокрема. У зв'язку з цим подальші розробки має сенс зосередити на вивченні передового досвіду розвинутих країн світу та світових тенденцій у сфері здійснення аудиту зобов'язань підприємства.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити такі висновки та внести пропозиції:

1. З'ясування економічної сутності зобов'язань, як джерел утворення активів, та їх класифікації є важливим питанням при формуванні інформації про господарську діяльність підприємства. Уточнення понять «кредиторська заборгованість» та «зобов'язання» підтвердило, що економічна категорія «зобов'язання» значно ширша, ніж поняття «кредиторська заборгованість». Вивчення й аналіз поняття «минула подія» дали змогу дослідити зміст подій за господарськими операціями, що обумовлюють виникнення та погашення поточних зобов'язань. Виділення основних ознак класифікації поточних зобов'язань (характер виникнення, економічний зміст, контрагенти, валюта зобов'язань, забезпеченість, дотримання строків погашення, ймовірність погашення) та доповнення ознакою відображення в балансі дає можливість формувати в обліку необхідну інформацію для їх ефективного управління.

2. У процесі дослідження було встановлено, що для поліпшення інформаційного забезпечення аналізу платоспроможності підприємства та надання пріоритету кредиторам над власниками під час задоволення вимог щодо зобов'язань підприємства доцільно відображувати зобов'язання в пасиві Балансу (форма № 1) у порядку зростання строків їх погашення, а активів – в порядку зниження їх ліквідності. З метою підвищення інформативності фінансової звітності та якості результатів аналізу поточних зобов'язань форму № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» доповнено інформацією про поточні зобов'язання за наведеними вище класифікаційними ознаками.

3. Встановлено, що обліку підлягають не всі зобов'язання підприємства, які виникають у процесі здійснення господарської діяльності. В бухгалтерському обліку відображують тільки ті зобов'язання, що виникли в результаті виконання укладених договорів. Зобов'язання, що передбачаються до виконання згідно з укладеними договорами, не знаходять відображення в обліку. За-

пропоноване відображення зобов'язань за договорами на позабалансових рахунках підвищить контроль за їх виконанням і дасть змогу підприємству уникнути витрат, до яких може призвести невиконання або несвоєчасне виконання таких зобов'язань.

4. У процесі вивчення організації обліку поточних зобов'язань було визначено, що повнота інформації забезпечується системою ведення первинних документів та облікових регістрів. З метою контролю стану розрахунків з постачальниками та покупцями запропоновано вдосконалення низки первинних документів, що супроводжують передавання прав власності на товари, роботи, послуги від продавця покупцю, через впровадження додаткового реквізиту «Вид розрахунків».

5. Інвентаризація розрахунків здійснюється з метою підтвердження достовірності даних бухгалтерського обліку про поточні зобов'язання та показників фінансової звітності. Для формування необхідної та достовірної інформації для контролю й управління поточними зобов'язаннями в роботі обґрунтовано необхідність внесення змін до низки документів, що супроводжують процес проведення інвентаризації розрахунків.

6. Превалювання юридичного підходу до визначення величини зобов'язань ігнорує той факт, що реальна величина зобов'язання весь час змінюється і його економічний зміст ширше юридичного. Доведено доцільність використання оцінки поточних зобов'язань за справедливою вартістю, яку проводять у двох напрямках: нарощування вартості поточних зобов'язань у разі прострочення строку погашення зобов'язань та їх дисконтування при наданні знижок постачальником або при зниженні ймовірності погашення зобов'язання. Такий підхід забезпечить достовірність інформації про поточні зобов'язання в умовах антикризового управління підприємством.

7. Дослідження методики обліку поточних зобов'язань дало змогу зробити висновок про недостатню аналітичність облікової інформації щодо поточних зобов'язань. Для отримання більш докладної інформації про стан розрахунків за поточними зобов'язаннями рекомендовано вести їх облік на рахун-

ках третього та четвертого порядків у розрізі суб'єктів, об'єктів та строків дотримання погашення поточних зобов'язань. Крім того, запропоновано методику обліку нарощування суми прострочених поточних зобов'язань, знижок, що надаються постачальниками за різними умовами договору, списання поточних зобов'язань у вигляді податкового боргу з податку на прибуток у зв'язку з його реструктуризацією або визнанням безнадійним, податку на додану вартість, а також відображення зобов'язань за договорами на позабалансових рахунках.

8. У процесі дослідження методів аналізу поточних зобов'язань встановлено, що показники для проведення аналізу поточних зобов'язань згідно з поглядами різних учених надають різнобічну їх характеристику, мають різні назви і окремі спільні риси. Виходячи з цього коефіцієнти для проведення аналізу поточних зобов'язань було об'єднано в три групи: кількісні показники, якісні показники, показники покриття поточних зобов'язань. Така система коефіцієнтів поточних зобов'язань для обчислення взаємодоповнюючих показників забезпечить ефективне управління ними.

9. Дані про зобов'язання використовують при проведенні аналізу фінансового стану підприємства з метою визначення його платоспроможності та ліквідності. Встановлено, що коефіцієнти платоспроможності та ліквідності мають два суттєві недоліки: по-перше, для розрахунку коефіцієнтів використовується загальна сума поточних зобов'язань, які складаються з різних видів заборгованостей, строк яких може коливатися від одного дня до одного року, тому не враховується більш детальне співвідношення строків платежів у складі поточних зобов'язань; по-друге, окремі види активів підприємства відображуються в балансі за фактичною собівартістю, а не за вартістю їх можливої реалізації. Тому розраховані коефіцієнти ліквідності можуть бути завищеними або заниженими залежно від рівня рентабельності готової продукції, товарів тощо. Для отримання більш оптимальних значень показників платоспроможності та ліквідності слід враховувати строк погашення поточних зобов'язань та вартість можливої реалізації запасів, що обліковуються на балансі підприємства на дату проведення аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асмолова Т. В., Сирцева С. В. Особливості обліку зобов'язань за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку: порівняльний аспект. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12(1). С. 15-22
2. Барсученко А. С. Особливості організації бухгалтерського обліку поточних зобов'язань в Україні на підприємствах різних форм власності. *Управління розвитком*. 2018. № 13. С. 113-116
3. Безверхий К., Бочуля Т. Методичні рекомендації з оцінки активів і зобов'язань для формування облікової звітності. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2022. № 9. С. 15-26
4. Безкоровайна Л. В. Особливості оцінки активів та зобов'язань в обліку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2014. № 46. С. 143-149
5. Біла О. Облік кредиторської заборгованості: вітчизняний та міжнародний досвід. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Економічні науки*. 2016. № 1. С. 29-33
6. Білінська Н. Є. Особливості позабалансового обліку договірних зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами. *Торгівля, комерція, підприємництво*. 2020. Вип. 11. С. 58-63
7. Білляр К. Л. Зміцнення контрольних функцій Міжнародної морської організації (ІМО) шляхом запровадження Схеми аудиту виконання зобов'язань державою-членом ІМО. *Держава і право. Серія : Юридичні науки*. 2015. Вип. 67. С. 420-431
8. Бланк І.А. Словник-довідник фінансового менеджера. К.: *Ніка-Центр*, 1998. – 480 с.
9. Великий бухгалтерський словник / За ред. А.М. Азріяна. К.: *Інститут нової економіки*, 1999. – 574 с.
10. Бухгалтерський фінансовий облік : підручник для студ. спец. «Облік і аудит» вищ. навч. закл. За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця; 7-ме вид., доп. і перероб. – Житомир : Рута, 2006. – 832 с.

11. Візіренко С. В. Внутрішній аудит умовних зобов'язань. *Сталий розвиток економіки*. 2014. № 2. С. 136-140
12. Ганусич В. О., Лоя М. І. Вдосконалення обліку поточних зобов'язань. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2015. Вип. 1(1). С. 238-241
13. Гарасим П. М., Лобода Н. О., Гарасим М. П. Структурна динаміка зобов'язань підприємства як класична обліково-аналітична парадигма. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 102-110.
14. Гевлич Л. Л., Катранжи Л. І. Особливості підходів до визначення сутності поняття «поточні зобов'язання» та їх класифікації. *Фінанси, облік, банки*. 2017. Вип. 1. С. 70-78
15. Гевчук А. В. Економіко-юридичний підхід до визначення змісту та удосконалення обліку зобов'язань. *Міжнародний науковий журнал "Інтерна-ука"*. 2018. № 3(2). С. 28-34
16. Гойло Н.В. Розмежування сутності бухгалтерських категорій «зобов'язання», «заборгованість», «розрахунки». *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*, 2012, № 2 (60). С. 25–28
17. Голов С.Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : монографія. К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 522 с
18. Голов С.Ф., Єфіменко В.І. Фінансовий та управлінський облік. К.: ТОВ «Автоінтерсервіс», 1996. – 544 с.
19. Гончарук С. М., Войтович Н. В. Гармонізація обліку зобов'язань на підприємствах в Україні в контексті переходу на міжнародні стандарти. *Молодий вчений*. 2017. № 12. С. 596-600
20. Горай О. С. Бухгалтерський облік зобов'язань та активів, що втрачено або пошкоджено в результаті бойових дій та окупації державних територій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 69-77
21. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. №436-XIV (зі змінами та доповненнями)
22. Грабова Н.Н. Бухгалтерський облік в торгівлі. Практичний посібник.

К.: «Облік інформ», 1996. 382 с.

23. Гринів Т. Занюк А. Порівняльний аналіз особливостей бухгалтерського обліку капіталу і зобов'язань в Україні та Польщі. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2017. Вип. 4. С. 251-261

24. Грішина О. Первинний облік. *Головбух*. 2002. № 3. С. 10-15

25. Гуцаленко Л. В. Марчук У. О. Реалізація контрольної функції обліку в управлінні поточними зобов'язаннями підприємств. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2015. Вип. 2(1.1). С. 43-48

26. Дікарева Н.В. Облік зобов'язань бюджетних установ органами державної казначейської служби України як метод удосконалення ефективного використання бюджетних коштів. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16. С. 108-111.

27. Довбуш В. І. Умовні зобов'язання: новий об'єкт бухгалтерського обліку. *Молодий вчений*. 2018. № 1(1). С. 485-488

28. Довгопол Н., Нестеренко М. Методи визнання доходів і виникнення зобов'язань у податковому обліку: оптимальний вибір для України. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2022. № 6. С. 49-57

29. Драчук В. Ю. Вплив особливостей електронного адміністрування зобов'язання за ПДВ на відображення операцій в системі рахунків бухгалтерського обліку сільськогосподарських товаровиробників. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2018. Вип. 12(2). - С. 54-60

30. Економічний словник Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. К.: *Кондор*, 2007. 357 с.

31. Житна І.П., Нескреба А.М. Економічний аналіз господарської діяльності підприємств. К.: *Вища школа*, 1992. 191 с

32. Завгородній В.П. Бухгалтерський облік в Україні. *Навч. посібник*. К.: А.С.К., 2001. 848 с.

33. Замула І. В. Екологічні зобов'язання споживачів обліковий і маркетинговий аспекти. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і*

торгівлі. *Серія : Економічні науки*. 2016. № 4. С. 169-177

34. Замула І. В. Управління екологічними зобов'язаннями: обліковий та маркетинговий підходи. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. Вип. 2-3. С. 116-129

35. Здирко Н. Г. Адаптація міжнародних стандартів фінансової звітності в сільськогосподарському виробництві. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 12. С. 92-100

36. Каткова Н. В., Платонова В. С. Проблемні питання документування зобов'язань в бухгалтерському обліку. *Інноваційна економіка*. 2017. № 11-12. С. 241-245

37. Кесарчук Г. С. Удосконалення організації обліку поточних зобов'язань підприємства. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 143-153.

38. Кесарчук Г. С., Мошак І. В. Поточні зобов'язання: економічна суть, класифікація та їх оцінка. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2016. Вип. 1(2). С. 401-405

39. Кириллов О. О. Методика бухгалтерського обліку і фінансової звітності зобов'язань підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 1(2). С. 465-468

40. Кірейцев Г.Г. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник за ред. проф. Г.Г. Кірейцева. К.: ЦУЛ, 2002. 496 с.

41. Кладієв В. Облік зобов'язань: методологічний аспект. *Наукові праці Кіровоградський держ. техн. ун-т. Економічні науки. Кіровоград*, 2004. Вип. 5, ч. 2. С.163–169

42. Коблянська О. І. Актуальні аспекти обліку екологічних зобов'язань. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 2. С. 212–214.

43. Коблянська О. І., Цибульник М. О. Екологічні витрати та зобов'язання в системі бухгалтерського обліку. *Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси*. 2012. Вип. 9(2). - С. 93-98

44. Коваль С. В. Облік поточних розрахунків та зобов'язань аграрних

підприємств. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. № 1. С. 78-84

45. Корінько М. Д. Кушнір Є. О. Аудит довгострокових та короткострокових зобов'язань. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2017. № 1. С. 26-30

46. Кравченко О. В. Зобов'язання бюджетних установ: теоретичні та облікові аспекти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2014. Вип. 6(5). С. 140-143

47. Кривцова Т. О. Удосконалення аудиту зобов'язань підприємств. *Бізнес Інформ*. 2019. № 6. С. 201-209

48. Кривцова Т. О., Лядова Ю. О. Аудит зобов'язань суб'єктів господарювання: теоретико-методичні аспекти. *Проблеми економіки*. 2019. № 2. С. 164-176

49. Кругла Н. М. Облік оподаткування процентів за борговими зобов'язаннями, які виникають при здійсненні операцій з пов'язаними особами-нерезидентами. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації*. 2016. № 2. С. 58-66

50. Кузьменко Г. І. Вплив діючого порядку обліку податкових зобов'язань з ПДВ на показники фінансової звітності та шляхи його удосконалення. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. - 2013. Вип. 23. С. 371-378.

51. Купалова Г. Матвієнко Т. Нормативно-правове забезпечення обліку та аудиту виконання зобов'язань за податками і зборами в умовах фінансово-економічної кризи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. - 2010. - Вип. 118. - С. 31-34

52. Купалова Г., Матвієнко Т. Нормативно-правове забезпечення обліку та аудиту виконання зобов'язань за податками і зборами в умовах фінансово-економічної кризи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2010. Вип. 118. С. 31-34

53. Курганська Н. М. Особливості обліку фінансових зобов'язань за облі-

гаціями. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 9. С. 31-32

54. Лаптев В.В. Господарське право: посібник під ред. В.В. Лаптев. К.: *Юридична література*, 1983. 528 с.

55. Лещенко К. П. Дослідження сутності фінансового зобов'язання як обліково-аналітичної категорії. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 30(2). С. 134-137

56. Любар О. О., Фогель Т. О Роль управлінського обліку та проблеми його організації на сільськогосподарських підприємствах. *Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси*. 2013. Вип. 10(3). С. 464-471

57. Магістерська програма «Фінансовий менеджмент у сфері бізнесу»: навч.-метод. комплекс. *М-во освіти і науки України, Держ. вищ. навч. заклад «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»*; [кер. авт. кол. А.М. Поддєрьогін; уклад. Н.Д. Бабяк, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк, Р.І. Заворотній та ін.]. – К.: *КНЕУ*, 2008. 536 с

58. Миронова Ю. Ю. Бацман Ю. М., Яценко В. В. Підходи щодо сутності, класифікації та оцінки поточних зобов'язань у системі бухгалтерського обліку підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 21, Вип. 5. С. 201-205

59. МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи»

60. Мулик Т. О., Гордієнко М. І. Методичні підходи до управлінського аналізу в умовах інтеграційних процесі. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 7-19

61. Мурована Т. Особливості організації обліку зобов'язань за податками і зборами в умовах реалізації екологічної політики в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. Вип. 6. С. 60-66

62. Мушинський В.В. Поняття та забезпечення виконання зобов'язання: економічний та правовий вимір. *Вісник ЖДТУ. №3 (53)*, 2010. С.136–142.

63. Назаренко І. М., Назаренко О. В., Соколенко Л. Ф. Організаційно-методичні основи аудиторської перевірки зобов'язань і забезпечень підпри-

ємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 6. С. 194-201

64. Національне П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»

65. Омецінська, І. Я. Облік і аналіз зобов'язань будівельних підприємств: методика та організація. Дис. канд. екон. наук:08.00.09. *Тернопіль*, 2008. 234 с.

66. Орлов І. В. Генезис поняття «Зобов'язання». *Міжнародний збірник наукових праць*. 2019. Випуск 1 (16). С. 170-179

67. Петренко Н. І. Довгострокові зобов'язання як об'єкт бухгалтерського обліку: сутність та складові. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2012. Вип. 2. С. 367-374

68. Подоля Г. В. Облік поточних зобов'язань підприємства: сучасний стан та напрямки удосконалення. *Молодий вчений*. 2014. № 5(1). С. 175-177.

69. Подолянчук О. А. Інвентаризація в аудиті як прийом методу фактичного контролю. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12(1). С. 240-249

70. Подолянчук О. А. Облікова політика щодо заробітної плати. *Облік і фінанси*. 2018. № 1. С. 64-71

71. Подолянчук О. А. Податок на додану вартість: сутність та стан первинного обліку. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 1. С. 82-102

72. Подолянчук О. А. Управлінський контроль як вид внутрішньогосподарського контролю підприємства. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2015. № 1. С. 117-126

73. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України № 20 від 31.01.2000 р. з наступними змінами і доповненнями. Електронний ресурс. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00>

74. Пономаренко О. Г. Дискусійні аспекти обліку зобов'язань за кредитами банків *Економіка та держава*. 2019. № 7. С. 50-54

75. Попова В. Д., Маценко Л. Ф., Огороднік А. Ю. Удосконалення обліку фактів господарського життя з невизначеними наслідками в частині забезпе-

чень та непередбачених зобов'язань. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 21, Вип. 5. С. 205-209

76. Потриваєва Н. В., Громова Я. М. Удосконалення аудиту поточних зобов'язань у взаємоз'язку з оптимізацією облікового процесу. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. Вип. 2. С. 11-15

77. Потриваєва Н. В., Громова Я. М. Удосконалення аудиту поточних зобов'язань у взаємоз'язку з оптимізацією облікового процесу. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2018. Вип. 2. С. 11-15

78. Правдюк Н. Л., Плахтій Т. Ф. Необхідність оцінки якості фінансової звітності. *Облік і фінанси*. 2017. № 3. С. 52-58

79. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: *Закон України прийнятий ВР України від 21 грудня 2017 року № 2258-VIII*

80. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1993 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14>

81. Пташник А. М. Проблеми оцінки поточних зобов'язань в системі бухгалтерського обліку. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки*. 2010. Вип. 3. С. 429-432

82. Рогова Н. В. Бухгалтерський облік дисконтування зобов'язань: проблеми реалізації в умовах МСФЗ. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки*. 2014. № 4. С. 193-197

83. Самохвал Н. П. Місце поточних зобов'язань в системі бухгалтерського обліку підприємства. *Економіка та держава*. 2011. № 9. С. 53-57

84. Сафарова А. Методика аудиту поточних зобов'язань. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1. С. 59-64

85. Сафарова А.Т. Проблеми оцінки поточних зобов'язань у бухгалтерському обліку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuiv.gov.ua/portal/natural/VNUPL/Management/2009_647/90

86. Семенко Т. Проблемні питання обліку податкових зобов'язань з ПДВ

у контексті Податкового кодексу України. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. № 7. С. 42-46

87. Скрипник М. І., Зеленіна О. О. Проблеми бухгалтерського обліку елементів позикових зобов'язань підприємства. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія : Економічні науки*. 2015. №1. С. 135-143

88. Соколов Я.В. Обязательство: что это? Режим доступа: [www.URL:http://buh.ru/document.jsp?ID=790](http://www.buh.ru/document.jsp?ID=790)

89. Сторожук Т. М. Елементи облікової політики підприємства щодо зобов'язань. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право)*. 2013. № 2.

90. Сушко Н. І. Ларікова Т. В., Яблонько О. О. Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання в закладах вищої освіти. *Фінанси України*. 2018. № 12. С. 107-119

91. Телегунь М. І. Зобов'язання бюджетних установ та їх облік: практичні аспекти *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2012. Вип. 11. С. 179-184

92. Тесленко Т.І. Облік і аналіз поточних зобов'язань. *Дис... канд. екон. наук. Київ*. 2009. 259 с.

93. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України: *Підручник*. К.: А.С.К., 2001. 784 с.

94. Томчук О. Ф. Аналітична інформація – необхідна умова економічного аналізу. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2(2). С. 277-287

95. Томчук О. Ф. Оцінка фінансової стійкості – важлива характеристика фінансового стану підприємства. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2015. Вип. 12(2). С. 240-250

96. Травінська С. Гармонізація та стандартизація обліку і звітності зобов'язань відповідно до МСФЗ та МСБО. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2010. Вип. 118. С. 46-48

97. Травінська С. І. Облік і контроль поточних зобов'язань в умовах застосування комп'ютерних технологій. *Економіка та держава*. 2012. № 6. С. 60-64

98. Травінська С. І. Сутність категорії "поточні зобов'язання" в бухгалтерському обліку молокопереробного підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 21. С. 100-105

99. Травінська С. Особливості ведення обліку поточних зобов'язань на молокопереробних підприємствах. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2014. № 4. С. 11-18

100. Травінська С. Регістри спрощеної форми обліку поточних зобов'язань. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2013. № 2. С. 22-30

101. Туржанський В. А. Податковий та митний аудит зобов'язань за податками і зборами: проблеми уніфікації. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 4. С. 357-362

102. Ульянова Д. Облікова оцінка зобов'язань природоохоронної діяльності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. Вип. 11. С. 70-74

103. Усатенко О. В. Організація бухгалтерського обліку і аналізу зобов'язань в компаніях з управління активами. *Облік і фінанси*. 2016. № 3. С. 43-49

104. Фатенок-Ткачук А. О., Данилко А. Р. Облікові процедури контролю зобов'язань перед постачальниками та підрядниками. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 26(1). С. 179-187

105. Федоришина Л. І., Свистун І. А. Облік податку на прибуток. *Економічні науки. Серія : Облік і фінанси*. 2014. Вип. 11(2). С. 383-390

106. Фендик В. М. Контроль забезпечення зобов'язань як економічна та облікова категорія. *Агроінком*. 2013. № 4-6. С. 95-99.

107. Фендик В. М. Контроль забезпечень зобов'язань та розвиток новітніх облікових систем в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер : Економіка*. 2013. Вип. 4. С. 255-262.

108. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств: *Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: МАУП, 2004. 328 с.*
109. Харламова О. В. Методика трансформації обліково-звітної інформації щодо капіталу та зобов'язань при складанні МСФЗ-звітності. *Економіка і регіон.* - 2015. № 3. С. 83-87
110. Ходзицька В. В. Методичні аспекти обліку забезпечень, непередбачених активів і зобов'язань відповідно до міжнародних стандартів. *Фінанси, облік і аудит.* 2012. Вип. 19. С. 375-383.
111. Хома С. В., Богославець О. Ю. Особливості обліку зобов'язань за випущеними облігаціями відповідно до національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. *Молодий вчений.* 2014. № 5(2). С. 28-32
112. Хомка В. Методологічні засади бухгалтерського обліку зобов'язань. *Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія: Економіка АПК.* 2013. № 20(1). С. 230-235
113. Цивільний кодекс України
114. Чабанова Н.В., Василенко Ю.А. Бухгалтерський фінансовий облік: *Посібник. К.: ВЦ "Академія", 2002. 672 с.*
115. Чернікова І. Б., Гладій І. О. Теоретичні основи обліку поточних зобов'язань у системі управління. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг.* 2018. Вип. 2. С. 41-51
116. Шевчук С. Оцінка зобов'язань у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. *Бухгалтерський облік та аудит.* 2009. № 6. С. 18-23
117. Шевчук С. І. Забезпечення відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації щодо поточних зобов'язань. *Вісник КіПНУ імені Івана Огієнка. Економічні науки.* 2009. Вип. 2. - С. 359-365
118. Шепель І. В. Порядок формування облікової політики щодо створення забезпечень відповідно до МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент.* 2019. Вип. 36. С. 188-197

ДОДАТКИ